

Olympische Spelen 2012: Verwachte Economische Impact voor Londen

Vergelijkingsstudie met de Olympische Spelen in
Barcelona (1992), Atlanta (1996) en Sydney (2000)

Olympische Spelen 2012: Verwachte Economische Impact voor Londen

Vergelijkingsstudie met de Olympische Spelen in
Barcelona (1992), Atlanta (1996) en Sydney (2000)

Master thesis Economische Geografie
Faculteit Geowetenschappen, Universiteit Utrecht

Universiteit Utrecht

Datum: Oktober 2009

Auteur: T.R. Straeter

Begeleiding & beoordeling: dr. A. van Rietbergen & prof. dr. O.A.L.C. Atzema

Inhoudsopgave

Lijst van tabellen en figuren	p. 6
1. Inleiding	p. 9
2. Theoretisch kader	p. 11
2.1 Economische impact studies	p. 11
2.2 Economische effecten	p. 14
2.2.1 Typen economische effecten	p. 14
2.2.2 Specifieke economische effecten	p. 15
2.3 Operationalisering	p. 17
2.3.1 Focus op het stedelijke en lokale schaalniveau	p. 17
2.3.2 Focus op indirecte effecten	p. 18
2.3.3 Focus op specifieke indirecte effecten voor de bedrijvigheid, de werkgelegenheid en het toerisme	p. 18
2.3.4 Conceptueel model	p. 18
2.3.5 Probleemstelling & deelvragen	p. 20
3. Methodologie	p. 21
3.1 Uiteenzetting (vergelijking) casestudies	p. 21
3.1.1 Doel & structuur (vergelijking) casestudies	p. 21
3.1.2 Beperkingen vergelijking	p. 22
3.1.3 Gekozen referentiesteden	p. 23
3.2 Uiteenzetting literatuurstudie en interviews	p. 24
3.2.1 Literatuurstudie	p. 24
3.2.2 Compleet-semi-gestructureerde interviews	p. 24
4. Casestudie: effecten van de Olympische Spelen in 1992 voor Barcelona	p. 27
4.1 Barcelona en de Olympische Spelen in 1992	p. 27
4.1.1 Stedelijk schaalniveau	p. 27
4.1.2 Lokaal schaalniveau	p. 28
4.2 Inkomsten & kosten voor de Olympische organisatie	p. 29
4.3 Directe economische effecten van de Olympische Spelen	p. 32
4.4 Indirecte economische effecten van de Olympische Spelen	p. 34
4.4.1 Indirect effect op de bedrijvigheid in Barcelona	p. 34
4.4.2 Indirect effect op de werkgelegenheid in Barcelona	p. 38
4.4.3 Indirect effect op het toerisme in Barcelona	p. 41
4.5 De Olympische Spelen de ‘motor’ voor economische ontwikkeling?	p. 44
5. Casestudie: effecten van de Olympische Spelen in 1996 voor Atlanta	p. 46
5.1 Atlanta en de Olympische Spelen in 1996	p. 46
5.1.1 Stedelijk schaalniveau	p. 46
5.1.2 Lokaal schaalniveau	p. 47
5.2 Inkomsten & kosten voor de Olympische organisatie	p. 47
5.3 Directe economische effecten van de Olympische Spelen	p. 49

5.4 Indirecte economische effecten van de Olympische Spelen	p. 49
5.4.1 Indirect effect op de bedrijvigheid in Atlanta	p. 49
5.4.2 Indirect effect op de werkgelegenheid in Atlanta	p. 51
5.4.3 Indirect effect op het toerisme in Atlanta	p. 53
5.5 De Olympische Spelen de 'motor' voor economische ontwikkeling?	p. 54
6. Casestudie: effecten van de Olympische Spelen in 2000 voor Sydney	p. 56
6.1 Sydney en de Olympische Spelen in 2000	p. 56
6.1.1 Stedelijk schaalniveau	p. 56
6.1.2 Lokaal schaalniveau	p. 57
6.2 Inkomsten & kosten voor de Olympische organisatie	p. 58
6.3 Directe economische effecten van de Olympische Spelen	p. 59
6.4 Indirecte economische effecten van de Olympische Spelen	p. 60
6.4.1 Indirect effect op de bedrijvigheid in Sydney	p. 60
6.4.2 Indirect effect op de werkgelegenheid in Sydney	p. 62
6.4.3 Indirect effect op het toerisme in Sydney	p. 63
6.5 De Olympische Spelen de 'motor' voor economische ontwikkeling?	p. 64
7. Londen en de Olympische Spelen in 2012	p. 66
7.1 Stedelijk schaalniveau	p. 66
7.1.1 Londen en de Olympische Spelen van 2012 in het Verenigd Koninkrijk en de wereld	p. 66
7.1.2 Bedrijvigheid in Londen	p. 67
7.1.3 Werkgelegenheid in Londen	p. 70
7.1.4 Toerisme in Londen	p. 73
7.2 Lokaal schaalniveau	p. 75
7.2.1 De Olympische Spelen van 2012 op lokaal schaalniveau	p. 75
7.2.2 Bedrijvigheid op lokaal schaalniveau	p. 80
7.2.3 Werkgelegenheid op lokaal schaalniveau	p. 83
7.2.4 Toerisme op lokaal schaalniveau	p. 86
8. Verwachte economische effecten van de Olympische Spelen in 2012	p. 87
8.1 Verwachte inkomsten en kosten voor de Olympische organisatie	p. 87
8.2 Verwachte directe economische effecten van de Olympische Spelen	p. 89
8.3 Verwachte indirecte economische effecten van de Olympische Spelen op stedelijk schaalniveau	p. 89
8.3.1 Verwacht indirect effect op de bedrijvigheid in Londen	p. 89
8.3.2 Verwacht indirect effect op de werkgelegenheid in Londen	p. 93
8.3.3 Verwacht indirect effect op het toerisme in Londen	p. 95
8.4 Verwachte indirecte economische effecten van de Olympische Spelen op lokaal schaalniveau	p. 97
8.4.1 Verwacht indirect effect op de bedrijvigheid op lokaal schaalniveau	p. 100
8.4.2 Verwacht indirect effect op de werkgelegenheid op lokaal schaalniveau	p. 103
8.4.3 Verwacht indirect effect op het toerisme op lokaal schaalniveau	p. 105
8.5 De Olympische Spelen de 'motor' voor economische ontwikkeling?	p. 106
9. Conclusie	p. 108
Geraadpleegde literatuur	p. 110

Lijst van tabellen en figuren

Tabellen

Tabel 4.1:	De geschatte inkomsten en kosten van het COOB '92 volgens het budget van het COOB '92 in de periode 1983-1992	p. 30
Tabel 4.2:	Verwachte en vastgestelde inkomsten en kosten van de Olympische Spelen in Barcelona (1992), Atlanta (1996), Sydney (2000) en Londen (2012), naar type inkomsten en kosten	p. 31
Tabel 4.3:	Verwachte en vastgestelde directe economische impact van de Spelen in Barcelona (1992), Atlanta (1996), Sydney (2000), naar type directe economische impact	p. 33
Tabel 4.4:	Het aantal bedrijven in Barcelona naar economische sector in de periode 1990-1998	p. 36
Tabel 4.5:	Verwacht en vastgesteld indirect effect op de bedrijvigheid van de Olympische Spelen in Barcelona (1992), Atlanta (1996), Sydney (2000) en Londen (2012)	p. 37
Tabel 4.6:	Aantal werkzame personen, aantal werklozen en totale beroepsbevolking in Barcelona in de periode 1986-1992	p. 39
Tabel 4.7:	Verwacht en vastgesteld indirect effect op de werkgelegenheid van de Olympische Spelen in Barcelona (1992), Atlanta (1996), Sydney (2000) en Londen (2012)	p. 40
Tabel 4.8:	Verwacht en vastgesteld indirect effect op het toerisme van de Olympische Spelen in Barcelona (1992), Atlanta (1996), Sydney (2000) en Londen (2012)	p. 43
Tabel 4.9:	Verwacht en vastgesteld effect op de economische ontwikkeling (BBP) van de Olympische Spelen in Barcelona (1992), Atlanta (1996), Sydney (2000) en Londen (2012)	p. 45
Tabel 5.1:	De geschatte inkomsten en kosten van de ACOG volgens het budget van de ACOG in de periode 1993-1996	p. 48
Tabel 5.2:	Aantal banen dat als gevolg van de Spelen ontstaan is in Georgia tot en met 1996, naar type economische sector	p. 52
Tabel 6.1:	De geschatte inkomsten en kosten van de SOCOG volgens het budget van de SOCOG in de periode 1993-1998	p. 58
Tabel 6.2:	Verwachte verandering van de afzet in verschillende economische sectoren in New South Wales (NSW) in de periode 1994-1999, 2000 en 2001-2005 als gevolg van de Olympische Spelen in Sydney	p. 61
Tabel 6.3:	Vastgestelde verandering van de afzet in verschillende economische sectoren in New South Wales in de periode 1997-2005 als gevolg van de Olympische Spelen in Sydney	p. 62
Tabel 7.1:	Verandering van het aantal bedrijven in Hackney, Newham, Tower Hamlets, Waltham Forest, Londen en het Verenigd Koninkrijk in de periode 1994-2007	p. 68
Tabel 7.2:	Verandering van het aantal bedrijven in Londen in de periode 1994-2007 naar economische sector	p. 69
Tabel 7.3:	Arbeidsparticipatie in Hackney, Newham, Tower Hamlets en Waltham Forest, Londen en het Verenigd Koninkrijk in de periode 2004-2008	p. 71
Tabel 7.4:	Verandering van de werkgelegenheid in Londen in de periode 2004-2008, naar economische sector	p. 71
Tabel 7.5:	Werkloosheid in Hackney, Newham, Tower Hamlets en Waltham Forest, Londen en het Verenigd Koninkrijk in de periode 2004-2008	p. 72
Tabel 7.6:	De verwachte uitgaven door toeristen in de meest toeristische landen ter wereld in 2009	p. 74
Tabel 7.7:	Verandering van het aantal bedrijven in de gemeenten rondom het Olympische Park in de periode 1994-2007 naar economische sector	p. 81
Tabel 7.8:	Overzicht van de gemeente waarnaar de bedrijven die vanwege de bouw van het Olympische Park weg moesten trekken uit de Lower Lea Valley, verhuisd zijn, naar aantal bedrijven en werkplekken	p. 83
Tabel 7.9:	Verandering van de werkgelegenheid in de gemeenten rondom het Olympische Park gezamenlijk in de periode 2004-2008, naar economische sector	p. 84
Tabel 8.1:	Verwachte inkomsten en kosten van de Olympische Spelen in Londen in 2012	p. 87

Tabel 8.2:	Verwachte verandering van het aantal bedrijven in Londen als gevolg van de Olympische Spelen in de periode 2005-2011, 2012 en 2013-2016, naar type economische sector	p. 90
Tabel 8.3:	Verwachte verandering van de toegevoegde waarde in Londen als gevolg van de Olympische Spelen in de periode 2005-2011, 2012 en 2013-2016, naar type economische sector	p. 91
Tabel 8.4:	Verwachte verandering van het aantal banen in Londen als gevolg van de Olympische Spelen in de periodes 2005-2011, 2012, 2013-2016	p. 94
Tabel 8.5:	Verwachte verandering van het aantal banen in Londen als gevolg van de Olympische Spelen in de periode 2005-2011, 2012, 2013-2016, naar economische sector	p. 94
Tabel 8.6:	Verwacht verandering van de toegevoegde waarde in Londen als gevolg van de Olympische Spelen in de periode 2005-2011, 2012 en 2013-2016, naar regio in Londen	p. 100
Tabel 8.7:	Verwachte verandering van het aantal banen in Londen in de periode 2005-2011, 2012, 2013-2016 als gevolg van de Olympische Spelen, naar regio in Londen	p. 103

Figuren

Figuur 2.1:	Verschillende tijdsfasen met betrekking tot de organisatie van de Olympische Spelen	p. 11
Figuur 2.2:	Conceptueel model	p. 19
Figuur 4.1:	Districten in Barcelona	p. 29
Figuur 4.2:	Inkomsten voor de organisaties van verscheidene Olympische Spelen, naar type inkomst	p. 32
Figuur 4.3:	Het aantal bedrijven in Barcelona naar economische sector in de periode 1990-1998	p. 36
Figuur 4.4:	Ontwikkeling van het aantal werkzame personen in Barcelona en Spanje in de periode 1986-2001	p. 39
Figuur 4.5:	Aantal toeristen in Barcelona in de periode 1981-2003	p. 41
Figuur 4.6:	Aantal buitenlandse toeristen in de Olympische steden Barcelona, Seoul, Atlanta en Sydney vóór, tijdens en na de Olympische Spelen	p. 42
Figuur 4.7:	Aantal hotelkamers in de Olympische steden Barcelona, Seoul, Atlanta en Sydney vóór, tijdens en na de Olympische Spelen	p. 42
Figuur 4.8:	Groei van het BBP in Catalonië, Spanje en de Europese Unie in de periode 1988-1995	p. 44
Figuur 5.1:	Verandering van het aantal bedrijven in Georgia en de Verenigde Staten in de bouwsector, dienstensector en totaal in de periode 1992-2001	p. 50
Figuur 5.2:	Ontwikkeling van de werkgelegenheid in Georgia in de periode 1985 - 2000, met onderscheid naar enerzijds 'venue & near venue areas' en anderzijds 'non venue areas'	p. 52
Figuur 5.3:	Werkloosheidspercentage in Atlanta en de Verenigde Staten in de periode 1990-2005	p. 53
Figuur 5.4:	Verandering van het aantal zakelijke, buitenlandse en totale toeristen in Atlanta en van het aantal buitenlandse toeristen in de Verenigde Staten in de periode 1988-2000	p. 54
Figuur 5.5:	Ontwikkeling van het BBP in Atlanta en de Verenigde Staten in de periode 1994-2005	p. 55
Figuur 6.1:	Evenementen na de Spelen	p. 57
Figuur 6.2:	Skatebaan na de Spelen	p. 57
Figuur 6.3:	Verandering van het aantal buitenlandse toeristen in Australië in de periode 1992-2008	p. 64
Figuur 6.4:	Verandering van het BBP in Australië in de periode 1994-2005	p. 65
Figuur 7.1:	Verandering van het aantal bedrijven in Londen en het Verenigd Koninkrijk in de periode 1995-2007	p. 68
Figuur 7.2:	Verandering van het aantal bedrijven Londen in de periode 1995-2007 naar economische sector	p. 69
Figuur 7.3:	Arbeidsparticipatie in Londen en het Verenigd Koninkrijk in de periode 2004-2008	p. 71
Figuur 7.4:	Verandering van de werkgelegenheid in Londen in de periode 2005-2008 naar economische sector	p. 72
Figuur 7.5:	Werkloosheid in Londen en het Verenigd Koninkrijk in de periode 2004-2008 (in procenten)	p. 72
Figuur 7.6:	Het aantal buitenlandse toeristen in het Verenigd Koninkrijk in de periode 1988-2008	p. 74
Figuur 7.7:	Lower Lea Valley in Oost-Londen	p. 76
Figuur 7.8:	Thames Gateway projectgebied	p. 77
Figuur 7.9:	Gemeenten in Londen	p. 78
Figuur 7.10:	Detailhandel behorend tot het goedkopere segment in de gemeente Newham	p. 79

Figuur 7.11:	Verandering van het aantal bedrijven in Hackney, Newham, Tower Hamlets, Waltham Forest, Londen en het Verenigd Koninkrijk in de periode 1995-2007	p. 80
Figuur 7.12:	Verandering van het aantal bedrijven in de gemeenten rondom het Olympische Park gezamenlijk in de periode 1995-2007 naar economische sector	p. 81
Figuur 7.13:	Arbeidsparticipatie in Hackney, Newham, Tower Hamlets, Waltham Forest, Londen en het Verenigd Koninkrijk in de periode 2004-2008	p. 83
Figuur 7.14:	Verandering van de werkgelegenheid in de gemeenten rondom het Olympische Park gezamenlijk in de periode 2004-2008 naar economische sector	p. 84
Figuur 7.15:	Werkloosheid in Hackney, Newham, Tower Hamlets en Waltham Forest, Londen en het Verenigd Koninkrijk in de periode 2004-2008	p. 84
Figuur 8.1:	Woningbouw in de gemeenten op lokaal schaalniveau	p. 98
Figuur 8.2:	Olympisch stadion	p. 99
Figuur 8.3:	Aquatic Centre in aanbouw	p. 99
Figuur 8.4:	International Broadcast Centre in aanbouw	p. 102
Figuur 8.5:	Verwachte groei van het BBP van Londen als gevolg van de Olympische Spelen in 2012 in de periode 2005-2016	p. 107

1. Inleiding

Steden leven meer dan ooit tevoren. Steden transformeren. Steden concurreren. Steden streven naar een goed imago ter versterking van hun internationale concurrentiepositie. Steden willen daarom steeds meer (internationale) bedrijven en toeristen aantrekken. Ter realisatie van deze doelstellingen wordt de organisatie van grootschalige sportevenementen, zoals de Olympische Spelen, beschouwd als uitstekend hulpmiddel (Brown & Massey, 2001). Het is een sleutelfactor ter stimulering van regeneratieprocessen in steden: *“In more recent years, therefore, hosting sporting events has been viewed as a prestigious achievement resulting in opportunities for economic profit, urban regeneration and global media exposure. ... In this sense regeneration is sport-led whereby sport is used as a source which has a value in the national, European and global market”* (Brown & Massey, 2001, p. 24 & 26).

Behalve steden, leven óók de Spelen. De Olympische Spelen, en andere grootschalige sportevenementen, hebben tegenwoordig niet meer uitsluitend sportieve doeleinden: *“... the Olympics is no longer just a sporting event but is closely related to economic objectives ...”* (Hiller, 1998, p. 49). *“Increasingly sports events are part of a broader strategy aimed at raising the profile of a city and therefore success cannot be simply judged on profit and loss”* (Brown & Massey, 2001, p. 26). Sinds de Spelen van 1960 in Rome kiezen steden niet uitsluitend vanwege de schitterende sportmomenten, maar ook vanwege bevordering van de economische groei voor de organisatie van de Spelen (Gold, 2008). De bedrijvigheid, werkgelegenheid en ook het toerisme in de Olympische stad of land zullen groeien als gevolg van de Spelen (Gold, 2008). Bovendien is voor veel Olympische steden de bevordering van het internationale imago interessanter, dan de mogelijke financiële opbrengsten: *“In a world, where large cities actively compete for recognition and status, the prestige of the Olympics and the sustained attention that they attract provides unparalleled opportunities to make a statement on the world stage”* (Gold, 2008, p. 301). Daarnaast wordt het mega evenement aangegrepen om stedelijke herstructureringsprojecten versneld te laten uitvoeren (Brown & Massey, 2001; Gold, 2008).

Ook Londen tracht door de organisatie van de Olympische Spelen in 2012 omvangrijke stedelijke transformatieprojecten en de economische ontwikkeling te stimuleren (Gold, 2008). Of het hierin zal slagen, wordt bestudeerd in dit onderzoek. Het heeft tot doel de economische impact van de Spelen in 2012 voor Londen in beeld te brengen. Aangezien het sportevenement nog moet plaatsvinden, betreft dit een ex-ante studie. De nadruk ligt op de verwachte indirecte economische effecten van de Spelen voor de bedrijvigheid, de werkgelegenheid en het toerisme in Londen en specifiek op lokaal schaalniveau, rondom het Olympische Park.

Dit onderzoek kijkt af doordat de verwachte effecten van de Spelen in 2012 voor Londen niet uitsluitend door analyse van al verschenen Olympische impact studies bepaald worden. De verwachte en vastgestelde effecten van de Spelen in 1992 voor Barcelona, in 1996 voor Atlanta en in 2000 voor Sydney worden namelijk bestudeerd en dienen ook als uitgangspunt voor de bepaling van de verwachte effecten van de Spelen in 2012 voor Londen. Naast een analyse van de economische effecten van de Spelen in 2012, dient dit onderzoek om na te gaan in hoeverre deze Spelen daadwerkelijk bijdragen aan de economische ontwikkeling van Londen. In welke mate is dit

grootschalige sportevenement hiervoor de motor? Zijn de Spelen zo bepalend dat zij de economische groei van een stad significant kunnen bevorderen of zijn zij aanzienlijk minder bepalend en slechts één van de factoren die de economie van de organiserende stad beïnvloeden? Of zou de economie zich zelfs beter ontplooiën indien er geen Olympische Spelen in de stad georganiseerd zouden zijn?

Het eerste deel van dit onderzoek vangt aan met het theoretisch kader (hoofdstuk 2). Hierin worden de begrippen 'economische impact studie' en 'economisch effect' toegelicht. Verder blijkt hoe het onderzoek geoperationaliseerd wordt. Hoofdstuk 3 licht de in deze studie toegepaste onderzoeksmethode toe. Concreet verduidelijkt dit hoofdstuk het doel, de opzet en de beperkingen van de vergelijking van de verwachte en vastgestelde effecten van de Spelen in 1992 voor Barcelona, in 1996 voor Atlanta en in 2000 voor Sydney. Daarnaast licht het de literatuurstudie en afgenomen interviews toe, die ook dienen ter voorspelling van de te verwachten economische effecten van de Spelen in 2012 voor Londen.

In hoofdstuk 4, 5 en 6, deel twee van dit onderzoek, worden de casestudies voor de Spelen in achtereenvolgens Barcelona (1992), Atlanta (1996) en Sydney (2000) uitgevoerd. Dit betekent dat per referentiestad de verwachte en vastgestelde effecten van de Spelen worden geanalyseerd en vergeleken. Bovendien wordt nagegaan (in) welke (mate) verwachte effecten gerealiseerd zijn voor deze Olympische steden.

Het derde en laatste deel van dit onderzoek vangt aan met hoofdstuk 7, waarin de huidige (economische) situatie in Londen, en specifiek op het lokale schaalniveau rondom het Olympische Park, beschreven wordt en de effecten van de Spelen tot nu toe geanalyseerd worden. In hoofdstuk 8 wordt daadwerkelijk een voorspelling gedaan van de te verwachten economische effecten van de Spelen in 2012 voor Londen en specifiek het lokale schaalniveau. Naast de interviewresultaten, dienen de voor de drie referentiesteden gevonden resultaten als belangrijk vergelijkingsmateriaal. Tot slot worden in hoofdstuk 9 de belangrijkste uitkomsten van dit onderzoek geconcludeerd.

Uit bovenstaande onderzoeksopzet blijkt dat deze studie tot doel heeft een vernieuwende voorspelling te doen van de economische effecten van de Spelen in 2012 voor Londen. Let op, het is geen advies voor Londen hoe te profiteren van de Spelen in 2012. Dit is dus een analytisch en geen probleemoplossend onderzoek.

2. Theoretisch kader

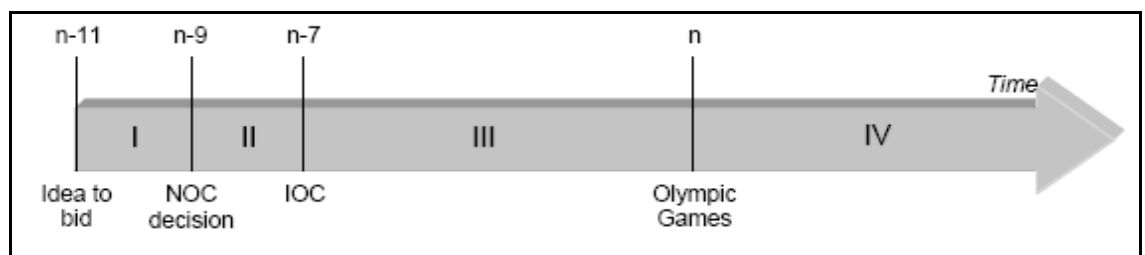
2.1 Economische impact studies: belangrijke aspecten

Economische impact studies naar de effecten van de Olympische Spelen, zijn niet zo oud als de Spelen zelf. Pas sinds 1984 voor de Spelen in Los Angeles worden economische impact studies uitgevoerd (Kasimati, 2003). Sindsdien wordt door uiteenlopende partijen veelvuldig onderzoek gedaan naar de impact van de Spelen voor iedere Olympische stad, zowel vóór, als na de Spelen (Kasimati, 2003). Bovendien verplicht het International Olympic Committee (IOC) iedere stad, die zich kandidaat stelt voor de organisatie van de Spelen, een Olympic Games Global Impact Study (OGGI) uit te voeren (London East Research Institute, 2007). Economische impact studies naar de effecten van de Spelen kunnen sterk verschillen. Daarom moet eerst affiniteit met dit begrip verkregen worden. Voor een juiste en gedegen analyse van de economische effecten van de Spelen voor een Olympische stad, moet een economische impact studie voldoen aan een aantal kenmerken. Daarvan hieronder een overzicht.

Tijdsfases

Ten eerste is het van belang dat in een economische impact studie onderscheid gemaakt wordt naar tijdsfases. Doorgaans worden de 'pre-event phase' (de periode voor aanvang van de Spelen), de '(during-)event phase' (het Olympische jaar) en de 'post-event phase' (de periode na de Spelen) onderscheiden (Hiller, 1998; Brown & Massey, 2001; Kasimati, 2003). Ook Preuss (2002) wijst op deze indeling (zie figuur 2.1). Hij onderscheidt drie extra subfases (tijdsfases I, II en III) in de periode voor aanvang van de Spelen, omdat hij veronderstelt dat de economische effecten per subfase aanzienlijk zullen verschillen. In tijdsfase I (van elf tot negen jaar voor de Spelen) krijgt de Olympische stad het idee om zich kandidaat te stellen voor de organisatie van de Spelen. Tijdsfase II (van negen tot zeven jaar voor de Spelen) is de periode waarin de Olympische organisatie haar kandidatuurschap vormgeeft. In tijdsfase III (de laatste zeven jaar voor aanvang van de Olympische Spelen) is de stad reeds verkozen tot organisator van de Spelen en is het druk doende met de voorbereidingen. In deze tijdsfase worden ook de meeste studies naar de effecten van de Spelen uitgevoerd. De laatste periode die Preuss (2002) onderscheidt, tijdsfase IV, staat voor de 'post-event phase' (de periode na afloop van de Olympische Spelen). In principe kent deze fase geen eindpunt. Voor een gedegen impact studie is het van belang dat deze fase ruim genoeg genomen wordt (Preuss, 2002).

Figuur 2.1: Verschillende tijdsfases met betrekking tot de organisatie van de Olympische Spelen

Bron: Preuss, 2002

Longitudinaal onderzoek

Een studie naar de economische effecten van de Spelen is dus betrouwbaar als het de effecten over een ruime periode analyseert. Als deze periode te kort is, geeft de studie slechts een indicatie van de economische effecten van de Spelen. Een betrouwbare impact studie bestudeert de effecten over een periode van minimaal vijf jaar (Brown & Massey, 2001). Dan is sprake van verantwoord longitudinaal onderzoek (Hiller, 1998).

Schaalniveau

Behalve naar tijdsfase, dient een betrouwbare economische impact studie verschil te maken naar ruimtelijk schaalniveau. De omvang van een economisch effect varieert namelijk per schaalniveau. De schaalniveaus die in studies naar de economische impact van de Spelen doorgaans onderscheiden worden, zijn het nationale en stedelijke schaalniveau. Ook worden de effecten van de Spelen op internationaal, regionaal of lokaal schaalniveau geanalyseerd. Belangrijk is dat een schaalniveau goed afgebakend wordt, zodat er geen overlap is met een ander schaalniveau (Hiller, 1998; Preuss, 2002).

Ex-ante studies versus ex-post studies

Een economische impact studie wordt uitgevoerd in de periode voor (ex-ante), of in de periode na de Spelen (ex-post). Een betrouwbare ex-ante studie moet de verwachte economische effecten van de Spelen vanaf een voldoende aantal jaren (doorgaans vijf jaar) voorafgaand aan de Spelen onderzoeken, omdat ontwikkelingen in deze periode bepalend kunnen zijn voor de impact van de Spelen. Een ex-post studie is betrouwbaar, als de economische impact van de Spelen gedurende een geruim aantal jaren (ook doorgaans vijf jaar) na de Spelen wordt onderzocht. Dan blijkt of geconstateerde economische effecten kortstondig of langdurig zijn (Kasimati, 2003).

Het is van groot belang om ex-ante van ex-post studies te onderscheiden. Ex-ante studies voorspellen, op basis van de tot dan toe vastgestelde economische ontwikkelingen, de economische effecten van de Spelen voor een bepaald schaalniveau. Ex-post studies analyseren juist de economische effecten die zijn opgetreden als gevolg van de Spelen: *“An ex-post analysis examines the economic situation of the geographical influence zone before and after the event...”* (Kasimati, 2003, p. 438). Daarmee dient een ex-ante studie als uitgangspunt voor een ex-post studie. Idealiter verifieert een ex-post studie de in een ex-ante studie voorspelde economische effecten (Kasimati, 2003). Maar in werkelijkheid gebeurt dit slechts sporadisch. Er zijn nog te weinig ex-post studies die de waargenomen economische effecten na afloop van de Spelen vergelijken met de voorspelde effecten uit ex-ante studies (Kasimati, 2003).

Bij de bestudering van ex-ante en ex-post studies dient rekening gehouden te worden met de subjectiviteit van de auteur(s). Veel economische impact studies worden uitgevoerd door of voor een aan de Spelen gerelateerde persoon of organisatie. Dit geldt met name voor ex-ante studies, omdat zij ingezet kunnen worden ter promotie van de Olympische stad en daarom effecten van de Spelen te positief schatten en negatieve gevolgen verborgen houden. Door deze subjectiviteit ontstaat een verschil tussen de in ex-ante studies verwachte effecten en de in ex-post studies vastgestelde effecten van de Spelen (Kasimati, 2003; Experian, 2006; UBS Investment Research, 2006; London East Research Institute, 2007). Overigens kunnen ex-post studies ook een vertekend beeld van de economische effecten van de Spelen geven (Kasimati, 2003). Maar volgens Kasimati (2003) verschijnen steeds meer impact studies die niet te positief zijn: *“There is, however, a growing non-affiliated*

literature that can be used as a counterweight. For example, the anti-Olympic alliances 'Bread not Circuses (BNC) and 'People Ingeniously Subverting the Sydney Olympic Farce' (PISSOFF)..." (Kasimati, 2003). Het risico van deze vernieuwende en tegendraadse studies is wel dat zij ook te subjectief zijn, omdat zij doorgaans beweren dat de Spelen weinig opleveren en een schijnvertoning zijn.

Onderzoeksmethode

De betrouwbaarheid van een economische impact studie hangt ook af van de toegepaste onderzoeksmethode. Sommige impact studies hanteren geen onderzoeksmethode. De studies die dit wel doen hanteren hoofdzakelijk het 'Input-Output' (I-O) model óf het 'Computable General Equilibrium' (CGE) model. Studies die de I-O methode toepassen verkrijgen andere resultaten, dan studies die de CGE methode hanteren, omdat de economische effecten van de Spelen door beide methoden verschillend berekend worden. Dit betekent niet dat één van beide methoden fout is, wel hebben beide methoden voor- en nadelen.

Het 'Input-Output' (I-O) model berekent de 'outputs' (economische effecten) van de Spelen door de 'inputs' te analyseren: "*Classic I-O models are structured around input-output tables...*" (Kasimati, 2003, p. 444). Het is een vereenvoudigde methode om de economische effecten van een grootschalig evenement, zoals de Olympische Spelen, te achterhalen. Simpel gezegd wordt nagegaan (in) welke (mate) economische effecten (outputs) optreden als gevolg van verschillende soorten uitgaven (inputs) ten behoeve van de Spelen. Het voordeel van de I-O methode is dat deze relatief eenvoudig toe te passen is. In principe moeten alleen de uitgaven aan de Spelen worden vastgesteld om de economische effecten van het evenement te kunnen bepalen (Madden & Crowe, 1998). Maar de I-O methode heeft ook enkele beperkingen. Het gaat uit van een te simplistische economie (Madden & Crowe 1998). Volgens Madden & Crowe (1997) wordt een afzonderlijke en eenzijdige economische situatie als uitgangspunt genomen. Zo wordt niet gekeken naar fluctuaties van de aanbodzijde, de limiet van het overheidsbudget voor de Spelen en mogelijke prijsveranderingen. Het is zich alleen bewust van een mogelijk fluctuerend aantal 'induced' toeristen (toeristen die vanwege de Spelen de Olympische stad of het land bezoeken). Hierdoor worden de economische effecten van de Spelen voor de Olympische stad, de gehele regio of het hele land op eenzijdige wijze geanalyseerd. Critici vinden de, op basis van de I-O methode, voorspelde of vastgestelde effecten doorgaans te positief. Dit geldt met name voor de indirecte effecten (Madden, 2002; Madden & Crowe, 1997 & Madden & Crowe, 1998). Door de genoemde economische beperkingen en fluctuaties meer te accentueren in het model kan een realistischer beeld van de impact van de Spelen verkregen worden (Madden & Crowe, 1997).

Het 'Computable General Equilibrium' (CGE) model berekent op basis van de uitgaven aan de Spelen (door de Olympische organisatie, andere overheidsorganen, private partijen en toeristen), en de samenhangende directe economische impact, de indirecte economische effecten van het sportevenement (Madden & Crowe, 1997). In tegenstelling tot de I-O methode, houdt de CGE methode rekening met economische fluctuaties, zoals mogelijke beperkingen aan de aanbodzijde en prijsveranderingen (Madden & Crowe, 1997). Bovendien is het zich bewust van mogelijke substitutie-effecten (Giesecke & Madden, 2007). Hierdoor kan middels de CGE methode een nauwkeurigere analyse gemaakt worden van de economische effecten van de Spelen. Volgens Madden (2002) levert de CGE methode beduidend behoudendere resultaten op dan de I-O methode. Ter bepaling van de economische impact van de Spelen maakt men middels de CGE methode een momentopname van de toekomstige economische situatie. Door meerdere momentopnames achter elkaar te plaatsen wordt

inzicht in de ontwikkeling van de Olympische impact verkregen. Per economisch effect kan vastgesteld worden in hoeverre het door de Spelen positief of negatief beïnvloedt wordt, vergeleken met de situatie dat de Spelen niet zouden plaatsvinden. De veranderingen staan dus niet voor de verwachte of gerealiseerde omvang van economische effecten. Wel geven zij aan welke effecten verwacht worden of gerealiseerd zijn en in welke mate. Het grote voordeel van de CGE methode is dat uitsluitend de impact van de Spelen berekend wordt. De impact van andere (economische) processen wordt uitgesloten. Voorts analyseert de CGE methode de economische effecten van de Spelen doorgaans voor verschillende scenario's: het 'central scenario' (het standaard scenario), het 'constrained supply side scenario' en het 'flexible supply side scenario'. Zoals de namen van de laatste twee scenario's aangeven, worden hiermee de resultaten berekend indien de aanbodzijde beperkter of flexibeler is (Madden & Crowe, 1997). Toch benadrukken Giesecke & Madden (2007) dat de uitkomsten van het CGE model, net als de resultaten van de I-O methode, nog te optimistisch kunnen zijn. Dit komt volgens hen doordat te riskante aannames gedaan worden. Zo wordt dikwijls het arbeidsaanbod foutief geschat.

Behalve het hierboven verkregen inzicht in de (voor- en nadelen van de) I-O en CGE onderzoeksmethoden, moet men zich realiseren dat de door deze methoden berekende Olympische effecten (in omvang) verschillen. Daarom zijn de resultaten van een impact studie gebaseerd op de I-O methode lastig te vergelijken met de uitkomsten van een impact studie gebaseerd op de CGE methode (Kasimati, 2003).

2.2 Economische effecten

2.2.1 Typen economische effecten

Directe, indirecte en induced effecten

De waardering en betrouwbaarheid van een economische impact studie is ook afhankelijk van de typen economische effecten die onderzocht worden. Belangrijk is dat voldoende economische effecten in ogenschouw genomen worden die bovendien niet te eenzijdig zijn. In menig impact studie worden de economische effecten van de Spelen bepaald door het 'multiplier effect'. Hiermee wordt bepaald in hoeverre het geld dat aan de Spelen gependend wordt, daadwerkelijk in de Olympische stad, regio of land blijft. Kasimati omschrijft dit als volgt: "*...a multiplier estimates the number of times a unit of currency, once spent within an economy, is respent within the borders of that economy. ... The multiplier analysis has been a common form of estimating the respending impact of an initial inflow of money in an economy*" (Kasimati, 2003, p. 434). Het multiplier effect kan onderverdeeld worden naar directe, indirecte en 'induced' effecten. Het directe effect betreft de impact van het geld dat wordt gependend aan de Spelen. Deze uitgaven worden gedaan door de organisatie van de Spelen, (overige) publieke partijen, private partijen en toeristen (Kasimati, 2003). In paragraaf 2.2.2 betreffende de specifieke economische effecten wordt verder ingegaan op deze directe effecten. Indirecte effecten ontstaan als gevolg van directe uitgaven en zijn doorgaans lastig in geld uit te drukken. Voorts betreft het 'induced' effect het geld dat opnieuw wordt uitgegeven door de inwoners van de Olympische stad, de regio of het land en daarmee nogmaals in de economie terecht komt (Kasimati, 2003). Daarmee vertoont het veel overlap met de indirecte economische effecten. Voor deze drie typen multiplier effecten kan een onderscheid gemaakt worden naar

enerzijds de directe effecten en anderzijds de indirecte en ‘induced’ effecten. De directe effecten komen gelijk voort uit de Spelen. De overige twee effecten niet en worden daarom aangeduid als ‘secondary impact’ effecten (Kasimati, 2003). Overigens wordt in lang niet alle economische impact studies een dergelijke indeling naar economische effecten gemaakt. Daarom is het lastig de economische effecten uit verschillende impact studies te vergelijken.

Risico: te eenzijdige analyse van economische effecten

In veel economische impact studies, die onderscheid maken naar directe en indirecte effecten, worden voornamelijk alleen de directe effecten behandeld: “...the forward linkages are typically the impacts that are clearest and most likely to be accentuated given the objectives of the event” (Hiller, 1998, p. 51). Het is wenselijk dat economische impact studies meer focussen op indirecte effecten van de Spelen voor de Olympische stad. Bovendien moet ook gelet worden op de negatieve effecten van de Spelen, zoals de zogenaamde ‘displacement effects’. (Kasimati, 2003; Preuss, 2002; London East Research Institute, 2007). Hiller (1998) benadrukt dat de Olympische Spelen en andere grootschalige sportevenementen niet op zichzelf staan, maar dat zij deel uit maken van een netwerk van relaties, waarbij behalve directe effecten indirecte effecten zeer belangrijk zijn: “In short, there is a deep need for a more careful analysis of the impact of mega-events, and to distinguish the different types of impacts more systematically” (Hiller, 1998, p. 48). Behalve directe effecten, zijn het namelijk de indirecte effecten die de economische impact van de Spelen bepalen. Deze effecten zijn echter veel complexer en moeilijker te definiëren en te meten, dan directe effecten (Blake, 2005).

Daarnaast is het voor de indirecte effecten ook van belang om het korte en lange termijn effect te onderscheiden. Het korte termijn effect betreft doorgaans de impact van de Spelen in de periode voor aanvang van het evenement en in het Olympische jaar. Het lange termijn effect beslaat de impact in de periode na de Spelen. Gebleken is dat het lange termijn effect sterk afhankelijk is van de voor de Spelen gehanteerde (sport)faciliteiten. De functies van deze faciliteiten bepalen de effecten en de omvang hiervan. Daarvoor is het van belang na te gaan of de faciliteiten leiden tot generatieve of distributieve effecten. “Bij generatieve effecten gaat het om nieuwe activiteiten als gevolg van een project, waarbij rekening moet worden gehouden met verdringing (crowding out) van bestaande activiteiten. Bij distributieve effecten gaat het om een ruimtelijke verschuiving van bestaande activiteiten” (van de Vooren, 2001, p. 5 en 6). Er moet dus onderzocht worden of de voorzieningen van de Spelen resulteren in economische effecten als gevolg van ruimtelijke verschuiving of dat de Spelen daadwerkelijk iets nieuws te voegen. Dit is gerelateerd aan de omvang van het lange termijn effect van de Spelen.

2.2.2 Specifieke economische effecten

Behalve een onderverdeling naar type economische effecten, moet onderscheid gemaakt worden naar specifieke economische effecten van de Spelen. De specifieke directe economische effecten worden doorgaans kwantitatief uitgedrukt (in een geldbedrag), terwijl voor de specifieke indirecte economische effecten juist de ruimtelijke gevolgen benadrukt worden (kwalitatief). In veel economische impact studies wordt getracht de totale economische impact van de Spelen vast te stellen. Simpel gezegd betekent dit dat nagegaan wordt welke omvang de economische gevolgen van de Olympische Spelen hebben. Doorgaans wordt dit uitgedrukt in een geldbedrag. De totale

economische impact kan worden onderverdeeld naar de totale directe economische impact en de totale indirecte economische impact. De totale (direct of indirecte) economische impact wordt deels bepaald door de uitgaven (en inkomsten) van de organisatie van de Olympische Spelen. Daarom is het ook belangrijk hierin inzicht te krijgen.

Directe economische effecten

Doorgaans worden een drietal directe economische effecten onderscheiden. Ten eerste betreft dit de directe impact van de uitgaven aan de daadwerkelijke organisatie van de Olympische Spelen. Hiermee worden de kosten bedoeld die worden gemaakt voor de werkelijke uitvoering van de Spelen gedurende enkele weken. Het tweede directe economische effect is de impact van uitgaven aan de bouw en aanleg van (sport)faciliteiten ten behoeve van de Olympische Spelen. Deze worden ook wel 'Olympische investeringen' genoemd en hiermee wordt bedoeld op de realisatie van alle (sport)faciliteiten benodigd voor de uitvoering van de Spelen, zoals het Olympisch stadion, Olympisch dorp en infrastructuur. Het derde directe economische effect is de impact van de uitgaven door toeristen. Daarbij kunnen twee typen toeristen onderscheiden worden. Enerzijds de bezoekers van de Olympische Spelen en anderzijds de toeristen die, vanwege de Olympische Spelen, de Olympische stad of het land bezoeken ('induced' toeristen). Daarbij wordt er in enkele gevallen ook onderscheid gemaakt naar buitenlandse en nationale toeristen.

Indirecte economische effecten

Een indirect economisch effect dat vaak geanalyseerd wordt, is de impact op het Bruto Binnenlands Product (BBP). Nagegaan wordt dan of én in welke mate het BBP toe- of afneemt door de Spelen. Dus of de totale waarde van alle in een land geproduceerde goederen en diensten verandert. Een ander te onderscheiden indirect economisch effect van de Olympische Spelen is het effect op de lonen. Hiervoor wordt nagegaan of de Spelen de lonen hebben doen toe- of afnemen. De Spelen resulteren ook regelmatig in afname van de werkloosheid en groei van de werkgelegenheid. Daardoor wordt dit werkgelegenheidseffect ook vaak onderzocht (Hotchkiss, Moore & Zobay, 2003; Brunet, 1995). Daarbij wordt gelet op de verandering van het werkloosheidspercentage of het aantal banen.

De Spelen hebben eveneens indirect effect op de aantrekkelijkheid van de Olympische stad als vestigingslocatie. Ook dit is een gevolg van de Olympische Spelen waar vaak naar gekeken wordt in economische impact studies. Door de Spelen willen meer (buitenlandse) bedrijven zich vestigen in de Olympische stad. Voorts is het gevolg voor de internationale (concurrentie)positie een vaak onderzocht indirect economisch effect van de Spelen. Als gevolg van de Spelen krijgt de Olympische stad een internationaal imago en wordt haar internationale (concurrentie)positie verbeterd. Vervolgens is het gevolg voor de stedelijke herstructurering een frequent bestudeerd indirect effect van de Spelen. Met de organisatie van de Olympische Spelen dient de stad aanzienlijk getransformeerd te worden, waardoor er veel stedelijke herstructurering plaatsvindt. Dit is in de afgelopen decennia voor veel steden de voornaamste reden geweest om de Spelen te organiseren.

Een ander zeer kenmerkend indirect economisch effect van de Spelen is die op de bedrijvigheid. Doorgaans wordt nagegaan of de Spelen de bedrijvigheid (het geheel aan economische activiteiten) hebben laten toe- of afnemen. Concreet betekent dit, dat het totaal aantal bedrijven in de Olympische stad (of op een ander schaalniveau) en de bijbehorende omvang van de toegevoegde waarde van de productie geanalyseerd moeten worden. Het aantal bedrijven wordt bepaald door het aantal verhuizers, starters en stoppers.

Voorts ondervindt het toerisme sterke gevolgen van de Spelen. In de periode voor aanvang van de Spelen, in het Olympische jaar en in de periode na afloop van de Spelen krijgt het toerisme een overduidelijke impuls. Daarom wordt ook dit indirecte effect vaak onderzocht in Olympische impact studies. Daarbij wordt doorgaans onderscheid gemaakt naar enerzijds bezoekers van de Olympische Spelen en anderzijds 'induced' toeristen (toeristen die vanwege de Olympische Spelen de Olympische stad of land bezoeken).

Behalve naar bovenstaande en doorgaans positieve indirecte effecten van de Spelen, moet ook gekeken worden naar mogelijk negatieve indirecte effecten. In de meeste economische impact studies worden uitsluitend positieve effecten onderzocht. Negatieve effecten worden achterwege gelaten, vanwege de subjectiviteit of onwetendheid van de onderzoeker(s) (Hiller, 1998). Eén van de meest voorkomende negatieve economische effecten van de Spelen is het nadelige gevolg voor de inflatie. Dit betekent dat de prijs van goederen en diensten in de Olympische stad of land sterk toeneemt, zonder dat de inwoners meer verdienen. De koopkracht neemt af voor hen. Een hieraan gerelateerd negatief indirect effect is de nadelige koerswijziging van de geldende valuta in de Olympische stad ten opzichte van de Amerikaanse Dollar. De eigen valuta wordt dan als gevolg van de Olympische Spelen beduidend duurder ten opzichte van de Amerikaanse Dollar. Misschien wel het bekendste negatieve effect van de Spelen is de overlast die de inwoners van de Olympische stad ondervinden van de stedelijke herstructureringsprojecten. Onder andere doordat deze projecten vaak langer duren dan gedacht, groeit de ergernis onder de inwoners. Bovendien profiteren zij niet altijd van de uiteindelijk gerealiseerde transformaties.

2.3 Operationalisering

2.3.1 Focus op het stedelijke en lokale schaalniveau

Dit onderzoek richt zich uitsluitend op de economische effecten van de Spelen in 2012 voor het stedelijke en lokale schaalniveau, omdat de impact van de Spelen hiervoor naar verwachting het kenmerkendst en omvangrijkst zal zijn. Met het stedelijke schaalniveau wordt geduid op de stedelijke regio Londen. Het lokale schaalniveau wordt gevormd door de Lower Lea Valley in Oost-Londen, waarin het Olympische Park gerealiseerd wordt. Daarnaast behoren de gemeenten Hackney, Newham, Tower Hamlets en Waltham Forest tot het lokale schaalniveau. Het Olympische Park ligt namelijk gedeeltelijk in deze gemeenten of grenst eraan. Bovendien wordt in deze studie nog eens extra ingezoomd op Stratford City. Dit is een nieuw grootschalig (winkel)centrum, dat momenteel aangelegd wordt en direct naast het Olympische Park gelegen is. Een uitgebreide uiteenzetting van het stedelijke en lokale schaalniveau is te vinden in hoofdstuk 7. Overigens is tot nu toe door weinig impact studies gefocust op lokaal schaalniveau. Daardoor is een vergelijking met de effecten van eerdere Spelen op het lokale schaalniveau in de Olympische steden lastig te maken. Wel kan deze vergelijking voor het stedelijk schaalniveau uitgevoerd worden. Hierop zal de nadruk liggen in dit onderzoek.

2.3.2 Focus op indirecte effecten

In dit onderzoek wordt, in tegenstelling tot veel andere economische impact studies, de nadruk gelegd op de indirecte economische effecten van de Spelen. Volgens Atkinson, Mourato, Szymanski & Ozdemiroglu (2008) en UBS Investment Research (2006) leiden de Spelen tot aanzienlijkere indirecte, dan directe effecten. Bovendien hebben deze indirecte economische effecten een ruimtelijke dimensie en zijn daardoor geografisch zeer interessant. Overigens wordt in dit onderzoek voor deze indirecte effecten onderscheid gemaakt naar de impact op enerzijds korte en anderzijds lange termijn. Tot de indirecte effecten worden ook de 'induced' effecten gerekend, aangezien het verschil tussen beiden klein is en deze 'induced' effecten in slechts enkele impact studies bestudeerd worden.

Voorts gaat dit onderzoek er van uit dat de indirecte effecten het gevolg zijn van de directe effecten van de Spelen. Aangenomen wordt dat deze directe effecten worden bepaald door de uitgaven aan de daadwerkelijke organisatie van de Spelen, de uitgaven aan de bouw en aanleg van (sport)faciliteiten ten behoeve van de Spelen (de Olympische investeringen) en de uitgaven door Olympische toeristen. Ook wordt in dit onderzoek zoveel mogelijk rekening gehouden met negatieve Olympische effecten, maar hierop ligt niet de nadruk.

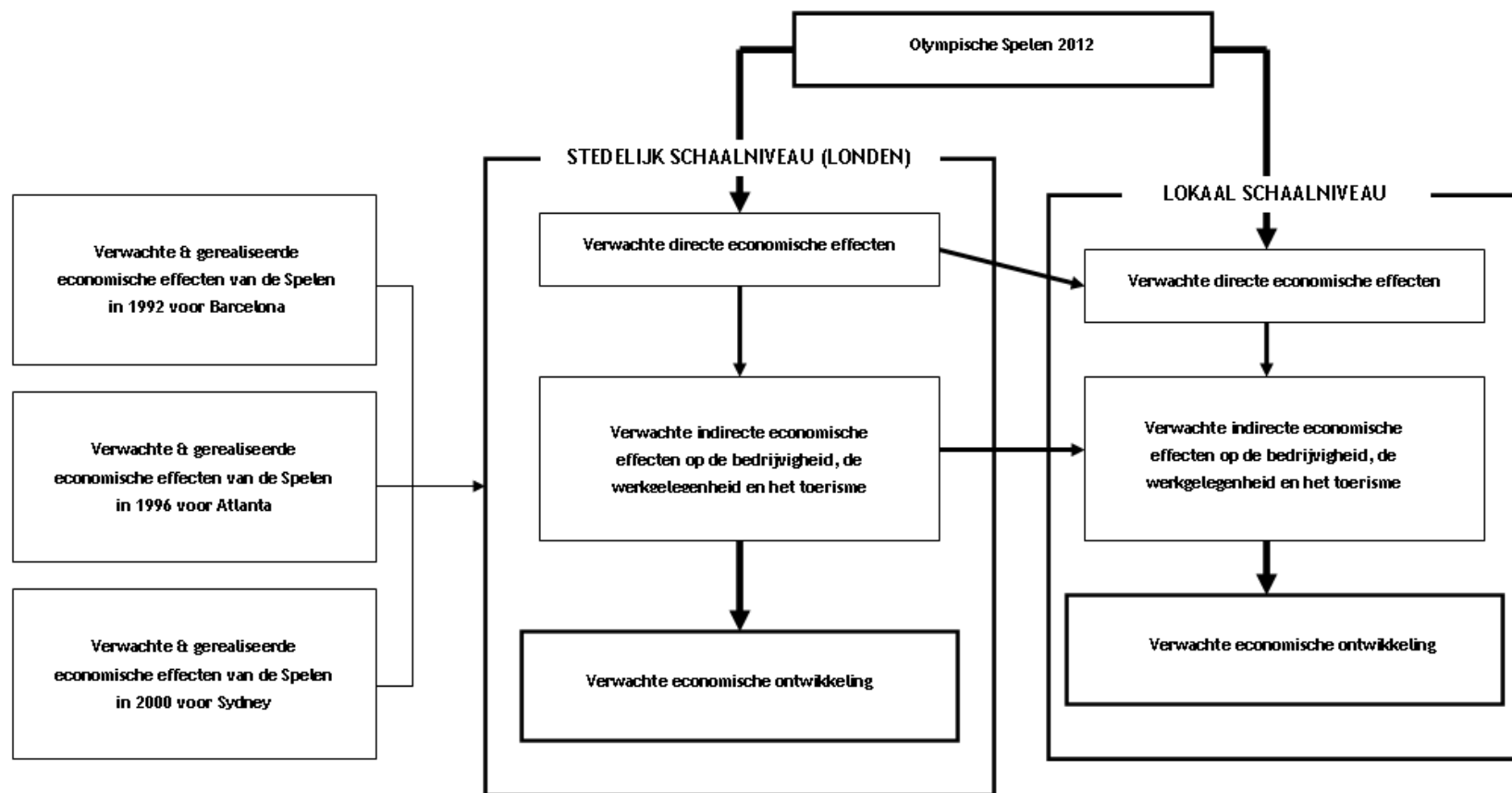
2.3.3 Focus op specifieke indirecte effecten voor de bedrijvigheid, de werkgelegenheid en het toerisme

Voor de analyse van de indirecte economische effecten van de Spelen focust dit onderzoek zich specifiek op de impact voor de bedrijvigheid, de werkgelegenheid en het toerisme. Ten eerste is voor deze focus gekozen, omdat deze effecten ook veelal onderzocht zijn voor de in dit onderzoek geselecteerde recente Olympische referentiesteden. Daarnaast hebben deze effecten een duidelijk ruimtelijke dimensie en zijn daardoor geografisch zeer interessant. Alle drie specifieke effecten kunnen zowel op stedelijk, als lokaal schaalniveau onderzocht worden. Bovendien zijn deze geselecteerde indirecte effecten goede indicatoren voor de impact van de Spelen op de economische ontwikkeling.

2.3.4 Conceptueel model

Figuur 2.2 toont het conceptueel model voor dit onderzoek. Hieruit blijkt de verwachting dat de Spelen in 2012 leiden tot directe economische effecten op zowel stedelijk, als lokaal schaalniveau. Naar verwachting resulteren deze geschatte directe economische effecten in indirecte economische effecten voor de bedrijvigheid, de werkgelegenheid en het toerisme op beide schaalniveaus. Tot slot is er ook een relatie tussen deze verwachte indirecte economische effecten en de verwachte economische ontwikkeling. In dit onderzoek wordt namelijk bestudeerd of de (impact van de) Spelen de 'motor' zijn voor de economische ontwikkeling op zowel stedelijk, als lokaal schaalniveau in Londen. Een ander belangrijk aspect in het conceptueel model is de relatie tussen enerzijds de verwachte en vastgestelde economische effecten van de Spelen in 1992 voor Barcelona, in 1996 voor Atlanta en in 2000 voor Sydney, en anderzijds de verwachte economische effecten van de Spelen in 2012 voor Londen. De voorspelling van de effecten van de Spelen in 2012 voor de bedrijvigheid, de werkgelegenheid en het toerisme in Londen wordt namelijk ook gebaseerd op de vergelijking van deze verwachte en vastgestelde economische effecten van de Spelen voor de drie Olympische referentiesteden Barcelona, Atlanta en Sydney.

Figuur 2.2: Conceptueel model

2.3.5 Probleemstelling & deelvragen

Naar aanleiding van voorgaande operationalisering kan de definitieve probleemstelling van dit onderzoek geformuleerd worden:

“Welke invloed zullen de Olympische Spelen in 2012 hebben op de bedrijvigheid, de werkgelegenheid en het toerisme in Londen? En in hoeverre zijn deze Olympische Spelen de ‘motor’ voor de economische groei van Londen?”

Getracht wordt deze probleemstelling te beantwoorden met behulp van onderstaande deelvragen. De eerste deelvraag behoort tot het eerste deel van het onderzoek. Dit is de vergelijking van de verwachte en gerealiseerde economische effecten voor de referentiesteden Barcelona, Atlanta en Sydney, die een gefundeerde uitgangspositie moet vormen voor de voorspelling van de effecten van de Spelen in 2012 voor Londen.

Deelvraag 1:

“Welke effecten van de Spelen in Barcelona (1992), in Atlanta (1996) en in Sydney (2000) op de bedrijvigheid, de werkgelegenheid en het toerisme aldaar werden verwacht en zijn vastgesteld? En in hoeverre zijn deze Spelen bepalend geweest voor de economische groei van deze Olympische steden?”

De tweede deelvraag behoort tot het tweede deel van het onderzoek. Hierin wordt op basis van literatuurstudie, afgenomen interviews en vergelijking van de verwachte en vastgestelde Olympische impact voor Barcelona, Atlanta en Sydney nagegaan, wat het verwachte effect van de Spelen in 2012 voor Londen is; specifiek op lokaal schaalniveau.

Deelvraag 2:

“Welke effecten van de Spelen in 2012 kunnen worden verwacht voor de bedrijvigheid, de werkgelegenheid en het toerisme in Londen en op lokaal schaalniveau? En in hoeverre zijn deze Spelen bepalend voor de economische groei van Londen en het lokale schaalniveau?”

3. Methodologie

Voordat overgegaan wordt tot de daadwerkelijke analyse van de verwachte economische effecten van de Spelen in 2012 voor Londen, moet eerst de wijze waarop dit gebeurd uiteengezet worden. Ten eerste wordt in 3.1 toegelicht hoe de casestudies naar de verwachte en vastgestelde effecten van de Spelen in Barcelona (1992), Atlanta (1996) en Sydney (2000) zijn uitgevoerd en vergeleken. Door vergelijking van de resultaten van deze referentiesteden wordt namelijk ingezien tot welke economische effecten de Spelen doorgaans leiden en hoe bepalend de Spelen in de regel zijn voor de economische ontwikkeling van de Olympische stad. Behalve op basis van de gevonden vergelijkingsresultaten uit de casestudies, worden de verwachte Olympische effecten voor Londen in dit onderzoek gebaseerd op literatuurstudie en de resultaten uit afgenomen interviews. Paragraaf 3.2 geeft een toelichting op deze onderzoeksmethoden.

3.1 Uiteenzetting (vergelijking) casestudies

3.1.1 Doel & structuur (vergelijking) casestudies

Doel

Zoals hierboven blijkt, moet de vergelijking van de verwachte en gerealiseerde effecten van de Spelen in Barcelona (1992), Atlanta (1996) en Sydney (2000) aantonen welke Olympische economische effecten dikwijls verwacht en welke doorgaans daadwerkelijk vastgesteld worden. Bovendien moet blijken of de Spelen in de regel ‘motor’ zijn van de economische ontwikkeling van de Olympische stad en of dit daarom voor Londen ook zo zal zijn. Om aan te kunnen tonen tot welke effecten de Spelen doorgaans leiden moet een voldoende aantal Olympische referentiesteden aan een casestudie onderworpen en vergeleken worden. Gekozen is voor de drie referentiesteden Barcelona, Atlanta en Sydney. Belangrijk is dat per referentiestad een adequaat aantal ex-ante en ex-post impact studies wordt geanalyseerd.

Structuur

Voor iedere casestudies is een vast stramien gehanteerd om de vergelijking van de Olympische effecten voor alle referentiesteden te vergemakkelijken. Voor elke Olympische referentiestad zijn achtereenvolgens de inkomsten en kosten voor de Olympische organisatie, de Olympische directe effecten, de Olympische indirecte effecten en de impact van de Spelen op de economische ontwikkeling onderzocht. Voor al deze onderdelen is, indien mogelijk, nagegaan welke resultaten verwacht werden (ex-ante) en vastgesteld zijn (ex-post). Zo kan voor iedere Olympische referentiestad bekeken worden welke verwachte effecten ook daadwerkelijk gerealiseerd zijn. Vervolgens zijn voor iedere referentiestad de verwachte en vastgestelde resultaten vergeleken met die van de andere twee referentiesteden. Op die manier wordt inzicht verkregen of de Olympische effecten van de drie referentiesteden veel overeenkomsten vertonen, tot welke economische effecten de Olympische Spelen doorgaans leiden en of de verwachte Olympische effecten doorgaans juist blijken te zijn.

3.1.2 Beperkingen vergelijking

Een vergelijking zoals in dit onderzoek beoogd wordt, is niet eenvoudig te realiseren. Het vergelijken van vooraf verwachte economische effecten met na afloop vastgestelde economische effecten voor één referentiestad en bovendien het vergelijken van deze resultaten van alle drie referentiesteden onderling gaat gepaard met de nodige aanpassingen en beperkingen. Tevens zijn er een aantal punten waarmee men bij de interpretatie van de vergelijkingsresultaten zeer goed rekening dient te houden.

Beperkt aantal (longitudinale) studies beschikbaar

Voor de in de vergelijking toe te passen ex-ante en ex-post studies wordt er naar gestreefd dat zij de ontwikkeling van de verwachte of vastgestelde effecten van de Spelen in principe over een periode van minimaal vijf jaar hebben bestudeerd. Kortom, de studies moeten een longitudinale inslag hebben. Maar weinig studies blijken aan deze eis te voldoen. Om toch voldoende studies te vergelijken, zijn ook studies geselecteerd die de Olympische effecten korter dan vijf jaar onderzocht hebben. Hoewel kritisch naar de validiteit van de resultaten van deze studies gekeken moet worden, kunnen zij wel degelijk een goede indicatie van de economische effecten geven. Wel moet men zich bedenken dat een korter onderzoek doorgaans minder betrouwbaar is. Ondanks de keuze om ook studies met een kortere longitudinale inslag te betrekken in het onderzoek, zijn voor sommige referentiesteden alsnog weinig ex-ante of ex-post studies beschikbaar. Er zijn vooral weinig ex-ante studies beschikbaar. Maar ook op basis van een gering aantal ex-ante studies wordt een beeld van de verwachte effecten van de Spelen verkregen.

Beperking door verschillende onderzoeksmethodes

Een vergelijking van onderzoeksresultaten kan ook bemoeilijkt worden doordat de ene impact studie een andere onderzoeksmethode hanteert, dan de andere studie. Doorgaans is een impact studie gebaseerd op de I-O of CGE methode. Doordat de I-O methode leidt tot andere resultaten dan de CGE methode (zie 2.1.1), bemoeilijkt dit een vergelijking van onderzoeksresultaten. Bij de vergelijking van onderzoeksresultaten uit verschillende impact studies moet dus kritisch naar de onderzoeksmethode gekeken worden (Experian, 2006).

Beperking door verschillende lokale situatie van de referentiesteden en focus op uiteenlopende schaalniveaus

De vergelijking wordt ook bemoeilijkt, doordat de ene Olympische stad de andere niet is. De lokale situatie verschilt per Olympische stad. De gevonden resultaten kunnen sterk gerelateerd zijn aan de lokale situatie (Experian, 2006). Daarnaast verschilt per referentiestad ook het schaalniveau waarvoor de effecten van de Spelen onderzocht worden. Dit is doorgaans het stedelijke, regionale of nationale schaalniveau (Kornblatt, 2006; Experian, 2006). Studies naar de Olympische impact voor Barcelona zijn dikwijls uitgevoerd op stedelijk, regionaal of nationaal schaalniveau; voor Atlanta op stedelijk of regionaal schaalniveau; en voor Sydney op regionaal of nationaal schaalniveau. Voor alle drie referentiesteden geldt dat de impact op lokaal schaalniveau maar zeer beperkt onderzocht is. Voor de voorspelling van de impact van de Spelen in 2012 op lokaal schaalniveau in Londen zijn er dus amper vergelijkingsresultaten van de referentiesteden die als uitgangspunt kunnen dienen. Wel is dit mogelijk voor stedelijk schaalniveau.

Beperking door verschillende gehanteerde valuta's

Doordat in de drie onderscheiden Olympische referentiesteden verschillende valuta werden gehanteerd ten tijde van de Spelen, is het lastig om de in geld uitgedrukte economische effecten te vergelijken. Ter oplossing hiervoor zijn in dit onderzoek alle genoemde bedragen omgerekend naar Amerikaanse Dollars. Hiervoor is, indien niet anders vermeld, de gemiddelde wisselkoers uit het Olympische jaar toegepast. Het nadeel hiervan is dat de wisselkoers voor de Amerikaanse Dollar per Olympische stad verschilt, aangezien de Olympische jaren variëren van 1992, 1996 tot 2000. Dit probleem had voorkomen kunnen worden door één vaste wisselkoers te kiezen, bijvoorbeeld die op dit moment. Maar dan worden de bedragen, en daarmee de effecten, uit de tijdcontext getrokken. Hiervoor is dus niet gekozen. Wel moet men zich realiseren dat de verschillende onderzoeksresultaten ter vergelijking dienen. Aan de hoogte van de in geld uitgedrukte effecten moeten dus niet te veel gewicht gehangen worden. Zij dienen ter indicatie.

Subjectiviteit onderzoeker(s)

Voor een kwalitatief goede vergelijking dient gelet te worden op de achtergrond van de onderzoeker(s) van de verschillende geanalyseerde impact studies. Indien een onderzoeker bijvoorbeeld een nauwe relatie heeft met de Olympische organisatie of een studie in opdracht van de Olympische organisatie is opgesteld, is het mogelijk dat de onderzoeker alleen positieve effecten van de Spelen benadrukt en deze te positief schat (Preuss, 2002; UBS Investment Research, 2006; Kornblatt, 2006; Atkinson, 2008).

Meerdere vergeleken studies van eenzelfde onderzoeker

In de vergelijking zijn van bepaalde onderzoekers meerdere ex-ante of ex-post studies geanalyseerd. Hoewel dit goede studies naar de economische effecten van de Olympische Spelen betreffen, tonen de studies veel overeenkomsten en kan dit leiden tot een te eenzijdige analyse van de Olympische effecten. Toch zijn van bepaalde onderzoekers meerdere studies behandeld, omdat alleen op basis van die studies een goed beeld van de Olympische impact verkregen werd. Indien de resultaten uit verschillende studies van eenzelfde onderzoeker niet gelijk zijn aan elkaar, wordt het recentste resultaat als uitgangspunt genomen.

3.1.3 Gekozen referentiesteden

Longitudinaal

Hoewel er relatief weinig studies zijn die op longitudinale wijze de economische impact van de Spelen analyseren, is er toch voor gekozen om alleen Olympische Spelen in de vergelijking te betrekken, waarvoor de impact na de Spelen over een periode van minimaal vijf jaar onderzocht kan zijn. Anders kan er geen sprake zijn van betrouwbaar longitudinaal onderzoek (Hiller, 1998; Brown & Massey, 2001). Daarom zijn de Spelen van 1992 in Barcelona, van 1996 in Atlanta en van 2000 in Sydney wel geselecteerd en de recentere Spelen van Athene in 2004 en Beijing in 2008 niet.

Voldoende bruikbare literatuur

Het is voor een analyse van de effecten van de Spelen voor de Olympische referentiesteden noodzakelijk dat er voldoende literatuur beschikbaar is. Behalve dat de tijd problematisch kan zijn (op het tijdstip van onderzoeken zijn er nog te weinig betrouwbare ex-post studies voorhanden), kan

er ook sprake zijn van een taalbarrière. Veel economische impact studies zijn geschreven in de taal welke gehanteerd wordt in het land waarin de desbetreffende Olympische Spelen georganiseerd zijn. Dit probleem doet zich niet voor in de Engelstalige Olympische Steden Atlanta en Sydney, maar wel voor de Olympische steden Athene en Beijing. Hoewel het probleem zich ook voordoet voor Barcelona, is hiervoor voldoende Engelstalige literatuur beschikbaar en daarom is besloten de Spelen van 1992 als vergelijkingsmateriaal te gebruiken.

Type steden

Om een vergelijking tussen verschillende referentiesteden te bevorderen, is het daarnaast van belang dat dit min of meer dezelfde type steden betreffen. Ook daarom is gekozen voor Barcelona, Atlanta en Sydney als referentiesteden in dit onderzoek. Uiteraard hebben al deze steden eigen lokale kenmerken, waarmee ook rekening gehouden zal worden. Een toelichting van de kenmerken van deze steden is te vinden in iedere casestudie (zie hoofdstuk 4, 5 en 6).

3.2 Uiteenzetting literatuurstudie en interviews

3.2.1 Literatuurstudie

Behalve op basis van de gevonden resultaten uit de hierboven toegelichte casestudies, worden de verwachte economische effecten van de Spelen in 2012 voor Londen middels een literatuurstudie geanalyseerd. Voor een veelzijdige afweging van de verwachte effecten is de literatuurstudie gebaseerd op verschillende typen bronnen, met uiteenlopende invalshoeken. Behalve de verwachtingen van de Olympische organisatie, zijn de visies van meerdere advies- en onderzoeksbureaus en onafhankelijke wetenschappers bestudeerd. Middels deze literatuurstudie ontstaat een degelijke uitgangspositie, zodat voorts met behulp van de vergelijkingsresultaten van de casestudies en de resultaten van de afgenomen interviews (zie 3.2.2) een goede voorspelling van de economische effecten van de Spelen in 2012 voor Londen gedaan kan worden.

3.2.2 Compleet-semi-gestructureerde interviews

Toelichting compleet-semi-gestructureerde interviews

In het kader van dit onderzoek naar de verwachte economische effecten van de Spelen in 2012 voor Londen zijn ook compleet-semi-gestructureerde interviews afgenomen met zeven experts. In tegenstelling tot de casestudies en de literatuurstudie, is middels deze interviews inzicht gekregen hoe men in de praktijk denkt over de verwachte effecten van de Spelen van 2012 voor Londen. Gekozen is voor interviews en niet voor een vragenlijst/enquête, omdat op deze manier veelvuldig open vragen gesteld konden worden en tevens doorgevraagd kon worden aan de experts. Zo is zorgvuldig inzicht verkregen in de door de experts verwachte economische effecten van de Spelen voor Londen.

Afhankelijk van het werkveld van de geïnterviewde experts, zijn hen open vragen gesteld betreffende de verwachte effecten van de Spelen voor de bedrijvigheid, de werkgelegenheid, het toerisme en de stedelijke herstructurering in Londen. Daarbij is onderscheid gemaakt naar schaalniveau (stedelijk en lokaal) en periode (korte en lange termijn). Bovendien is eerst gevraagd naar de huidige bedrijvigheid, werkgelegenheid, toerisme en herstructurering.

Geselecteerde experts

Voor een afgewogen analyse van de verwachte economische effecten van de Spelen voor Londen zijn experts uit verschillende werkvelden en met uiteenlopende invalshoeken geïnterviewd. Hiertoe is eerst een inventarisatie gemaakt van potentiële kandidaten behorend tot de Olympische organisatie, advies- en onderzoeksbureaus, bedrijven en onafhankelijke wetenschappers. Vervolgens zijn al deze potentiële kandidaten telefonisch benaderd. Dit heeft geresulteerd in zeven afgenomen interviews met uitermate geschikte experts van achtereenvolgens de organisaties London East Research Institute, Think London, Visit London, Supply London, Council of Newham, Council of Hackney en Westfield. Het was helaas niet mogelijk om een expert van de Olympische organisatie te interviewen. Wie de experts en organisaties zijn die wel bezocht en geïnterviewd werden tijdens het voor dit onderzoek ingelaste vierdaagse veldwerk in Londen, is hieronder uiteengezet.

Prof. Poynter, G. - London East Research Institute; Poynter is voorzitter van het bestuur van de London East Research Institute en professor aan de University of East London. Hij heeft veelvuldig uitgebreid onderzoek verricht naar onder andere de opkomst van nieuwe economieën en industriële en economische herstructurering en regeneratie. Daarnaast heeft hij zich, met het oog op de aankomende Spelen in Londen, verdiept in de relatie tussen stedelijke herstructurering en de organisatie van de Olympische Spelen (University of East London, 2009). London East Research Institute (LERI), waarvoor Poynter actief is, is een organisatie gespecialiseerd in onderzoek naar de stedelijke herstructurering en economische, sociale en culturele ontwikkeling van Oost-Londen en de Thames Gateway. Middels deze typen onderzoek heeft het tot doel om bijvoorbeeld overheden en bedrijven bewust te laten worden van de impact van herstructureringsprocessen. LERI onderzoekt sinds enkele jaren ook de relatie tussen de herstructureringsprocessen in Oost-Londen en de organisatie van de Spelen in 2012 in Londen (University of East London, 2009).

Harrison, C. - Think London; Harrison is binnen de organisatie Think London verantwoordelijk voor de acquisitie en begeleiding van buitenlandse bedrijvigheid in Oost-Londen. Dit betekent dat hij zowel buitenlandse bedrijven die interesse hebben om zich in Oost-Londen te vestigen, als buitenlandse bedrijven die al in Oost-Londen gevestigd zijn, assisteert. Om die reden is Harrison gedeeltelijk gedetacheerd bij de organisatie Gateway to London, die de bedrijvigheid in de Thames Gateway stimuleert. De organisatie Think London is onderdeel van de London Development Agency (LDA), die een van de Regional Development Agencies (RDA's) is behorend tot de UK Trade Investment. Think London heeft een driejarig contract met de LDA betreffende de taak voor Londen buitenlandse bedrijvigheid ('foreign direct investment') aan te trekken. Think London moet er voor zorgen dat buitenlandse ondernemingen zich vestigen in Londen en dat de reeds in Londen gevestigde buitenlandse ondernemingen zich positief ontwikkelen. Het hoofddoel is de werkgelegenheid in Londen te stimuleren. Daarnaast heeft Think London als extra taak om buitenlandse bedrijven aan de Spelen gerelateerde contracten te helpen (Interview Harrison).

Howell, M. - Visit London; Howell is binnen de organisatie Visit London manager van het Olympische team. Dit betekent dat hij alle aan toerisme gerelateerde zaken betreffende de Spelen in 2012 coördineert. Hij brengt bijvoorbeeld de media bijeen die geen officiële licentie voor de Spelen hebben, hij begeleidt de delegaties van verschillende Olympische landen bij het zoeken naar een geschikte verblijflocatie en assisteert sponsors van de Spelen. Andere grote projecten waarvoor Howell eveneens verantwoordelijk is, zijn de Culturele Olympiade en het 'Digital London' project. De

functie van Howell is gericht op de ervaring van Olympische toeristen in Londen. De organisatie Visit London is, net als Think London, onderdeel van de LDA. In feite is Visit London het marketingbureau voor toerisme van de LDA en London (Interview Howell).

Brown, C. - Supply London; Brown is binnen Supply London projectmanager. Supply London is een organisatie, behorend tot de LDA, die in Londen gevestigde middelgrote en kleine ondernemingen (hierna te noemen: SMEs) assisteert bij het zoeken naar werkzaamheden, omdat deze bedrijven vaak de kennis en vaardigheden hiervoor ontberen. In principe kunnen alleen SMEs actief in de private sector zich aansluiten bij Supply London, maar soms worden ook SMEs actief in de publieke sector geassisteerd. Het doel van Supply London is om in de komende twee jaar in totaal voor 13 miljoen Britse pond aan contracten te winnen voor de bij Supply London aangesloten SMEs. De werkzaamheden van Supply London zijn gerelateerd aan de Spelen in 2012, doordat SMEs ook interesse hebben in aan de Spelen gerelateerde werkzaamheden. Om deze SMEs aan zulke contracten te helpen onderhoudt Supply London een nauwe relatie met Compete For, het portaal waar aan de Spelen gerelateerde contracten worden aangeboden en gevraagd (Interview Brown).

Williams, N. - Council of Newham; Williams maakt binnen de gemeente Newham deel uit van het Olympische team. De gemeente Newham is één van de gemeenten rondom het Olympische Park. Omdat het grootste deel van het Olympische Park in de gemeente Newham ligt, is het nauw betrokken bij de organisatie van de Spelen. Binnen de organisatie is het Olympische team opgericht die onderzoekt, en tegelijkertijd beleid voert, om (de bedrijven en inwoners van) Newham zo veel mogelijk te laten profiteren van de Spelen. Hiervoor werkt het nauw samen met de Olympische organisatie (Newham, 2009b).

Forman, C. - Council of Hackney; Forman is binnen de gemeente Hackney hoofd van het Olympische team. Net als Newham, is Hackney één van de gemeenten rondom het Olympische Park. Het is nauw betrokken bij de organisatie van de Spelen, omdat 1/3 van het Olympische Park in Hackney ligt. Ook het Olympische team van de gemeente Hackney bekijkt hoe de Spelen het meeste profijt kunnen opleveren voor de eigen gemeente (Hackney, 2009; Interview Forman)

Watson, J. - Westfield; binnen de organisatie Westfield is Watson regeneratie specialist. Westfield is een bedrijf, met 120 vestigingen en 20 miljard Britse Pond aan vastgoed over de hele wereld, dat is gespecialiseerd in de ontwikkeling en het beheer van vastgoed; specifiek voor de detailhandel. Momenteel ontwikkelt Westfield Stratford City. Dit wordt een grootschalig (winkel)centrum in het district Stratford in de gemeente Newham, direct gelegen naast het Olympische Park (zie 7.2). Volgens Watson zal Stratford City het grootste stedelijke winkelcentrum ter wereld worden. Als regeneratie specialist is het de taak van Watson om de realisatie van Stratford City af te stemmen op onder andere de werkgelegenheid, het onderwijs, de gezondheidssituatie, het openbaar vervoer in de gemeenten Newham, Hackney, Tower Hamlets en Waltham Forest (het lokale schaalniveau). Hiertoe heeft de Londense overheid Westfield namelijk verplicht. Daarin werkt het samen met de Olympische organisatie die deze verplichting, vanwege de aanleg van het Olympische Park, ook opgelegd heeft gekregen (Interview Watson).

4. Casestudie: effecten van de Olympische Spelen in 1992 voor Barcelona

Barcelona is de eerste van de drie referentiesteden die aan een casestudie onderworpen wordt. Bestudeerd wordt tot welke verwachte en vastgestelde inkomsten en kosten (4.2), directe economische effecten (4.3) en indirecte economische effecten (4.4) de Spelen in 1992 hebben geleid. Daaruit blijkt ook in hoeverre de voorspelde effecten daadwerkelijk geconstateerd zijn. Tot slot wordt bekeken of de Spelen in 1992 de ‘motor’ zijn geweest voor economische ontwikkeling in Barcelona (4.5). Maar allereerst wordt meer inzicht verkregen in de stad Barcelona en de Spelen aldaar (4.1).

4.1 Barcelona en de Olympische Spelen in 1992

4.1.1 Stedelijk schaalniveau

In de jaren tachtig, toen Barcelona zich kandidaat stelde voor de organisatie van de Spelen in 1992, was het één van de voornaamste steden in Spanje en de Mediterrane regio. Naast de dienstensector was Barcelona vooral bekend om de omvangrijke industriële bedrijvigheid. Deze was verantwoordelijk voor bijna 25% van de totale industriële productie in Spanje. Industriële bedrijven konden goed opereren in Barcelona, omdat de stad beschikte over een omvangrijk havengebied en goed ontsloten was door een uitgebreid netwerk aan (spoor)wegen en een internationale luchthaven (COOB '92, 1992). Desondanks had Barcelona, net als heel Spanje, in de jaren tachtig te kampen met een economische crisis. De bevolking nam sterk af en er verdween veel (industriële) bedrijvigheid uit de stad. De economische crisis trachtte men vooral te verhelpen door grootschalige stedelijke herstructureringen. Daarnaast wilde Barcelona zich middels deze transformatieprocessen ontwikkelen tot een stad waarin mensen graag zouden wonen, werken en recreëren. De ‘quality of life’ moest bevorderd worden (Brunet, 1995).

Barcelona was uit sportief oogpunt zeer enthousiast om de Spelen in 1992 te organiseren, maar stelde zich hiervoor ook kandidaat om de stedelijke herstructureringsprocessen te stimuleren en zo de economische crisis tegen te gaan (Brunet, 1995). *“The goals of Barcelona in organizing the 1992 Olympic Games were to become a better forum for the meeting of athletes from around the world, offer excellent competitions in accord with the Olympic spirit, and promote a great urban transformation that would improve the quality of life and attraction of the city”*, (Brunet, 1995, p 3). Zo trachtte Barcelona ook de door de crisis verslechterde bedrijvigheid en werkgelegenheid weer te laten opbloeien (Brunet, 1995; COOB '92, 1992).

Uiteenlopende studies benadrukken dat de Spelen in 1992 van grote waarde zijn geweest voor Barcelona (Brunet, 1995; Brunet, 2005; COOB '92, 1992; Botella, 1995; Tillier, 1994; de Guevara, Còller & Romani, 1992). Vooral waren de Spelen stimulator van stedelijke transformatie. *“Olympic Barcelona is perhaps the only great event in the history of post-war town planning involving a city as a whole”* (The Guardian Newspaper, 16 juli 1992; in: De Guevara et al., 1992, p.5). *“The first medal of the Olympic Games goes to the new city”* (The Washington Post, 25 april 1992, in: De Guevara et al., 1992, p.5). De Spelen hebben het uiterlijk van de stad enorm doen veranderen. Ten eerste

werden enkele voor de Spelen benodigde (sport)faciliteiten gebouwd, zoals het Olympische stadion, het zwembad in Montjuïc en de Olympische haven in Barceloneta. Daarnaast zijn in de periode 1988-1991 het aantal woningen (23%), parkeerplaatsen (34%) en hotels (5%) sterk toegenomen (Brunet, 1995). In de periode 1988-2000 is het aantal hotels in Barcelona zelfs verdriedubbeld (Brunet, 2005). Ook is in deze periode 605.688 m² extra kantooruimte gerealiseerd, een toename van 21% (Brunet, 1995). Nog belangrijker waren de infrastructurele ontwikkelingen. Het havengebied (de Llobregat River Delta) werd grondig getransformeerd. Het internationale vliegveld kreeg een nieuwe internationale terminal, een nieuwe treinstation voor de TGV trein werd aangelegd, het wegennetwerk werd gerenoveerd en uitgebreid en ook de telecommunicatie werd onder handen genomen (Brunet, 1995; COOB '92, 1992 en Tillier, 1994). Deze (versnelde) transformaties hebben geleid tot verbetering van het vestigingsklimaat en de internationale concurrentiepositie van Barcelona. Barcelona is tegenwoordig niet alleen een vooraanstaande stad in Spanje en de Mediterrane regio, maar in heel (West) Europa (Botella, 1995; Brunet, 1995; Tillier, 1994).

Behalve de fysieke omgeving, lijken de Spelen de economie in Barcelona dus gestimuleerd te hebben. In het vervolg van dit hoofdstuk is de economische impact van de Spelen voor Barcelona uitgebreid geanalyseerd. Daaruit zal blijken of de Spelen in 1992, behalve een 'motor' voor stedelijke herstructurering, een 'motor' voor economische ontwikkeling van Barcelona geweest zijn. In het bijzonder is gekeken naar het effect op de bedrijvigheid, de werkgelegenheid en het toerisme.

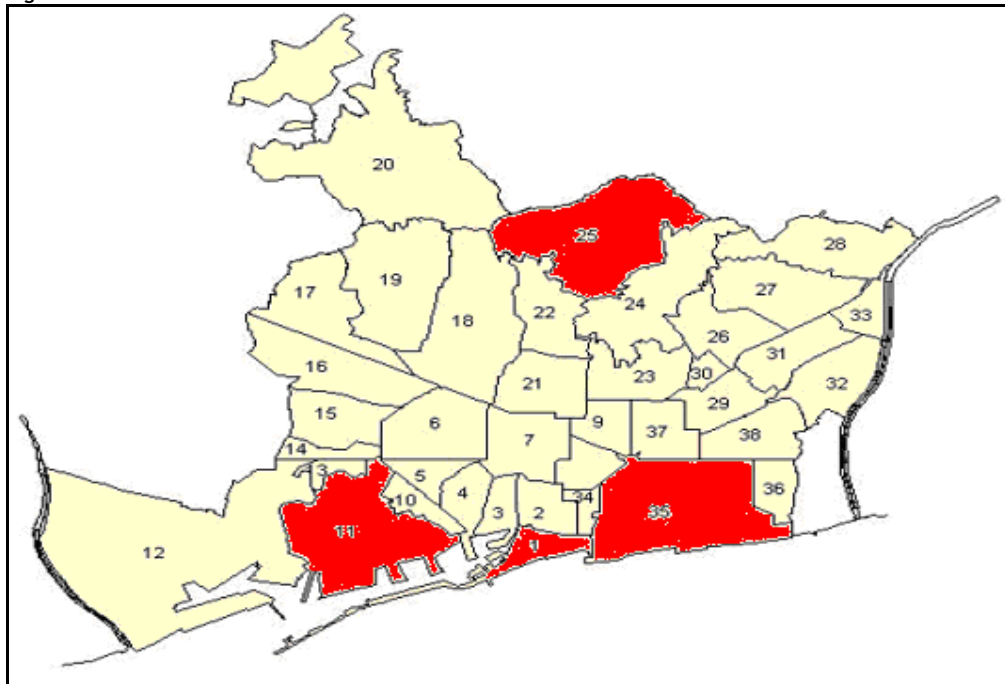
4.1.2 Lokaal schaalniveau

De Spelen van 1992 zijn niet op één specifieke locatie in Barcelona georganiseerd. Doorgaans onderscheidt men vier locaties: Montjuïc, Poble Nou, Barceloneta en Vall d'Hebron (zie figuur 4.1; respectievelijk nummers 11, 35, 1 en 25). Elk gebied had een andere Olympische functie. Montjuïc is het gebied waar enkele grote stadions, zoals het Olympische stadion en het zwembad gebouwd zijn. In Poble Nou was het Olympisch dorp geïntegreerd en in het daarnaast gelegen Barceloneta de Olympische haven (Port Olympic). Al deze Olympische locaties hadden gemeen dat zij aan de rand van het centrum van Barcelona gelegen waren en voornamelijk bekend stonden als (oude) industriële gebieden. Dit gold zeer zeker voor Poble Nou, voordat het grotendeels transformeerde in het Olympische dorp. Wat voorheen een welvarende industriële locatie was, was in de jaren tachtig een oud vervallen gebied, gekenmerkt door oude en poeve bedrijfsruimtes en arbeiderswoningen. Door de Spelen juist hoofdzakelijk in Poble Nou en andere bovengenoemde gebieden te organiseren, trachtte men de noodzakelijke transformatie van deze locaties te bevorderen (Nel-lo, 1997; Carbonell, 2002).

De studies van Nel-lo (1997) en Carbonell (2002) tonen dat de Spelen ook voor de oude industriële en vervallen locaties op lokaal schaalniveau zeer zeker een katalysator van de beoogde transformatie geweest zijn. Vooral de transformatie van Poble Nou en het aangrenzende Barceloneta is volgens hen geslaagd. Door de realisatie van het Olympische dorp is Poble Nou uitgegroeid tot een woongebied en ook deels een werk- en recreatiegebied. Er werden 2.048 woningen gebouwd, die na de Spelen verkocht zijn. Daarnaast zijn hier in de periode voor de Spelen zes kantoorblokken gebouwd, met in totaal 214 bedrijfsruimtes, en is in Barceloneta het oude havengebied gerenoveerd. Daar zijn veel horecabedrijven en vrijetijdsvoorzieningen, zoals bioscopen, gerealiseerd (Nel-lo, 1997; Carbonell, 2002). Ofschoon deze omvangrijke transformaties door Nel-lo (1997) en Carbonell (2002) beschouwd

worden als een impact van de Spelen, kan men zich afvragen of deze ook niet zonder de organisatie van de Spelen uitgevoerd zouden zijn. Maar in dat geval zouden waarschijnlijk de meeste voor de Spelen gebruikte (sport)faciliteiten niet gebouwd zijn, welke een grote impact op Barcelona gehad hebben. Zo wordt het Olympische dorp bewoond door inwoners van Barcelona en functioneert de Olympische haven nog steeds als recreatiehaven.

Figuur 4.1: Districten in Barcelona

Bron: BCN, 2009 (bewerkt)

4.2 Inkomsten & kosten voor de Olympische organisatie

Ex-ante

Het officiële rapport van het Barcelona Olympic Organising Committee (COOB '92) (1992), de Olympische organisatie van de Spelen in 1992, toont de door en voor hen verwachte inkomsten en kosten. Deze werden gedurende de periode voor aanvang van de Spelen steeds hoger geschat. Niet vreemd aangezien tot 1986 nog niet duidelijk was dat Barcelona de Spelen mocht organiseren (COOB '92, 1992; COOB '92, 1992a). Uiteindelijk, volgens het laatste in 1992 vóór de Spelen opgestelde budget, verwachtte het COOB '92 dat hen inkomsten en kosten in totaal ruim 1,7 miljard Amerikaanse Dollar zouden bedragen. De totale inkomsten van het COOB '92 zouden voor een belangrijk deel bepaald worden door de opbrengsten van sponsorgelden, verkochte TV rechten en kaartverkoop. Ook de overige inkomsten zouden naar verwachting omvangrijk zijn (zie tabel 4.1) en voor een belangrijk deel bestaan uit subsidies van de overheid ter financiering van de kosten. De kosten voor het COOB '92 zouden grotendeels bestaan uit de uitgaven aan de daadwerkelijke organisatie van de Spelen en in mindere mate uit de uitgaven aan de bouw en aanleg van de Olympische (sport)faciliteiten. Wel blijkt dat juist de kosten van deze zogenaamde Olympische investeringen naar verwachting het sterkste zouden stijgen (zie tabel 4.1).

Veel interessanter zijn de totale inkomsten en kosten van de Spelen in 1992 (inclusief de inkomsten en kosten van het COOB '92). Volgens Brunet (2005) zijn de totale verwachte kosten van de Spelen

ook sterk naar boven bijgesteld gedurende de periode voor aanvang van de Spelen. In 1985 werden deze nog geschat op bijna 2 miljard Amerikaanse Dollar en in 1991 op al bijna 6,5 miljard Amerikaanse Dollar (zie tabel 4.2). Deze tabel toont uitsluitend de recentste verwachte inkomsten en kosten. Voor Barcelona dus de verwachte inkomsten en kosten uit het budget van 1992. Volgens Brunet (2005) bestonden de verwachte totale kosten vooral uit uitgaven aan de Olympische investeringen. Vergeleken met de Spelen in Sydney, waren de verwachte totale kosten voor de Spelen in Barcelona zeer hoog. Niet vreemd, omdat Barcelona middels de Spelen sterk wilde investeren in stedelijke herstructurering.

Tabel 4.1: De geschatte inkomsten en kosten van het COOB '92 volgens het budget van het COOB '92 in de periode 1983-1992 (in miljoenen Amerikaanse Dollars)

Type inkomsten of kosten	Budget 1983	Budget 1986	Budget 1989	Budget 1990	Budget 1991	Budget 1992
Totale inkomsten	865,2	1.046,9	1.560,7	1.669,8	1.662,6	1.761,4
- <i>Sponsorgelden</i>	19,6	147,2	649,8	658,6	540,5	538,6
- <i>Verkochte TV rechten</i>	318,8	460,1	418,0	440,1	452,2	497,9
- <i>Kaartverkoop</i>	24,0	28,4	68,8	79,0	108,9	110,8
- <i>Overig</i>	502,7	411,3	424,1	492,2	561,0	613,9
Totale kosten	718,6	1.046,9	1.556,0	1.666,4	1.659,5	1.758,2
- <i>uitgaven daadwerkelijke organisatie</i>	419,5	689,2	813,7	910,3	922,8	959,9
- <i>uitgaven aan de bouw en aanleg van (sport)faciliteiten</i>	227,0	270,1	742,3	756,1	736,7	798,3
- <i>Onvoorziene kosten</i>	73,3	87,7	-	-	-	-

Bron: COOB '92, 1992; COOB '92, 1992a (bewerkt)

Ex-post

Uit het officiële rapport van het COOB '92 (1992) blijkt dat na de Spelen de inkomsten en kosten voor het COOB '92 beide zijn vastgesteld op ruim 1,9 miljard Amerikaanse Dollar (zie tabel 4.2). Voor het COOB '92 waren de opbrengsten uit sponsorgelden en verkochte TV rechten en de uitgaven aan de daadwerkelijke organisatie van de Spelen het grootste. De vastgestelde inkomsten en kosten voor het COOB '92 waren dus beide beduidend groter dan aanvankelijk verwacht werd. Maar de vastgestelde opbrengsten uit de kaartverkoop waren aanzienlijk lager dan geschat. Vergeleken met Atlanta, waren deze zelfs zeer laag (zie tabel 4.2)

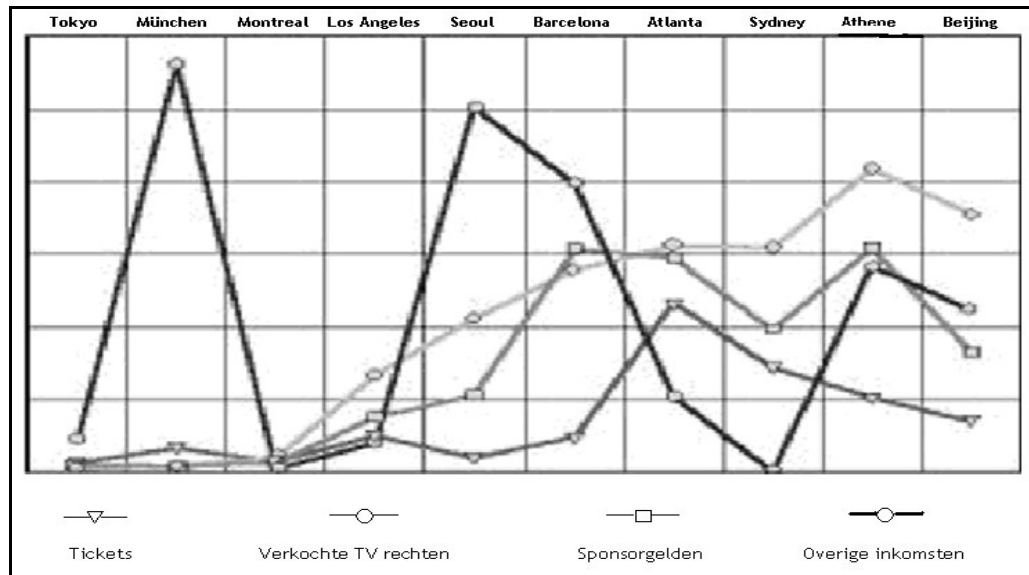
Brunet (2005) vergelijkt de vastgestelde eigen inkomsten van het COOB '92, zoals die blijken uit het officiële rapport van deze Olympische organisatie, met de inkomsten van de organiserende comités in andere Olympische steden (zie figuur 4.2). Ook die gegevens zijn afkomstig uit de officiële Olympische rapporten. Uit de figuur blijkt dat het COOB '92 van alle Olympische organisaties tot dan toe de meeste opbrengsten uit verkochte TV rechten, sponsorgelden en kaartverkoop behaald had. Hoewel de organiserende comités van latere Spelen regelmatig meer verdienden met de kaartverkoop en de verkoop van TV rechten (zie ook tabel 4.2), is het COOB '92 één van de succesvolste Olympische organisaties geweest. Overigens zijn de overige inkomsten erg vertekenend (zie figuur 4.2). Deze inkomsten zijn voor de ene Olympische organisatie erg hoog en voor de andere zeer laag, omdat de ene Olympische organisatie wel veel tot deze inkomstenpost rekent en de andere juist niet.

Tabel 4.2: Verwachte en vastgestelde inkomsten en kosten van de Olympische Spelen in Barcelona (1992), Atlanta (1996), Sydney (2000) en Londen (2012), naar type inkomsten en kosten (in miljoenen Amerikaanse Dollars)

Type inkomsten en kosten	Barcelona 1992		Atlanta 1996		Sydney 2000		London 2012
	Ex-ante	Ex-post	Ex-ante	Ex-post	Ex-ante	Ex-post	Ex-ante
> Totale inkomsten	?	?	?	?	2.102,6	2.149,0	?
· Totale inkomsten Olympische organisatie	1.761,4	1.918,8	1.705,3	2.034,0	1.571,9	?	(2.651 - 3.181,9)
- Sponsorgelden	538,6	570,5	540,1	739,0	509,2	?	?
- Verkochte TV rechten	497,9	531,4	559,5	623,0	601,6	?	?
- Kaartverkoop	110,8	92,7	422,1	466,0	350,2	?	?
- Merchandising	-	-	32,0	-	38,0	?	?
- Overig	613,9	724,2	151,7	206,0	72,9	?	?
> Totale kosten	6.435,0	10.982,4	?	4.939,0	3.448,3	3.825,6	14.977,7
- uitgaven daadwerkelijke organisatie	?	1.597,8	?	1.705,0	1.554,4	2.040,8	1.969,2
- uitgaven aan de bouw en aanleg van (sport)faciliteiten	?	9.384,5	?	3.234,0	1.411,3	1.784,8	13.008,6
· Totale kosten Olympische organisatie	1.758,2	1.915,3	1.705,3	2.000,0	1.554,4	?	?
- uitgaven daadwerkelijke organisatie	959,9	1.170,7	196,4	?	?	?	?
- uitgaven aan de bouw en aanleg van (sport)faciliteiten	798,3	744,6	1.479,0	?	?	?	?
- overige kosten	-	-	30,0	?	?	?	?

Bron: COOB '92, 1992; COOB '92, 1992a; Brunet, 2005; ACOG, 1996; French & Disher, 1997; GAO, 2001; London East Research Institute, 2007; SOCOG, 2001 (bewerkt)

Figuur 4.2: Inkomsten voor de organisaties van verscheidene Olympische Spelen, naar type inkomst

Bron: Brunet, 2005 (bewerkt)

Belangrijker dan de vastgestelde kosten voor het COOB '92, zijn de totale kosten van de Spelen in Barcelona in 1992 (inclusief de kosten voor het COOB '92). Deze waren volgens Brunet (2005) bijna 11 miljard Amerikaanse Dollar, waarvan 1,6 miljard Amerikaanse Dollar is uitgegeven aan de daadwerkelijke organisatie van de Spelen en 9,4 miljard Amerikaanse Dollar aan de Olympische (sport)faciliteiten. De laatstgenoemde kosten zijn veel hoger dan voor de Spelen van Atlanta en Sydney (zie tabel 4.2). Overigens blijkt uit de studie van Brunet (2005) niet hoe de totale kosten van de Spelen vastgesteld zijn. De feitelijke totale kosten van de Spelen kunnen misschien dus iets afwijken van de door Brunet (2005) geconstateerde kosten. Toch mag dan nog geconcludeerd worden dat de vastgestelde kosten van de Spelen in Barcelona beduidend hoger zijn dan aanvankelijk verwacht. Hetzelfde geldt voor de Spelen in Atlanta en Sydney (zie tabel 4.2). Dit is niet vreemd, omdat men voor aanvang van de Spelen juist de kosten zo laag mogelijk wil laten lijken om zo kritiek hierop te beperken. Overigens zijn de kosten van de Spelen in Barcelona voornamelijk hoger dan verwacht, doordat veel is uitgegeven aan stedelijke herstructureringsprojecten (Olympische investeringen). Omdat Barcelona middels de Spelen met succes de stedelijke transformatie heeft gestimuleerd, zijn deze hoge uitgaven verantwoord (Brunet, 2005).

4.3 Directe economische effecten van de Olympische Spelen

Ex-ante

De uitgaven aan de daadwerkelijke organisatie van de Spelen en de uitgaven aan de bouw en aanleg van (sport)faciliteiten zijn sterk bepalend voor de directe economische impact van het sportevenement, maar deze wordt ook bepaald door de uitgaven van Olympische toeristen. In 1992 werd de totale directe economische impact van de Spelen voor Spanje tot dan toe geschat op bijna 8,4 miljard Amerikaanse Dollar door het COOB '92 (1992a). Wel is dit bedrag verminderd met de totale import. Hiermee wordt hoofdzakelijk bedoeld op de impact van de Spelen op buitenlandse bedrijven en niet op de Spaanse economie. Verwacht werd dat de directe impact van de uitgaven aan de daadwerkelijke organisatie van de Spelen en de uitgaven aan de bouw en aanleg van Olympische

(sport)faciliteiten gezamenlijk ruim 6,8 miljard Amerikaanse Dollar (81%) zou zijn en dus grotendeels de totale directe economische impact zouden vormen. De directe impact van de uitgaven door toeristen werd geschat op ruim 1,5 miljard Amerikaanse Dollar (19%) (zie tabel 4.3).

Tabel 4.3: Verwachte en vastgestelde directe economische impact van de Spelen in Barcelona (1992), Atlanta (1996), Sydney (2000), naar type directe economische impact (in miljoenen Amerikaanse Dollars)

Type directe economische impact	Barcelona 1992		Atlanta 1996		Sydney 2000		London 2012
	Ex-ante	Ex-post	Ex-ante	Ex-post	Ex-ante	Ex-post	Ex-ante
> Totale directe economische impact	8.383,6	11.434,5	?	2.307,9	3.096,4	4.895,7	9.476,6*
- Directe impact van de uitgaven aan de daadwerkelijke organisatie van de Spelen	6.812,9	10.982,4	?	1.161,9	866,1	?	-
- Directe impact van de uitgaven aan de bouw en aanleg van (sport)faciliteiten					1.439,0	?	-
- Directe impact van de uitgaven door toeristen	1.570,7	452,1	?	1.146,0	791,4	1.690,2	-

Bron: COOB '92, 1992a; Brunet, 2005; Hunphreys & Plummer (2002); Madden & Crowe, 1997; Madden & Crowe, 1998; Madden, 2002; Giesecke & Madden, 2007; Blake 2005; Londen East Research Institute, 2007 (bewerkt)

* Totale economische impact

Ex-post

De studies van Brunet (1995 en 2005) melden dat de totale directe economische impact van de Spelen in Barcelona vastgesteld dient te worden op ruim 11,4 miljard Amerikaanse Dollar. De directe impact van de uitgaven aan de daadwerkelijke organisatie én de uitgaven aan de bouw en aanleg van de (sport)faciliteiten ten behoeve van de Spelen gezamenlijk is bijna 11 miljard Amerikaanse Dollar en de directe impact van de uitgaven door Olympische toeristen ruim 450 miljoen Amerikaanse Dollar. Ter bepaling van deze directe economische impact is de I-O methode gehanteerd. De directe impact is namelijk gelijk gesteld aan de vastgestelde uitgaven aan de Spelen. Of dit een correcte wijze is om de directe impact van de Spelen te berekenen, valt te betwijfelen, omdat niet alle voor de Spelen gemaakte kosten behouden blijven voor de economie van Barcelona. Bovendien wordt geen rekening gehouden met mogelijke beperkingen aan de aanbodzijde, zoals de CGE methode wel doet. Voor de interpretatie van deze vastgestelde directe economische impact is dus voorzichtigheid geboden. Overigens kan wel geconcludeerd worden dat de vastgestelde directe impact van de Spelen aanzienlijk groter is dan verwacht werd. Zelfs indien men zich bedenkt dat de verwachte totale directe impact door het COOB '92 (1992a) wel verminderd is met de totale import van Spanje en de vastgestelde totale directe impact door Brunet (1995 en 2005) niet. Voorts blijkt dat voor de Spelen in Sydney ook een grotere directe impact is vastgesteld dan aanvankelijk geschat. Hoewel voor Sydney vooral de impact van de uitgaven door toeristen veel groter bleek dan verwacht, is de impact van deze uitgaven voor Barcelona juist veel kleiner dan geschat (zie tabel 4.3). Dit zou kunnen wijzen op een tegenvallend effect van de Spelen op het toerisme op korte termijn (tot 1992). Verder is opvallend dat de vastgestelde directe impact voor Barcelona aanzienlijk groter is dan voor Atlanta en Sydney (zie tabel 4.3). Dit komt doordat de Spelen in Barcelona veel nadrukkelijker, dan in de andere twee Olympische referentiesteden, geleid hebben tot stedelijke transformatie.

4.4 Indirecte economische effecten van de Olympische Spelen

4.4.1 Indirect effect op de bedrijvigheid in Barcelona

Ex-ante

De studies van het COOB '92 (1992) en de Guevara et al (1992) tonen dat het bedrijvigheidseffect naar verwachting positief zou zijn. De Guevara et al (1992) verwachtten, op basis van de gevonden resultaten uit bestudeerde krantenartikelen, dat het aantal (buitenlandse) bedrijven in Barcelona sterk zou toenemen. Niet alleen Spaanse of Mediterrane bedrijven, maar bedrijven vanuit heel Europa en ook Amerika (de Guevara, 1992; Beth, 1989). Uit veel studies blijkt dat het verwachte positieve effect van de Spelen op het vestigingsklimaat en de internationale concurrentiepositie van Barcelona, de bedrijvigheid in de stad zou stimuleren (COOB '29, 1992; de Guevara et al, 1992; Beth, 1989). Ondanks dat het zeer vanzelfsprekend lijkt dat de Spelen enigszins een positieve invloed op de bedrijvigheid in Barcelona zouden hebben, zijn bovenstaande verwachtingen niet onderbouwd. De voorspelling van de Guevara et al (2002) berust zelfs op schattingen uit krantenartikelen. Voor de interpretatie van deze verwachtingen is daarom voorzichtigheid geboden.

Ex-post

In de meeste beschikbare ex-post studies naar de impact van de Spelen voor Barcelona wordt ook weinig concreet het effect van de Spelen in 1992 op de bedrijvigheid in Barcelona onderzocht. Veelal benadrukken studies (Brunet, 1995; Brunet, 2005; Tillier, 1994) wel dat de bedrijvigheid in Barcelona een impuls heeft gekregen doordat de Spelen de (versnelde) uitvoering van een omvangrijk aantal herstructureringsprojecten in de stad heeft bevorderd. Daardoor is veel extra bedrijfs- en kantoorruimte gerealiseerd (Brunet, 1995) en is de infrastructuur verbeterd (Tillier, 1994). Het vestigingsklimaat van Barcelona is dus aanzienlijk bevorderd. Hoewel door Brunet (1995 en 2005) niet expliciet genoemd, duidt hij hiermee op een positief effect op de bedrijvigheid in Barcelona op korte en lange termijn. Tillier (1994) spreekt hier wel expliciet over. Hij benadrukt dat vooral de bedrijvigheid in de handel- en dienstensector is toegenomen en dat zich veel buitenlandse bedrijven gevestigd hebben in Barcelona. Hij noemt concreet dat er in 1994 meer dan 200 Amerikaanse bedrijven, waaronder enkele grote multinationals, in Barcelona gevestigd waren en ook een groot aantal Japanse ondernemingen. Maar uit het artikel van Tillier (1994) blijkt niet hoe hij dit effect op de bedrijvigheid vastgesteld heeft en of de Spelen wel de belangrijkste oorzaak zijn van deze toegenomen bedrijvigheid of dat een deel van deze bedrijven al in Barcelona gevestigd was, voordat het zich kandidaat stelde voor de Spelen. Veel is deze constatering dus niet waard.

Miguélez & Carrasquer (1995) onderzochten, in tegenstelling tot Brunet (1995 en 2005) en Tillier (1994), wel concreet wat de Spelen hebben betekend voor de bedrijvigheid in Barcelona. Uit hun studie blijkt dat 28% van de bedrijven in de stedelijke regio Barcelona aan de Spelen gerelateerde werkzaamheden heeft uitgevoerd. Hiertoe behoorden vooral ondernemingen uit de bouwsector, de publieke dienstverlening, de hotel- en horecasector, de transportsector en de rest van de dienstensector (financiële en zakelijke dienstverlening, gezondheidszorg en onderwijs). Maar doorgaans bemachtigden deze bedrijven subcontracten en geen direct aan de Spelen gerelateerde werkzaamheden. Op die manier ervoeren deze bedrijven niet zozeer dat zij werkzaamheden voor de Spelen verrichtten. Daarnaast stellen Miguélez & Carrasquer (1995) vast dat voornamelijk grote

bedrijven (minimaal 500 werknemers) Olympische contracten konden bemachtigen. Van deze bedrijven in Barcelona heeft maar liefst 70% geprofiteerd van de Spelen. In tegenstelling tot de kleine bedrijven, waarvan slechts 14% profiteerde. Voorts benadrukken Miguélez & Carrasquer (1995) dat uit de resultaten van de door hen uitgevoerde enquête blijkt dat van slechts 14% van alle bedrijven die aan de Spelen gerelateerde werkzaamheden uitvoerden de omzet met minimaal 20% is toegenomen. Terwijl voor de overige bedrijven de omzet door Olympische contracten met minder dan 20% is toegenomen. Bovendien waren veel aan de Spelen gerelateerde werkzaamheden maar tijdelijk. Op basis van deze constatering concluderen Miguélez & Carrasquer (1995) dat de impact van de Spelen op de bedrijvigheid in Barcelona over het algemeen klein is. Voornamelijk hebben uitsluitend grote, flexibele, kapitaalcrachtige bedrijven kunnen profiteren van de Spelen (Miguélez & Carrasquer, 1995). Maar of deze door Miguélez & Carrasquer (1995) geconstateerde beperkte impact van de Spelen op de bedrijvigheid betrouwbaar is, moet worden betwijfeld. Het vastgestelde effect is namelijk gebaseerd op een enquête onder slechts 30 bedrijven, bovendien heeft 40% van de bedrijven de enquête niet ingevuld. Gezien deze kleine populatie en respons zijn de geconstateerde resultaten waarschijnlijk niet representatief voor de totale bedrijvigheid in Barcelona. Bovendien is een toename van de omzet met 20% doorgaans niet gering. De impact van de Spelen op de bedrijvigheid was dus waarschijnlijk niet zo beperkt en selectief als door Miguélez & Carrasquer (1995) gesteld.

Uit statistieken van de gemeente Barcelona blijkt dat het aantal bedrijven in Barcelona gedurende de periode 1990-1998 is toegenomen van bijna 125.000 tot ruim 146.000 (een groei van ruim 21.000 bedrijven). Vooral het aantal bedrijven in de bouwsector en, in mindere mate, in de dienstensector is sterk gegroeid (zie tabel 4.4 en figuur 4.3). Op basis van deze statistieken kan men concluderen dat het effect van de Spelen op de bedrijvigheid op korte en lange termijn positiever is dan Tillier (1994) en vooral Miguélez & Carrasquer (1995) constateerden. Toch moet men zich ook terdege realiseren dat de getoonde toename van het aantal bedrijven niet uitsluitend het gevolg is van de Spelen. Andere processen kunnen het aantal bedrijven ook beïnvloed hebben. Een vergelijking met de ontwikkeling van het aantal bedrijven in heel Spanje zou meer inzicht geven in de Olympische impact op de bedrijvigheid, maar deze gegevens ontbreken.

Uiteindelijk moet geconcludeerd worden dat de Spelen in 1992, zoals in de ex-ante studies verwacht werd, een duidelijke impact op de bedrijvigheid in Barcelona gehad hebben. De (buitenlandse) bedrijvigheid is toegenomen, met name in de bouw-, transport, diensten- en handelssector. Daarmee komt dit voor Barcelona geconstateerde bedrijvigheidseffect overeen met dat voor Atlanta en Sydney (zie tabel 4.5). Wel hebben in Barcelona, net als vastgesteld voor Atlanta, maar een beperkt aantal en vooral grote bedrijven geprofiteerd. Vaak betroffen de Olympische werkzaamheden ook slechts subcontracten. Een andere belangrijke conclusie zijn de signalen dat het bedrijvigheidseffect voor Barcelona zowel op korte, als lange termijn omvangrijk gebleken is, terwijl voor Atlanta en Sydney juist geconstateerd is dat voornamelijk op korte termijn een duidelijk effect was (zie tabel 4.5). Dit is zeer waarschijnlijk het gevolg van de omvangrijke stedelijke transformatie van Barcelona, die gepaard ging met de Spelen, en ook nog na het evenement veelal plaatsvond. Hierdoor ontstond niet alleen veel extra bedrijvigheid in de bouwsector, maar verbeterde het vestigingsklimaat zeer sterk en vestigden zich veel bedrijven in Barcelona.

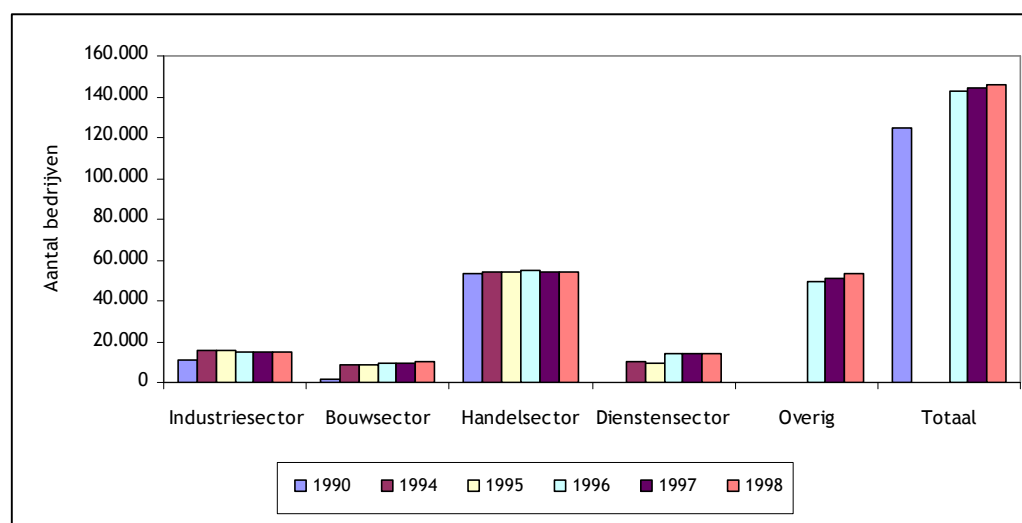
Tabel 4.4: Het aantal bedrijven in Barcelona naar economische sector in de periode 1990-1998

Jaar	1990	1994	1995	1996	1997	1998
Industriese sector	10.798*	15.916	15.542	14.932	14.680	14.602
Bouwsector	1.916*	8.372	8.585	9.134	9.580	10.058
Handelsector	53.302*	54.171	54.349	54.677	54.403	53.917
Dienstensector	?	10.001	9.342	14.476	14.272	14.130
Overig	?	?	?	49.369	51.084	53.329
Totaal	124.913	?	?	142.588	144.019	146.036

Bron: BCN, 2009 (bewerkt)

* Dit zijn uitsluitend lokale actieve bedrijven.

Figuur 4.3: Het aantal bedrijven in Barcelona naar economische sector in de periode 1990-1998

Bron: BCN, 2009 (bewerkt)

Tabel 4.5: Verwacht en vastgesteld indirect effect op de bedrijvigheid van de Olympische Spelen in Barcelona (1992), Atlanta (1996), Sydney (2000) en Londen (2012)

	Ex-ante	Ex-post
Barcelona 1992	<ul style="list-style-type: none"> * toename aantal bedrijven * toename aantal buitenlandse bedrijven 	<ul style="list-style-type: none"> * toename aantal bedrijven (in bouw-, transport-, dienstensector en groot- en detailhandel) op korte en lange termijn * toename aantal buitenlandse bedrijven op korte en lange termijn; korte termijn < lange termijn * vooral effect op grote bedrijven * maar veelal subcontracten
Atlanta 1996	<ul style="list-style-type: none"> * toename aantal (buitenlandse) bedrijven op korte en lange termijn; korte termijn < lange termijn 	<ul style="list-style-type: none"> * toename aantal bedrijven (in bouw- en dienstensector) op korte en lange termijn; korte termijn > lange termijn * toename aantal buitenlandse bedrijven op korte en lange termijn; korte termijn < lange termijn * toename afzet in bouwsector; korte termijn > lange termijn * alleen effect voor beperkt aantal bedrijven (qua sector en grootte)
Sydney 2000	<ul style="list-style-type: none"> * toename afzet bedrijven op korte en lange termijn; korte termijn > lange termijn * korte termijn: effect bouw-, diensten- en transportsector grootste * lange termijn: effect op diensten- en transportsector grootste 	<ul style="list-style-type: none"> * toename afzet bedrijven op korte en lange termijn; korte termijn > lange termijn * korte termijn: effect bouw- diensten- en transportsector grootste * lange termijn: effect vaak negatief; voor bouwsector grootste
London 2012	<ul style="list-style-type: none"> * toename aantal bedrijven en toegevoegde waarde bedrijvigheid op korte en lange termijn; korte termijn > lange termijn * korte termijn: bouw-, diensten- en transportsector * lange termijn: dienstensector * toename buitenlandse bedrijvigheid op korte en lange termijn; korte termijn < lange termijn * vooral effect op grote bedrijven; effect op SMEs gering 	

4.4.2 Indirect effect op de werkgelegenheid in Barcelona

Ex-post

Ondanks dat de beschikbare ex-ante studies niet ingaan op het werkgelegenheidseffect van de Spelen voor Barcelona, is dit wel uitvoerig geanalyseerd in verscheidene ex-post studies. Zo constateerden Miguélez & Carrasquer (1995) een positief effect van de Spelen op de werkgelegenheid in Barcelona, voornamelijk op korte termijn. Maar omdat slechts voor 14% van de geënquêteerde bedrijven de werkgelegenheid met meer dan 20% toenam en voor de overige onderzochte bedrijven met minder dan 20%, concluderen zij dat het effect niet omvangrijk geweest is. Oorzaken hiervan waren de economische recessie en het grote aantal tijdelijke banen. Bovendien ontstonden alleen in de bouw-, hotel- en horeca- en dienstensector Olympische banen. Toch moet dit door Miguélez & Carrasquer (1995) vastgestelde beperkte Olympische werkgelegenheidseffect kritisch beschouwd worden. Ook voor deze constatering baseren Miguélez & Carrasquer (1995) zich op de enquête onder slechts 30 ondernemers, van wie 40% niet geantwoord heeft. Bovendien vinden de onderzoekers een toename van de werkgelegenheid met 20% gering, terwijl dit doorgaans een zeer aanzienlijke toename betreft. Daardoor is ook dit door Miguélez & Carrasquer (1995) vastgestelde Olympische effect onbetrouwbaar.

Brunet (1995 en 2005) en Marshall (1996) hebben een positiever effect van de Spelen op de werkgelegenheid in Barcelona geconstateerd. De werkloosheid in de stad is namelijk aanzienlijk afgenomen. Brunet (1995) heeft, middels statistieken van de gemeente Barcelona en INEM (het Spaans nationaal instituut voor werkgelegenheid), vastgesteld dat het aantal werklozen in Barcelona op korte termijn (1986-1992) afnam met 44% (zie tabel 4.6). Volgens het tien jaar later uitgevoerde onderzoek van Brunet (2005) was het uiteindelijke vastgestelde effect van de Spelen op de werkgelegenheid op korte termijn groter. Brunet (2005) berekende namelijk dat het aantal werklozen in Barcelona afgenomen was van circa 128.000 personen in november 1986 tot minder dan 61.000 in juli 1992 en het werkloosheidspercentage in Barcelona van meer dan 18% in 1986 tot minder dan 10% in 1992. Op korte termijn nam de werkgelegenheid in de bouwsector als gevolg van de Spelen het sterkste toe. In de periode 1986-1992 is het aantal banen in deze sector met maar liefst 72% gegroeid, zo concludeert Brunet (2005) uit statistieken van de gemeente Barcelona. Op basis van interviews met enkele experts en resultaten van het nationale werkgelegenheidsonderzoek (Encuesta de Población Activa), duiden ook Miguélez & Carrasquer (1995) op een omvangrijke toename van het aantal banen in de bouwsector op korte termijn (van circa 76.000 in 1985 tot 145.000 in 1991). Wel was volgens hen maar liefst 51% van het aantal banen in de bouwsector van tijdelijke aard. Volgens Miguélez & Carrasquer (1995) waren de geïnterviewde experts positiever over de impact van de Spelen op het aantal banen in de dienstensector op korte termijn, vooral in het Olympische jaar.

Ondanks de vastgestelde afname van de werkloosheid in Barcelona op korte termijn, steeg het aantal werklozen volgens Brunet (1995 en 2005) weer op lange termijn (in de eerste twee jaar na de Spelen). Vooral de werkgelegenheid in de bouwsector daalde aanzienlijk in deze jaren, omdat geen faciliteiten voor de Spelen meer gebouwd moesten worden. Bovendien verdwenen ook veel andere tijdelijke Olympische banen. Toch is de werkloosheid vanaf 1995 weer verder afgenomen, doordat circa 20.000 banen ontstonden als gevolg van de erfenissen van de voor de Spelen gebruikte (sport)faciliteiten. Hierdoor concludeert Brunet (1995 en 2005) dat de Spelen ook op lange termijn een positief effect op de werkgelegenheid in Barcelona hebben gehad. Maar de impact op lange termijn was wel kleiner dan op korte termijn (Brunet, 1995; Brunet, 2005).

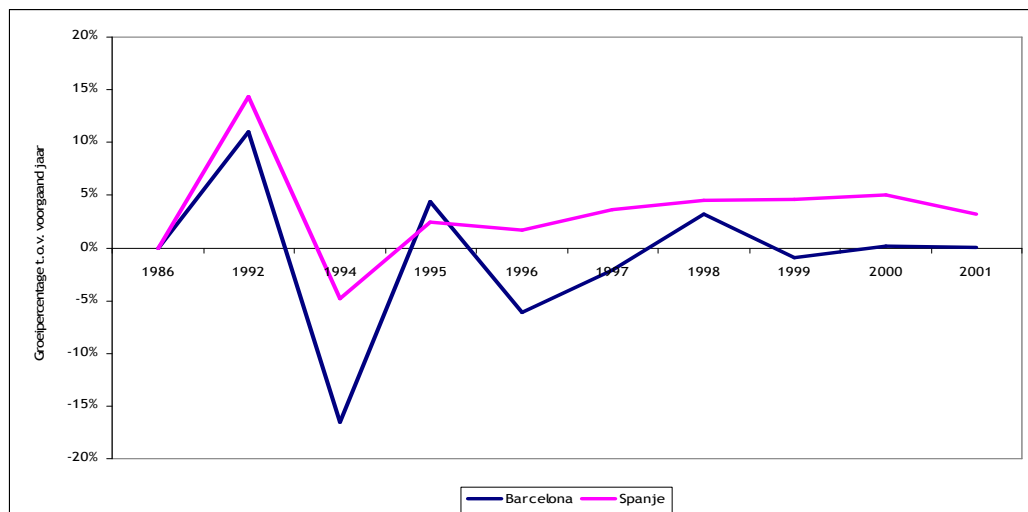
Tabel 4.6: Aantal werkzame personen, aantal werklozen en totale beroepsbevolking in Barcelona in de periode 1986-1992

	Aantal personen per jaar		Variatie	
	1986	1992	1986-1992	1991-1992
Aantal werkzame personen	582.078	645.833	+11%	-2%
Aantal werklozen	125.694	69.941	-44%	+6%
Totale beroepsbevolking	707.772	715.774	+1%	-1%

Bron: Brunet, 1995 (bewerkt)

Statistieken van de gemeente Barcelona (BCN, 2009) en Economy Watch (2009) bevestigen het door Brunet (1995 en 2005) geconstateerde positieve effect van de Spelen op de werkgelegenheid op korte termijn, de inzakking hiervan in de eerste jaren na de Spelen en de opleving in 1995. Het aantal werkzame personen is in de periode 1986-1992 namelijk sterk toegenomen, in jaren 1993 en 1994 aanzienlijk afgenomen en in 1995 weer gestegen (zie figuur 4.4). Maar in de daaropvolgende jaren nam het aantal werkzame personen in Barcelona afwisselend toe en af, terwijl in heel Spanje het aantal werkzame personen continue is toegenomen. Deze statistieken lijken er op te wijzen dat de Spelen alleen in 1995 nog een positief effect op de werkgelegenheid gehad hebben, maar dat van een langdurig effect na de Spelen geen sprake geweest is. Daarmee komt dit effect overeen met het geconstateerde werkgelegenheidseffect voor Atlanta en Sydney. Een andere overeenkomst is dat in Barcelona, Atlanta en Sydney vooral tijdelijke banen ontstonden als gevolg van de Spelen, met name in de bouw- en dienstensector (zie tabel 4.7).

Figuur 4.4: Ontwikkeling van het aantal werkzame personen in Barcelona en Spanje in de periode 1986-2001 (in groeipercentages t.o.v. het voorgaande jaar)

Bron: BCN, 2009; Economy Watch, 2009 (bewerkt)

Tabel 4.7: Verwacht en vastgesteld indirect effect op de werkgelegenheid van de Olympische Spelen in Barcelona (1992), Atlanta (1996), Sydney (2000) en Londen (2012)

	Ex-ante		Ex-post	
Barcelona 1992	-	-	* * *	toename aantal banen en afname aantal werklozen op korte termijn en gering op lange termijn; korte termijn > lange termijn vooral banen in de bouw- en dienstensector (hotel en horeca) vooral tijdelijke banen
Atlanta 1996	*	toename werkgelegenheid op korte en lange termijn; korte termijn < lange termijn veelal tijdelijke banen	* * *	gering effect op werkgelegenheid en werkloosheid; vooral op korte termijn; korte termijn > lange termijn vooral banen in de dienstensector vooral tijdelijke banen
Sydney 2000	*	toename werkgelegenheid op korte en lange termijn; korte termijn > lange termijn	* * *	toename werkgelegenheid op korte en niet op lange termijn; korte > lange termijn vooral banen in de bouw- en dienstensector (hotel, horeca, transport) vooral tijdelijke banen
London 2012	*	toename werkgelegenheid op korte en lange termijn; korte > lange termijn * korte termijn: bouw-, diensten- en transportsector * lange termijn: dienstensector * vooral tijdelijke banen		

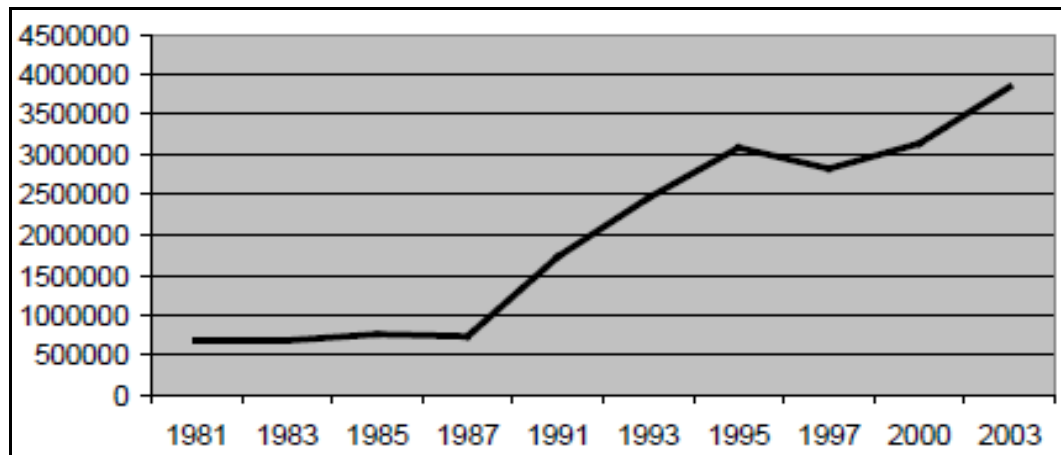

4.4.3 Indirect effect op het toerisme in Barcelona

Ex-Post

Cahyadi & TenBrink (2004) constateerden, op basis van statistieken van de gemeente Barcelona, dat het aantal toeristen in Barcelona vanaf 1987 sterk is gegroeid. Hoewel het aantal halverwege de jaren negentig iets afnam, is het daarna weer aanzienlijk gestegen (zie figuur 4.5). Deze figuur toont dus dat de Spelen op korte en lange termijn een duidelijke impact op het toerisme in Barcelona gehad hebben. Maar niet duidelijk is of dit grotendeels het effect van de Spelen of ook van andere (economische) processen is geweest, omdat vergelijkingsgegevens over de ontwikkeling van het aantal toeristen in heel Spanje ontbreken.

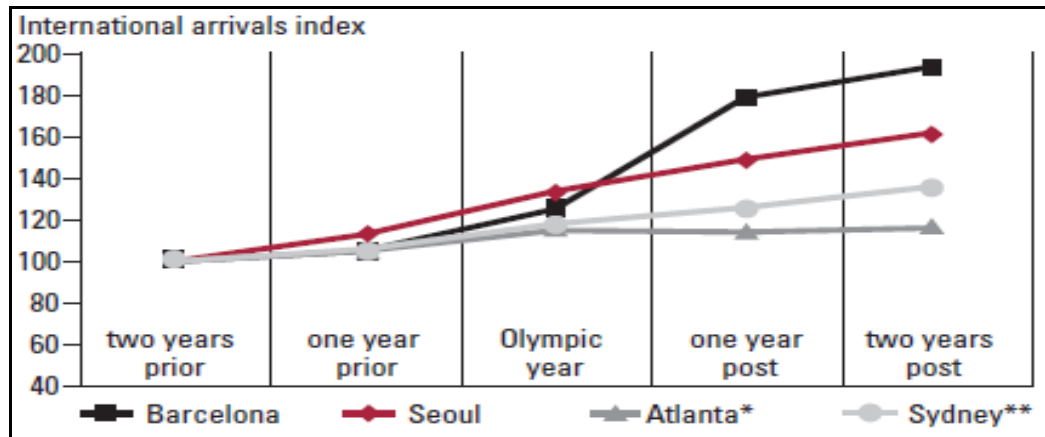
Figuur 4.5: Aantal toeristen in Barcelona in de periode 1981-2003

Bron: Cahyadi & TenBrink, 2004

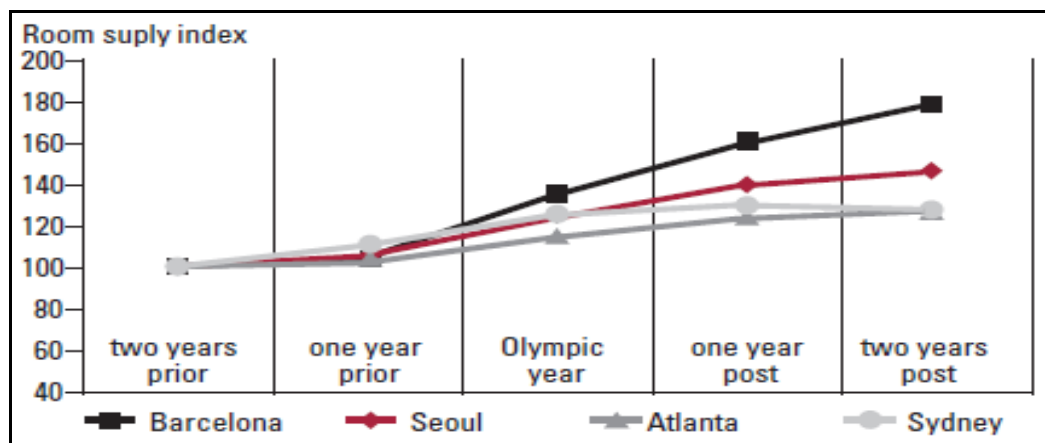
Brunet (2005) constateerde, middels gegevens uit een onderzoek van Jones Lange LaSalle (2001), ook dat de impact van de Spelen op het toerisme in Barcelona positief is geweest. Op korte termijn is het aantal buitenlandse toeristen met circa 20% en het aantal hotelkamers met 40% toegenomen in Barcelona (zie figuur 4.6 en 4.7). In 1992 kwamen 10.036.000 personen aan het internationale vliegveld van Barcelona, een stijging van 83% ten opzichte van 1985 (Brunet, 1995). Het lange termijn effect is volgens Brunet (2005) nog groter gebleken dan het effect op korte termijn (inclusief het effect in het Olympische jaar). Over de gehele periode is het aantal buitenlandse toeristen en hotelkamers namelijk met circa 90% toegenomen (zie figuur 4.6 en 4.7). Ook indien deze resultaten vergeleken worden met die van de Olympische steden Seoul, Atlanta en Sydney, blijkt dat de toename van het aantal buitenlandse toeristen en hotelkamers in Barcelona zeer omvangrijk was. Het effect van de Spelen in 1992 voor het toerisme in Barcelona is zeer omvangrijk en bijzonder. Voor Atlanta en Sydney, de andere twee referentiesteden in dit onderzoek, is namelijk lang niet zo'n groot effect geconstateerd en zeker niet op lange termijn (zie tabel 4.8). Een vaak genoemde oorzaak van het omvangrijke effect op lange termijn voor Barcelona is de grootscheepse stedelijke transformatie. Daarnaast is Barcelona, vergeleken met Sydney, veel beter bereikbaar, aangezien de meeste internationale toeristen afkomstig zijn uit Europa en Noord-Amerika. Hierdoor zouden toeristen eerder geneigd zijn (weer) naar Barcelona te gaan, dan naar Sydney (Interview Howell).

Figuur 4.6: Aantal buitenlandse toeristen in de Olympische steden Barcelona, Seoul, Atlanta en Sydney vóór, tijdens en na de Olympische Spelen

Bron: Jones Lange LaSalle, 2001; in: Brunet, 2005

Figuur 4.7: Aantal hotelkamers in de Olympische steden Barcelona, Seoul, Atlanta en Sydney vóór, tijdens en na de Olympische Spelen

Bron: Jones Lange LaSalle, 2001; in: Brunet, 2005

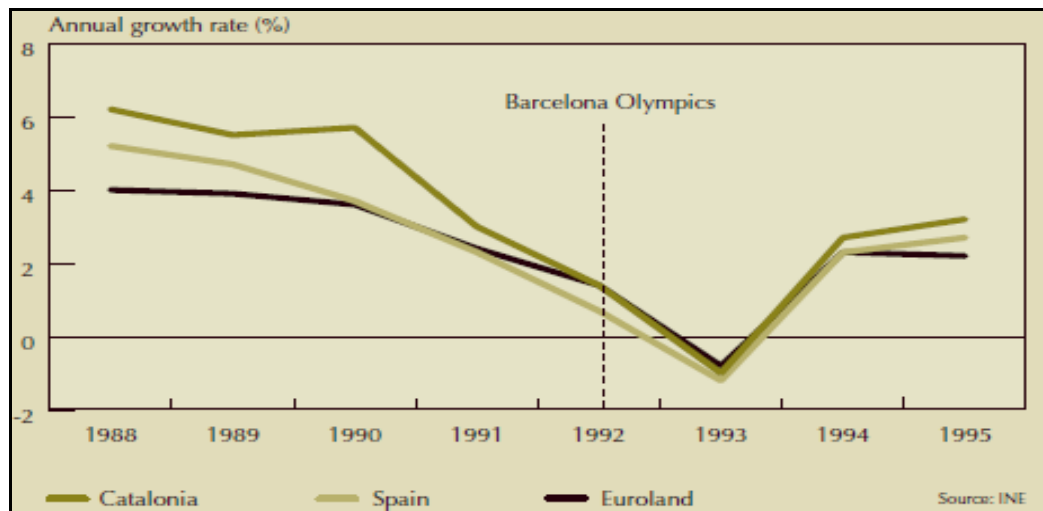
Tabel 4.8: Verwacht en vastgesteld indirect effect op het toerisme van de Olympische Spelen in Barcelona (1992), Atlanta (1996), Sydney (2000) en Londen (2012)

	Ex-ante		Ex-post	
Barcelona 1992	-	-	*	toename aantal (buitenlandse) toeristen en hotelkamers op korte en lange termijn; kort termijn < lange termijn
Atlanta 1996	-	-	*	toename aantal (buitenlandse & zakelijke) toeristen op korte termijn en niet op lange termijn; korte termijn > lange termijn
Sydney 2000	-	-	*	toename aantal buitenlandse toeristen op korte termijn en niet op lange termijn; korte termijn > lange termijn
London 2012	*	toename aantal toeristen op korte termijn; in de periode voor aanvang vooral zakelijke toeristen	*	toename aantal toeristen op lange termijn; vooral zakelijke en vrije tijd toeristen

4.5 De Olympische Spelen de ‘motor’ voor economische ontwikkeling?

Op basis van de omvangrijke directe impact en de indirecte effecten van de Spelen op de bedrijvigheid, werkgelegenheid en het toerisme in Barcelona, lijkt het logisch dat de Spelen tevens een omvangrijke impact op de economische ontwikkeling van Barcelona gehad hebben. Een belangrijke indicator van de economische ontwikkeling is het BBP. Het onderzoek van Price Waterhouse Coopers (2004) toont de ontwikkeling van het BBP in Catalonië. Aangenomen mag worden dat Barcelona, als de grootste stad in deze regio, de ontwikkeling van het BBP in Catalonië voornamelijk bepaald. Opvallend genoeg groeide het BBP vanaf 1988 tot 1992 steeds minder sterk en in 1993 nam het zelfs af. Deze negatieve ontwikkeling is hoogst waarschijnlijk het gevolg van de economische crisis, waarover al eerder gesproken is. Daarna, in 1994 en 1995, groeide het BBP wel weer (zie figuur 4.8). De positief ogende impact van de Spelen op de bedrijvigheid, de werkgelegenheid en het toerisme in Barcelona heeft de economische crisis schijnbaar niet kunnen afwenden. De Spelen zijn dus niet de ‘motor’ voor economische ontwikkeling in Barcelona geweest. Wel lijken de Spelen de economische crisis verzacht te hebben. Met name op korte termijn (1988-1992) lijkt hiervan sprake, aangezien de groei van het BBP in Catalonië toen beduidend groter was dan in Spanje en de EU. Maar ook wordt gesuggereerd dat de negatieve groei van het BBP in 1993 het gevolg is van een zogenaamde ‘Olympic hangover’ en dat de Spelen een negatieve economische impact op lange termijn hadden (Price Waterhouse Coopers, 2004). In ieder geval is het BBP voor Catalonië in de periode na de Spelen niet sneller gegroeid dan voor Spanje en de EU. De Spelen hadden dus geen significant effect op de economische groei op lange termijn, net als de Spelen van 1996 en 2000 dat niet hadden voor Atlanta en Sydney (zie tabel 4.9). Desondanks zijn de Spelen wel de ‘motor’ voor stedelijke herstructurering geweest.

Figuur 4.8: Groei van het BBP in Catalonië, Spanje en de Europese Unie in de periode 1988-1995

Bron: Price Waterhouse Coopers, 2004

Tabel 4.9: Verwacht en vastgesteld effect op de economische ontwikkeling (BBP) van de Olympische Spelen in Barcelona (1992), Atlanta (1996), Sydney (2000) en Londen (2012)

	Ex-ante		Ex-post	
Barcelona 1992	-	-	*	gering effect op BBP op korte termijn en niet op lange termijn; korte termijn > lange termijn
Atlanta 1996	-	-	*	toename BBP op korte termijn en niet op lange termijn; korte termijn > lange termijn
Sydney 2000	-	-	*	toename BBP op korte termijn en niet op lange termijn; korte termijn > lange termijn
London 2012	*	toename BBP op korte en lange termijn; korte termijn > lange termijn		

5. Casestudie: effecten van de Olympische Spelen in 1996 voor Atlanta

Atlanta is de tweede referentiestad die aan een casestudie onderworpen wordt. Ook voor deze Olympische stad wordt bestudeerd tot welke verwachte en vastgestelde inkomsten en kosten (5.2), directe economische effecten (5.3) en indirecte economische effecten (5.4) de Spelen in 1996 geleid hebben. Hieruit blijkt tevens in hoeverre de voorspelde effecten daadwerkelijk gerealiseerd zijn. Vervolgens wordt gekeken in welke mate de Spelen in 1996 de 'motor' zijn geweest voor de economische ontwikkeling van Atlanta (5.5). Maar allereerst wordt meer inzicht verkregen in de stad Atlanta en de Spelen aldaar (5.1).

5.1 Atlanta en de Olympische Spelen in 1996

5.1.1 Stedelijk schaalniveau

De Amerikaanse stad Atlanta, gelegen in de staat Georgia in het zuidoosten van de Verenigd Staten, kende in de jaren tachtig en negentig een voornamelijk regionaal karakter. Hoewel de stad zelf slechts enkele honderdduizenden mensen kent, kent de hele metropool Atlanta meerdere miljoenen mensen. Verder werd Atlanta in de jaren tachtig en negentig gekenmerkt door veel bedrijvigheid. Voor een stad met een regionale functie waren er opvallend veel hoofdkantoren van multinationals (UPS, Care, Coca-Cola, CNN, Delta Airlines) gevestigd. Zoals in veel andere Amerikaanse metropolen in die tijd, trokken wel talrijke bedrijven en mensen weg uit de stad naar de suburbane delen van Atlanta. Hierdoor was het steeds slechter gesteld met de bedrijvigheid en de werkgelegenheid in de stad Atlanta en bleven daar alleen de armere mensen over (voornamelijk Afro-Amerikanen) (ACOG, 1996; French & Disher, 1997). Deze processen waren voor Atlanta aanleiding zich kandidaat te stellen voor de organisatie van de Spelen in 1996. Concreet gesteld had men met de organisatie van de Spelen tot doel om Atlanta, behalve een belangrijke stad op regionaal schaalniveau, een belangrijke stad in de Verenigde Staten en de wereld te maken. Daarnaast moesten de Spelen de herstructurering van arme en verpauperde wijken in de stad Atlanta bevorderen (ACOG, 1996; French & Disher, 1997; Newman, 1999).

In verschillende ex-post studies is geanalyseerd in hoeverre de doelstellingen van de Spelen in 1996 bereikt zijn. In het vervolg van dit hoofdstuk wordt bestudeerd in hoeverre de Spelen een positieve impact gehad hebben op de bedrijvigheid, de werkgelegenheid en het toerisme in Atlanta en op die wijze de 'motor' voor economische ontwikkeling van de stad geweest zijn. Voordat hiertoe wordt overgaan, moet ten eerste vastgesteld worden dat de Spelen hebben geleid tot een aantrekkelijker vestigingsklimaat en betere (inter)nationale concurrentiepositie van Atlanta (Engle, 1999; Shmukler, 1998; French & Disher, 1997). Ook wordt echter zeer nadrukkelijk geconstateerd dat de Spelen juist grotendeels te kort zijn geschoten in de bevordering van de transformatie van de armere wijken in Atlanta (French & Disher, 1997; Newman, 1999). Bovendien ondervonden deze wijken negatieve effecten van de Spelen, omdat veel inwoners geforceerd moesten verhuizen door de aanleg van het Olympische Park. Alleen in de wijken, direct grenzend aan het Olympische Park, zijn de herstructureringsprojecten enigszins bevorderd. Indien niet de private, maar de publieke sector verantwoordelijk was geweest voor de herstructurering van de armere wijken in het centrum van

Atlanta en indien de inwoners van deze wijken meer betrokken waren geweest bij de poging om met de Spelen de transformatie te bevorderen, dan zouden de Spelen wel een positieve impact op de stedelijke transformatie gehad kunnen hebben (Newman, 1999). *“Atlanta lost the Olympics, by failing to use the games to regenerate its poverty-stricken heart”*, (Newman, 1999, p. 157). Of de Spelen daadwerkelijk als verloren beschouwd mogen worden, moet blijken uit de analyse van de Olympische impact op de economische ontwikkeling van Atlanta in het vervolg van dit hoofdstuk.

5.1.2 Lokaal schaalniveau

Het merendeel van de Olympische sportevenementen werd georganiseerd in (bestaande) sportfaciliteiten in het centrum van Atlanta. Het gebied waarin deze faciliteiten liggen wordt ook wel de Olympic Ring genoemd. In het midden van dit gebied ligt het Olympische Park (Centennial Olympic Park) (French & Disher, 1997). Een voordeel van de voor de Spelen gebruikte (sport)faciliteiten was dat een groot deel hiervan al bestond. Hierdoor zou de hoogte van de Olympische investeringen meevallen. De Olympische faciliteiten die nog wel gebouwd moesten worden, zijn grotendeels intact gebleven na de Spelen. Het Olympische stadion is na de Spelen verkleind van ruim 83.000 naar 50.000 zitplaatsen en ging dienen als thuisbasis voor de honkbalclub Atlanta Braves. Het zwembad, Georgia Tech Aquatic Center, diende na de Spelen als zwembad voor recreanten (French & Disher, 1997). Voorts heeft het grootste gedeelte van het Centennial Olympic Park, na enkele renovaties na de Spelen, zijn oorspronkelijke functie behouden. In het overige deel van dit Olympische Park zijn in de jaren na de Spelen woningen, kantoor- en winkelruimtes en vrijetijdsvoorzieningen gerealiseerd (ACOG, 1996; French & Disher, 1997).

Hoewel de Olympische (sport)faciliteiten dus omvangrijke erfenissen achter lieten, geldt voor de wijken op lokaal schaalniveau, dat de Spelen niet hebben geleid tot bevordering van de geplande herstructureringsprojecten. Slechts twee van de zestien wijken zijn als gevolg van de Spelen enigszins getransformeerd en wel omdat zij grensden aan het Olympische Park (French & Disher, 1997; Newman, 1999). *“In short, although the Olympics did much for the city, the benefits to the inner city neighborhoods that surround downtown were relatively small”* (French & Disher, 1997, p. 389).

5.2 Inkomsten & kosten voor de Olympische organisatie

Ex-ante

Het officiële rapport van de Olympische organisatie, de Atlanta Committee of the Olympic Games (ACOG), en de daarop gebaseerde studie van French & Disher (1997) tonen dat de totale inkomsten en kosten voor de ACOG gedurende de periode voor aanvang van de Spelen steeds hoger geschat werden. Volgens het laatste budget voor de Spelen, in 1996, werden de inkomsten en kosten uiteindelijk op ruim 1,7 miljard Amerikaanse Dollar geschat. Hierdoor zou de begroting sluitend zijn. De ACOG zou, net als de COOB '92 en SOCOG (Sydney Organising Committee for the Olympic Games), de meeste inkomsten verwerven door verkoop van TV rechten en sponsorgelden. Ook de kaartverkoop zou veel opleveren. De totale kosten van de ACOG zouden grotendeels bestaan uit de uitgaven aan de bouw en aanleg van (sport)faciliteiten ten behoeve van de Spelen (zie tabel 5.1).

Ex-post

Het officiële rapport van de ACOG (1996) en de studie van de London East Research Institute (2007) melden dat de totale inkomsten voor de ACOG na de Spelen zijn vastgesteld op ruim 2 miljard Amerikaanse Dollar. De verkochte TV rechten en sponsorgelden hebben veruit de meeste opbrengsten opgeleverd. Ook de inkomsten uit de kaartverkoop waren aanzienlijk. De geconstateerde totale inkomsten waren beduidend groter dan de verwachte totale inkomsten voor de ACOG (zie tabel 4.2). De kosten voor de ACOG zijn ook vastgesteld op circa 2 miljard Amerikaanse Dollar (volgens de waarde van de Amerikaanse Dollar in 2001), zo blijkt uit onderzoek van de United States General Accounting Office (GAO) gebaseerd op het officiële rapport van de ACOG. Deze kosten waren aanzienlijk hoger dan geschat werd. De grootste kostenposten voor de ACOG waren transport, veiligheid, permanente (sport)faciliteiten en telecommunicatie.

Tabel 5.1: De geschatte inkomsten en kosten van de ACOG volgens het budget van de ACOG in de periode 1993-1996 (in miljoenen Amerikaanse Dollars)

Type inkomsten of kosten	Budget 1993	Budget 1994	Budget 1996
Totale inkomsten	1.589,0	1.580,7	1.705,3
- Sponsorgelden	656,5	627,8	540,1
- Verkochte TV rechten	554,1	555,5	559,5
- Kaartverkoop	225,8	261,2	422,1
- Merchandising	30,4	28,7	32,0
- Overig	122,2	107,5	151,7
Totale kosten	1.589,7	1.580,7	1.705,3
- uitgaven daadwerkelijke organisatie	?	?	196,4
- uitgaven aan de bouw en aanleg van (sport)faciliteiten	?	?	1.479,0
- Onvoorziene kosten	?	?	30,0

Bron: ACOG, 1996; French & Disher, 1997

Veel interessanter zijn de totale kosten van de Olympische Spelen (inclusief de kosten voor de ACOG). Volgens de London East Research Institute (2007) zijn deze vastgesteld op ruim 4,9 miljard Amerikaanse Dollar (zie tabel 4.2). Daarnaast constateerde het dat de totale uitgaven aan de bouw en aanleg van de (sport)faciliteiten ruim 3,2 miljard Amerikaanse Dollar bedroeg. De grootste investeringen zijn gedaan in de infrastructuur (ruim 700 miljoen Amerikaanse Dollar), bouw van woningen en kantoorruimtes (bijna 650 miljoen Amerikaanse Dollar) en (sport)faciliteiten (ruim 600 miljoen Amerikaanse Dollar). Voorts moeten de uitgaven aan de daadwerkelijke organisatie van de Spelen vastgesteld worden op ruim 1,7 miljard Amerikaanse Dollar, overeenkomstig de verwachte totale kosten voor de ACOG. Uit het onderzoek van de London East Research Institute (2007) blijkt niet hoe deze kosten vastgesteld zijn. Hoewel deze specifieke constatering dus minder bruikbaar is, geeft het wel een indicatie van de totale kosten. Overigens zijn de totale kosten van de Spelen niet zeer laag of hoog vergeleken met de totale kosten van de Spelen in Barcelona en Sydney. Wel zijn de kosten van de Olympische investeringen laag, vergeleken met die voor Barcelona (zie tabel 4.2). Maar dit is niet vreemd, aangezien de Spelen voor Atlanta beduidend minder als katalysator van stedelijke transformatie hebben gediend, dan voor Barcelona.

5.3 Directe economische effecten van de Olympische Spelen

Ex-post

Door Humphreys & Plummer (2002) is de directe economische impact van de Spelen in Atlanta vastgesteld. In tegenstelling tot zienswijze in het huidige onderzoek, bepalen volgens hen uitsluitend de uitgaven van de ACOG dit directe economische effect, terwijl de uitgaven van toeristen tot het indirecte economische effect worden gerekend. Indien deze typen uitgaven wel beide als direct economisch effect van de Spelen worden beschouwd, is deze volgens Humphreys & Plummer (2002) ruim 2,3 miljard Amerikaanse Dollar. Beduidend kleiner dan die voor Sydney en Barcelona (zie tabel 4.3). Deze impact is verminderd met het directe effect van de Spelen voor degenen van buiten de staat Georgia. De door Humphreys & Plummer (2002) vastgestelde directe impacte betreft dus alleen de impact voor Georgia. Aangenomen mag worden dat de stad Atlanta verantwoordelijk is voor het grootste gedeelte hiervan. De totale directe economische impact bestaat volgens Humphreys & Plummer (2002) voor bijna 1,2 miljard Amerikaanse Dollar uit de impact van de uitgaven van de ACOG. De impact van de uitgaven door toeristen is in totaal ruim 1,1 miljard Amerikaanse Dollar (zie tabel 4.3). Overigens rekenen Humphreys & Plummer (2002) de impact van de uitgaven van de overige publieke en private partijen niet mee, iets wat in veel andere studies wel vaak gedaan wordt. De vastgestelde directe impact is berekend middels de I-O methode, die de impact gelijk stelt aan de kosten. Of de zo vastgestelde impact realistisch is, valt te betwijfelen, want er wordt niet zozeer rekening gehouden met beperkingen aan de aanbodzijde.

5.4 Indirecte economische effecten van de Olympische Spelen

5.4.1 Indirect effect op de bedrijvigheid in Atlanta

Ex-ante

Het artikel van Lawson (1996) toont dat de meningen verschilden of de Spelen de werkgelegenheid in Atlanta zouden beïnvloeden. Enerzijds wijst Baade (1995) in Lawson (1996) op de verwachting dat het effect op de bedrijvigheid in Atlanta minimaal zou zijn. Slechts een beperkt aantal bedrijven zou profiteren. Baade (1995) baseerde zich hiervoor op de bevindingen uit zijn studie naar het economische effect van sportstadions in de Verenigde Staten. Hij concludeerde dat het effect hiervan voor de steden gering was (Lawson, 1996). Maar het was gevaarlijk dit ook voor de Spelen in Atlanta te stellen, omdat hier een groot aantal stadions gerealiseerd zou worden die gezamenlijk een veel grotere impact zouden kunnen hebben dan een enkel stadion.

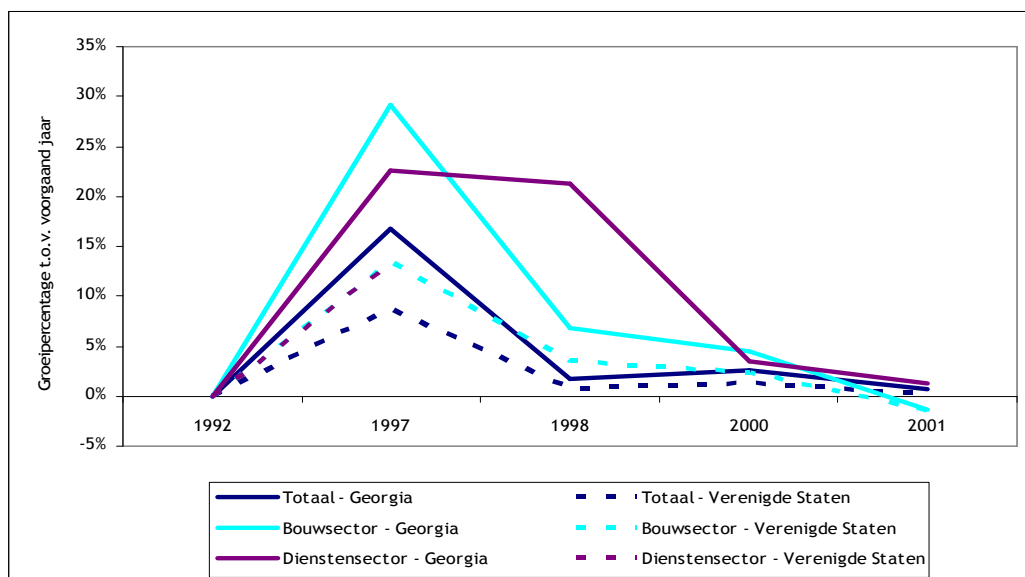
Anderzijds wijst Lawson (1996) op de verwachting van Stevens, 'leisure' consultant, dat de Spelen wel een aanzienlijk effect zouden hebben op de bedrijvigheid in Atlanta. Behalve dat op korte termijn, in de periode voor aanvang en tijdens de Spelen, veel werkgelegenheid zou ontstaan voor (lokale) bedrijven, verwachtte Stevens een nog aanzienlijker effect op lange termijn. Volgens Stevens zouden de Olympische (sport)faciliteiten namelijk volop gebruikt worden na de Spelen. Daarnaast zou de bedrijvigheid in Atlanta gestimuleerd worden door de nieuwe en gerenoveerde infrastructuur. Het verbeterde vestigingsklimaat dat zo zou ontstaan, zou leiden tot de komst van veel bedrijven. Bovendien hadden volgens Stevens al een aantal (inter)nationale bedrijven hun hoofdkantoor verplaatst naar Atlanta in de periode voor de Spelen (Lawson, 1996). Maar uit het artikel van Lawson

(1996) blijkt niet hoe groot dit voorspelde bedrijvigheidseffect zou zijn. Bovendien zouden veel bedrijven met interesse om zich in Atlanta te vestigen, afkomstig kunnen zijn uit overige delen van Georgia, waardoor er slechts sprake zou zijn van een distributief en niet van een generatief effect.

Ex-post

Veel ex-post studies stellen dat bedrijven in Atlanta geprofiteerd hebben van de Spelen (Humphreys & Plummer, 2002; Shmukler, 1998; French & Disher, 1997; Engle, 1999). Shmukler (1998) heeft het Olympische effect voor twee bedrijven (Gold Kist Inc. en Beer Construction Co) geanalyseerd. Deze twee bedrijven uit de bouwsector hebben met name op korte termijn, in de periode voor aanvang, geprofiteerd van de Spelen. Het effect op lange termijn viel tegen. Humphreys & Plummer (2002) stellen vast dat de acquisitiemaatschappij Georgia Power Company bedrijven gestimuleerd heeft zich te vestigen in Atlanta of andere delen van Georgia. Doordat dankzij het door de Spelen verbeterde vestigingsklimaat meer dan 20 bedrijven zich naar Atlanta en omstreken hebben verplaatst, stelden zij een omvangrijk effect op lange termijn vast (Humphreys & Plummer, 2002). Bedrijven wilden zich vooral na en niet voor de Spelen in Atlanta vestigen, omdat het vestigingsklimaat dan beter ontwikkeld zou zijn. Hoewel Atlanta de Spelen niet zozeer als 'motor' voor stedelijke herstructurering gebruikt heeft, zijn wel de nodige sportfaciliteiten gecreëerd. Daarnaast is veel geïnvesteerd in stedelijke parken (zoals het Centennial Olympic Park) en zijn bijvoorbeeld een groot beursgebouw (Atlanta Convention) en een internationaal sportcomplex (International Sports Plaza) aangelegd. Dit heeft het vestigingsklimaat van Atlanta bevorderd (Shmukler, 1998; Humphreys & Plummer, 2002; French & Disher, 1997; Engle, 1999). Toch moet niet te veel waarde gehecht worden aan bovenstaande vastgestelde (concrete) effecten, omdat uit de betreffende studies niet blijkt hoe deze geconstateerd zijn en veelal slechts voorbeelden betreffen, die niet de impact op de totale bedrijvigheid tonen. Hierop sluiten French & Disher (1997) aan door te beweren dat slechts een bepaald aantal typen bedrijven in Atlanta hebben geprofiteerd van de Spelen.

Figuur 5.1: Verandering van het aantal bedrijven in Georgia en de Verenigde Staten in de bouwsector, dienstensector en totaal in de periode 1992-2001 (in groeipercentages t.o.v. het voorgaande jaar)

Bron: U.S. Census Bureau, 2009 (bewerkt)

Voor een betere constatering van de impact van de Spelen voor de bedrijvigheid in Atlanta is inzicht vereist in de bedrijvigheid voor, tijdens en na de Spelen. De studie van Locate in Kent (2009) toont, op basis van data van de Metro Atlanta Chamber of Commerce, dat in 2006 bijna 1.600 internationale bedrijven gevestigd waren in Atlanta, 30% meer dan in het Olympische jaar. Daarnaast blijkt uit statistieken van U.S. Census Bureau (2009) dat het totale aantal bedrijven in Georgia in de periode 1992-2001 beduidend sterker steeg dan in de hele Verenigde Staten. Vooral in 1997, ten opzichte van 1992, groeide het aantal bedrijven in Georgia veel sterker (zie figuur 5.1). Wanneer specifiek naar het aantal bedrijven in de bouw- en dienstsector gekeken wordt, kan een zelfde beeld geconstateerd worden. Ook in Barcelona en Sydney profiteerden vooral deze sectoren van de Spelen (zie tabel 4.5). De Spelen van 1996 hebben dus een positief effect gehad op de bedrijvigheid in Atlanta; op korte termijn aanzienlijk meer dan op lange termijn.

5.4.2 Indirect effect op de werkgelegenheid in Atlanta

Ex-ante

Net als voor het verwachte Olympische bedrijvigheidseffect, verschilden de meningen over de verwachte impact van de Spelen op de werkgelegenheid in Atlanta (Lawson, 2006). Baade (1995) stelde dat het werkgelegenheidseffect voor Atlanta zou tegenvallen en voornamelijk tijdelijke banen zou opleveren. Als de Olympische investeringen in andere projecten gestoken zouden worden, zou meer werkgelegenheid ontstaan volgens Baade (1995). Maar ook deze verwachtingen baseerde hij op zijn reeds hierboven toegelichte onderzoeksresultaten en dient dus kritisch beschouwd te worden. Stevens schatte juist dat het werkgelegenheidseffect, vooral op lange termijn, aanzienlijk zou zijn. Reden hiervoor waren volgens Stevens de omvangrijke erfenissen van de voor de Spelen gebruikte (sport)faciliteiten (Lawson, 1996). Maar niet duidelijk is hoe groot hij dit effect schatte.

Ex-post

In het officiële rapport van de ACOG (1996), de studie van Arbes (1996) (manager van de financiële afdeling van de ACOG), het onderzoek van Humphreys & Plummer (2002) en het onderzoek van de London East Research Institute (2007) is het effect van de Spelen voor de werkgelegenheid in Georgia op korte termijn vastgesteld op ruim 77.000 (veelal tijdelijke) banen. Aangenomen mag worden dat het effect voor Atlanta het grootste geweest is. De impact bleek het omvangrijkste voor de hotelsector, horecasector, zakelijke dienstverlening en detailhandel. Opvallend is het relatief kleine aantal banen dat is ontstaan in de bouwsector (zie tabel 5.2). Het werkgelegenheidseffect is vastgesteld op basis van de I-O methode. Gekeken is tot hoeveel banen de uitgaven van de ACOG en de toeristen hebben geleid. Dit is een kortzichtige manier, omdat zo geen rekening wordt gehouden met mogelijke beperkingen aan de aanbodzijde van de economie. Daarnaast is het mogelijk dat banen bemachtigd zijn door personen die niet in Atlanta woonden, waardoor het effect voor de stad kleiner was. Doordat gegevens over het totaal aantal banen (per economische sector) in Georgia op korte termijn ontbreken, wordt bovendien niet duidelijk hoe omvangrijk het effect van de Spelen werkelijk geweest is.

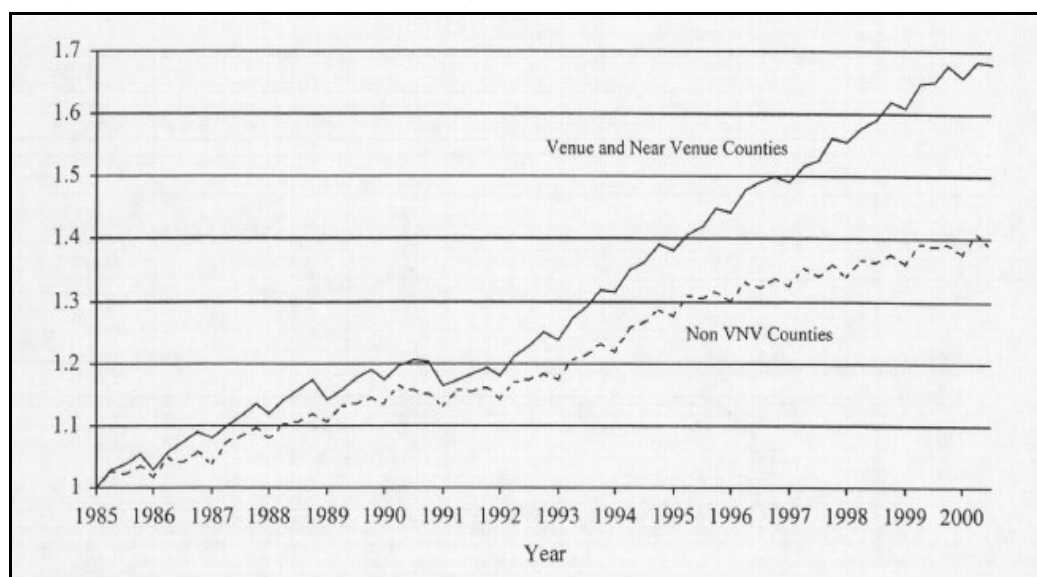
Tabel 5.2: Aantal banen dat als gevolg van de Spelen ontstaan is in Georgia tot en met 1996, naar type economische sector (in absoluut aantal banen en procenten)

Type economische sector	Aantal banen	%
Hotel- & entertainmentsector	18,067	23.5%
Horecasector	11,689	15.2%
Zakelijke dienstverlening	10,483	13.6%
Detailhandel	8,871	11.5%
Overige dienstverlening	3,900	5.1%
Bouwsector	2,807	3.6%
Gezondheidszorg	2,687	3.5%
Transportsector	2,640	3.4%
Overige sectoren	15.882	20,6%
Totaal	77.026	100%

Bron: ACOG, 1996; Arbes, 1996; Humphreys & Plummer, 2002; London East Research Institute, 2007 (bewerkt)

Hotchkiss et al (2003) hebben het effect van de Spelen op de werkgelegenheid in Georgia op andere wijze onderzocht. Gedurende de periode 1985-2000 hebben zij de werkgelegenheid in 'venue areas' en 'near-venue areas' (de gebieden in Georgia waar één of meerdere Olympische onderdelen georganiseerd zijn of de gebieden in de nabijheid hiervan) vergeleken met die in 'non-venue areas' (de gebieden in Georgia waar geen Olympische onderdelen plaatsvonden) (zie figuur 5.2). In beide type gebieden is de werkgelegenheid aanzienlijk gegroeid in deze periode, maar vanaf 1993 is de werkgelegenheid in 'venue areas' en 'near-venue areas' beduidend sterker toegenomen dan in 'non-venue areas' (17% meer gedurende de gehele periode). Vooral op lange termijn nam het verschil snel toe. In de 'venue areas' en 'near venue areas' zijn in deze periode circa 293.000 banen ontstaan. Hotchkiss et al (2003) stelden daarmee vast dat het effect van de Spelen op de werkgelegenheid in Georgia op lange termijn beduidend groter was dan op korte termijn.

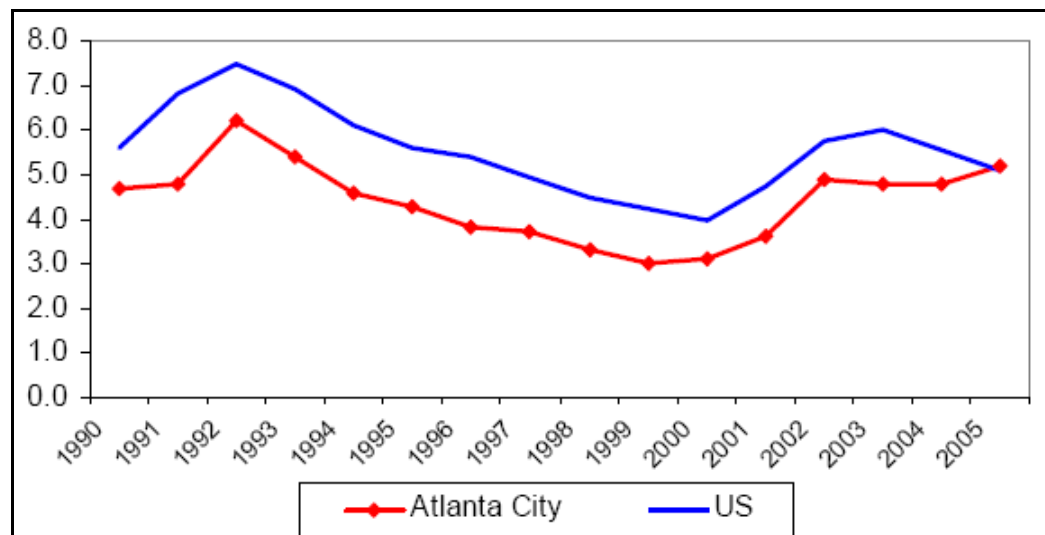
Figuur 5.2: Ontwikkeling van de werkgelegenheid in Georgia in de periode 1985 - 2000, met onderscheid naar enerzijds 'venue & near venue areas' en anderzijds 'non venue areas'

Bron: Hotchkiss et al, 2003

Maar het werkloosheidspercentage in Atlanta is van 1992-2000 niet sterker afgenomen dan in de hele Verenigde Staten (zie figuur 5.3). Dit wijst er op dat het door Hotckhiss et al (2003) geconstateerde effect van de Spelen op de werkgelegenheid, vooral op lange termijn, niet zo groot is geweest. Verwacht werd juist dat het effect op lange termijn wel omvangrijk zou zijn. Maar dit was gebaseerd op de gedachte dat de Spelen in Atlanta de stedelijke herstructureringsprojecten zouden stimuleren, waardoor werkgelegenheid zou ontstaan. London East Research Institute (2007) concludeert dat andere (economische) processen de werkgelegenheid in Atlanta sterk hebben laten toenemen en dat de Spelen bijdrage van de Spelen hieraan slechts gering geweest is. De constatering dat de Spelen hebben geleid tot een gering werkgelegenheidseffect op lange termijn is, behalve voor Atlanta, vastgesteld voor Barcelona en Sydney. Daarnaast creëerden de Spelen in deze twee Olympische steden, net als in Atlanta, vooral tijdelijke banen (zie tabel 4.7).

Figuur 5.3: Werkloosheidspercentage in Atlanta en de Verenigde Staten in de periode 1990-2005

Bron: London East Research Institute, 2007

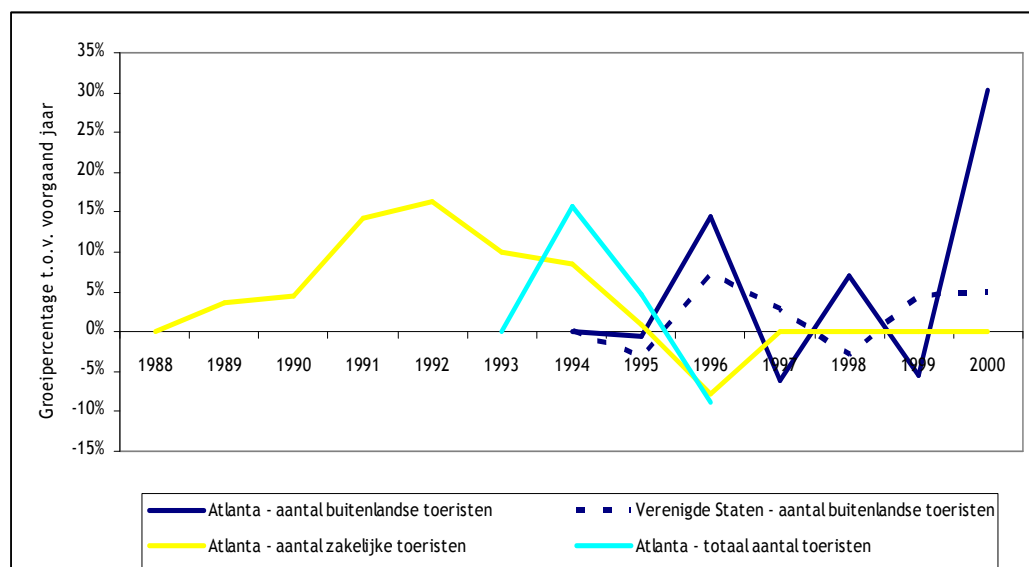
5.4.3 Indirect effect op het toerisme in Atlanta

Ex-post

Uit verscheidene ex-post studies blijkt dat een beduidend effect van de Spelen op het toerisme in Atlanta vastgesteld kan worden, voornamelijk op korte termijn. Hotels en restaurants hebben sterk geprofiteerd van het grote aantal toeristen op korte termijn en in de eerste periode na de Spelen, toen ook nog veel toeristen het Olympische Park bezochten. Behalve veel Olympische bezoekers, waren er veel zakelijke toeristen in Atlanta in de periode voor aanvang van de Spelen (Engle, 1999; French & Disher, 1997). Dit wordt verduidelijkt door het onderzoek van de London East Research Institute (2007) (zie figuur 5.4). De statistieken uit deze figuur, afkomstig van State of Utah Governor's Office of Planning and Budget, tonen dat het aantal zakelijke toeristen in Atlanta in de periode voor aanvang van de Spelen, vooral in de jaren 1991-1994, sterk groeide. In het Olympische jaar, 1996, nam het aantal sterk af. Waarschijnlijk omdat niet veel organisaties bijeenkomsten wilden organiseren tijdens de druk bezochte Spelen. Ook het totaal aantal toeristen in Atlanta is in de periode voor aanvang sterk toegenomen (zie figuur 5.4). Hoewel aannemelijk, kan op basis van deze gegevens niet bepaald worden of de toename van het aantal toeristen in Atlanta op korte termijn

hoofdzakelijk het gevolg van de Spelen was. Meer inzicht hierin geeft de ontwikkeling van het aantal buitenlandse toeristen in Atlanta vergeleken met dat aantal in de hele Verenigde Staten (zie figuur 5.4). Op korte termijn, vooral in het Olympische jaar, was de toename van het aantal buitenlandse toeristen in Atlanta veel groter dan in de Verenigde Staten als geheel. De Spelen hebben het toerisme in Atlanta op korte termijn dus wel, maar op lange termijn niet duidelijk beïnvloed (zie figuur 5.4). Hetzelfde is geconstateerd voor Sydney. Maar het effect van de Spelen (op lange termijn) voor Barcelona was veel groter dan voor Atlanta (zie tabel 4.8). Hoewel niet duidelijk onderbouwd, steunt Engle (1999) de constatering dat de Spelen op lange termijn geen effect gehad hebben op het toerisme in Atlanta. Het aantal zakelijke en vrije tijd toeristen is in de periode na de Spelen sterk teruggelopen. De belangrijkste verklaring voor deze afname is dat er weinig toeristische attracties waren in Atlanta (Engle, 1999).

Figuur 5.4: Verandering van het aantal zakelijke, buitenlandse en totale toeristen in Atlanta en van het aantal buitenlandse toeristen in de Verenigde Staten in de periode 1988-2000 (in groeipercentages t.o.v. het voorgaande jaar)

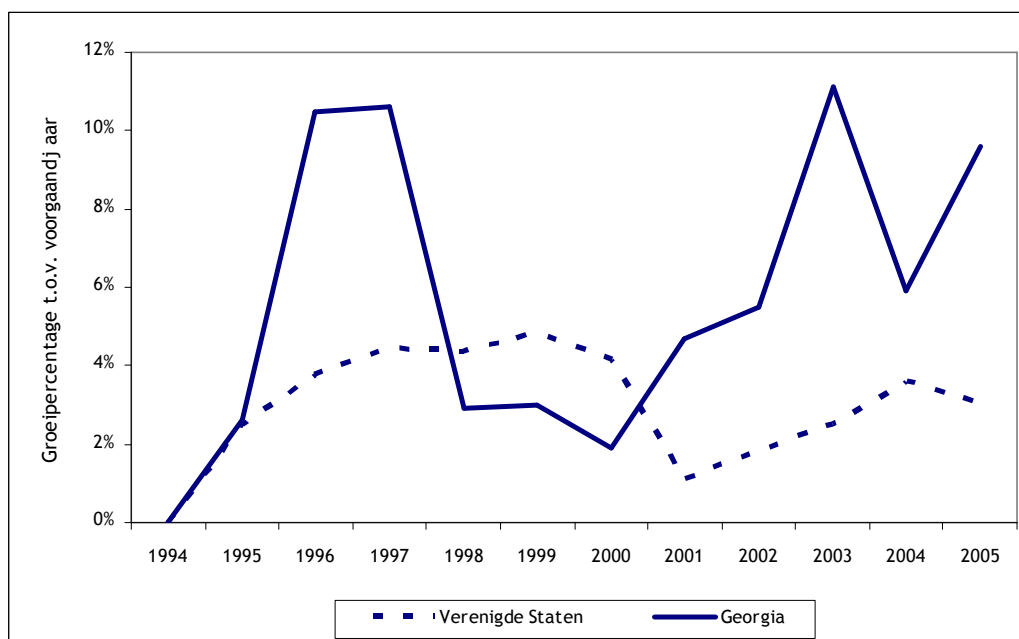

Bron: Office of Travel & Tourism Industries, 2009; London East Research Institute, 2007 (bewerkt)

5.5 De Olympische Spelen de ‘motor’ voor economische ontwikkeling?

Nu de impact van de Spelen in 1996 op de bedrijvigheid, de werkgelegenheid en het toerisme in Atlanta is geanalyseerd, moet nagegaan worden of de Spelen ook daadwerkelijk de ‘motor’ voor economische ontwikkeling in Atlanta geweest zijn. Figuur 5.5 toont de ontwikkeling van het BBP in Georgia (aangenomen: grotendeels bepaald door het BBP van Atlanta) en de Verenigde Staten in de periode 1994-2005. In 1995 en 1996, is het BBP in Georgia veel sterker gegroeid dan in de hele Verenigde Staten, vooral in het Olympische jaar. Dit wijst dus op een duidelijk effect van de Spelen op de economische ontwikkeling op korte termijn. Ook in het eerste jaar na de Spelen groeide het BBP in Georgia veel sterker dan in de Verenigde Staten. Maar in de jaren daarna was de toename in het gehele land groter. Op lange termijn hebben de Spelen van 1996 dus beduidend minder effect gehad op de economische ontwikkeling van Atlanta, dan op korte termijn. Hetzelfde geldt voor de Spelen in 1992 en 2000 voor Barcelona en Sydney (zie tabel 4.9).

Figuur 5.5: Ontwikkeling van het BBP in Atlanta en de Verenigde Staten in de periode 1994-2005 (in groeipercentages t.o.v. het voorgaande jaar)

Bron: Economy Watch, 2009; Bureau of Economic Analysis, 2009 (bewerkt)

6. Casestudie: effecten van de Olympische Spelen in 2000 voor Sydney

Sydney is de laatste referentiestad die aan een casestudie onderworpen wordt. Ook voor deze Olympische stad wordt bestudeerd tot welke verwachte en vastgestelde inkomsten en kosten (6.2), directe economische effecten (6.3) en indirecte economische effecten (6.4) de Spelen in 2000 geleid hebben. Hieruit blijkt tevens in hoeverre de voorspelde effecten daadwerkelijk gerealiseerd zijn. Vervolgens wordt bekeken in welke mate deze Spelen de 'motor' zijn geweest voor de economische ontwikkeling van Sydney (6.5). Maar allereerst wordt meer inzicht verkregen in de stad Sydney en de Spelen aldaar (6.1).

6.1 Sydney en de Olympische Spelen in 2000

6.1.1 Stedelijk schaalniveau

Sydney is met ruim vier miljoen inwoners de grootste stad in Australië. Qua oppervlakte is het zelfs de op twee na grootste stedelijke regio ter wereld. Maar deze stedelijke regio bestaat voornamelijk uit suburbane regio's, de werkelijke stad beslaat een relatief klein oppervlak. Daarnaast heeft Sydney een multicultureel karakter. Behalve Australiërs, leven er veel Engelsen en Chinezen. De economie in Sydney wordt grotendeels gecontroleerd door de dienstensector. De zakelijke en financiële dienstverlening, maar ook de gezondheidszorg en publieke dienstverlening, zijn sterk vertegenwoordigd. Eveneens is in Sydney nog de nodige industriële bedrijvigheid aanwezig. Maar dit aandeel neemt in de afgelopen decennia beduidend af. Veel bedrijven hebben hun hoofdkantoor in Sydney gevestigd. Niet alleen Australische, maar ook veel buitenlandse bedrijven, voornamelijk uit Nieuw Zeeland en Azië. Bedrijven uit andere werelddelen zijn niet sterk vertegenwoordigd in Sydney (City of Sydney, 2009).

Eén van de motieven voor Sydney om zich begin jaren negentig kandidaat te stellen voor de organisatie van de Spelen in 2000 was het streven naar meer bekendheid op internationaal schaalniveau. In die tijd was het in Australië, de Oceanische en Aziatische regio al wel een bepalende stad, maar op wereldniveau had het dit imago nog niet. Door de Spelen zouden de bedrijvigheid en het toerisme in Sydney aanzienlijk kunnen groeien: *"All in all, the legacies and opportunities presented by staging the 2000 Olympic Games extend to many aspects of Sydney's life and to its role as an international centre of business and tourism"* (SOCOG, 2001, p. 369). Daarnaast hadden de Spelen tot doel om het gehele metropolitane gebied een (economische) impuls te geven: *"... to maximise the 'Sydney Olympic experience' for residents, business and visitors by planning and coordinating the interaction between the Games and the city ..."* (SOCOG, 2001, p. 173).

In hoeverre deze doelstellingen daadwerkelijk gerealiseerd zijn en de Spelen geleid hebben tot ontwikkeling van de economie van Sydney en specifiek de bedrijvigheid, werkgelegenheid en het toerisme, wordt geanalyseerd in het vervolg van dit hoofdstuk. Wel kan al geconcludeerd worden dat de Spelen fysieke gevolgen gehad hebben. Ter organisatie van de Spelen zijn namelijk veel nieuwe (sport)faciliteiten aangelegd, waarvan een groot deel geconcentreerd in het Olympische Park. Veel van deze faciliteiten bestaan nog en hebben na afloop van de Spelen dus een andere (sport)functie

gekregen. Hoewel een omvangrijker aantal sportfaciliteiten in Sydney positief lijkt, is het twijfelachtig of daardoor het totale aanbod van sportfaciliteiten in Sydney niet te groot geworden is. Met andere woorden, voegen de voor de Spelen aangelegde sportfaciliteiten echt iets toe (generatief effect) of is de vraag voor deze extra faciliteiten niet groot genoeg en concurreren zij met andere sportfaciliteiten in Sydney (distributief effect)? Behalve dat de Spelen geleid hebben tot veel nieuwe sportfaciliteiten in Sydney, is door organisatie van dit evenement en de aanleg van het Olympische Park de transformatie van het oude industriële Homebush Bay bevorderd (zie 6.1.2). Maar vergeleken met de Spelen van 1992 in Barcelona, waren de Spelen van 2000 in Sydney beduidend minder een katalysator voor stedelijke herstructurering (SOCOG, 2001).

6.1.2 Lokaal schaalniveau

Het voor de Spelen aangelegde Olympische Park bevindt zich dus in Homebush Bay, in het noordwesten van de stedelijke regio Sydney en veertien kilometer van het centrum van de stad. Al in de jaren zeventig had de overheid van de staat New South Wales tot doel om dit gebied te transformeren. In die tijd werd het reeds gekenmerkt door de aanwezigheid van povere industriële bedrijvigheid en was de grond sterk vervuild. Eerdere plannen, zoals de transformatie tot een groot bedrijven- en kantorenterrein, werden niet uitgevoerd. Daarom beschouwde men dit als een uitstekende locatie ter ontwikkeling van het Olympische Park. De Spelen moesten de op lokaal schaalniveau sterk benodigde herstructurering stimuleren en daarbij Homebush Bay nadrukkelijker verbinden met het centrum van Sydney (SOCOG, 2001; Searle, 2002).

Figuur 6.1: Evenementen na de Spelen

Figuur 6.2: Skatebaan na de Spelen

Verscheidene impact studies, zoals die van Searle (2002) en Owen (2002), benadrukken dat de realisatie van het Olympische Park daadwerkelijk geleid heeft tot een omvangrijke transformatie van Homebush Bay. Ten eerste zijn de voor de Spelen benodigde (sport)faciliteiten aangelegd. Na afloop van de Spelen hebben deze nagenoeg allemaal een andere (sport)functie gekregen. Hierdoor is het mogelijk om in deze faciliteiten grote evenementen te organiseren (zie figuur 6.1) en kunnen inwoners van Sydney gebruik maken van faciliteiten, zoals een skatebaan (zie figuur 6.2) en zwembad. Verder is in het gebied een omvangrijk aantal woningen gebouwd, die in eerste instantie veelal dienden als woningen voor de Olympische sporters. Naast het Olympische Park is een groot parklandschap gecreëerd en de infrastructuur in het Olympisch Park is sterk verbeterd, waardoor het gebied aanzienlijk beter ontsloten is. Men kan dus duidelijk constateren dat de Spelen de

transformatie van Homebush Bay gestimuleerd hebben. Ondanks dat de Spelen op korte termijn (vooral tijdens het evenement) geleid hebben tot economische ontwikkeling op het lokale schaalniveau, blijkt dat dit op lange termijn lastig te realiseren is. Ter realisatie van dit doel zijn inmiddels enkele masterplannen opgesteld, die moeten leiden tot bedrijvigheid, werkgelegenheid en toerisme in het Olympische Park. Duidelijk is dat zich in de jaren na de Spelen enkele bedrijven, zoals hotels en restaurants, gevestigd hebben in het Olympische Park en zo de werkgelegenheid en het toerisme bevordert is (Searle, 2002; Owen, 2002; Sydney Olympic Park, 2005).

6.2 Inkomsten & kosten voor de Olympische organisatie

Ex-ante

Het officiële rapport van de SOCOG (2001) toont dat de inkomsten voor de SOCOG gedurende de periode voor aanvang steeds hoger geschat werden. In het budget uit 1998 werden deze uiteindelijk geschat op bijna 1,6 miljard Amerikaanse Dollar. De SOCOG zou, net als de COOB '92 en de ACOG (zie tabel 4.2), de meeste opbrengsten verwerven middels de verkoop van TV rechten en sponsorgelden. De totale kosten van de SOCOG werden uiteindelijk, in het budget uit 1998, geschat op ruim 1,5 miljard Amerikaanse Dollar, veel hoger dan volgens de budgetten uit 1993 en 1997 (zie tabel 6.1).

Tabel 6.1: De geschatte inkomsten en kosten van de SOCOG volgens het budget van de SOCOG in de periode 1993-1998 (in miljoenen Amerikaanse Dollars)

Typen inkomsten of kosten	Budget 1993	Budget 1997	Budget 1998*
Inkomsten	1.126,8	1.431,0	1.571,9
- <i>Sponsorgelden</i>	362,6	498,4	509,2
- <i>Verkochte TV rechten</i>	552,5	593,5	601,6
- <i>Kaartverkoop</i>	155,4	301,1	350,2
- <i>Merchandising</i>	56,3	38,0	38,0
- <i>Overig</i>	-	-	72,9
Kosten	1.111,8	1.413,5	1.554,4

Bron: SOCOG, 2001 (bewerkt)

* Het door de Audit Office aangepaste budget

Belangrijker zijn de verwachte totale inkomsten en kosten van de Spelen (inclusief die van de SOCOG). De totale inkomsten werden in 1998 geschat op circa 2,1 miljard Amerikaanse Dollar. De SOCOG zou dus naar verwachting veruit de meeste inkomsten verwerven (bijna 1,6 miljard Amerikaanse Dollar). De totale kosten van de Spelen werden in 1998 geschat op nagenoeg 3,5 miljard Amerikaanse Dollar (zie tabel 4.2). Behalve de kosten van de SOCOG (ruim 1,5 miljard Amerikaanse Dollar; voornamelijk uitgaven aan de daadwerkelijke organisatie van de Spelen), zouden de uitgaven van de Olympic Co-ordination Authority ook hoog zijn (ruim 1,4 miljard Amerikaanse Dollar; voornamelijk uitgaven aan de bouw en aanleg van Olympische (sport)faciliteiten). Het deel van de totale kosten dat niet gedekt kon worden met de inkomsten, zou gefinancierd worden door de overheid (SOCOG, 2001). De verwachte totale kosten van de Spelen in Sydney waren veel lager dan die van de Spelen in Barcelona. Uitgezonderd de herstructurering van Homebush Bay, had Sydney namelijk amper intentie stedelijke herstructurering te stimuleren middels de Spelen, in tegenstelling tot Barcelona. Daarom waren voor de Spelen in Sydney de verwachte uitgaven aan Olympische investeringen kleiner dan de verwachte uitgaven aan de daadwerkelijke organisatie van de Spelen (zie tabel 4.2).

Ex-post

De totale inkomsten voor alle bij de Spelen betrokken organisaties gezamenlijk (inclusief de inkomsten voor de SOCOG) bedroegen ruim 2,1 miljard Amerikaanse Dollar, zo blijkt uit het onderzoek van de London East Research Institute (2007) dat zich hiervoor baseerde op het rapport 'New South Wales Auditor General's Report to Parliament' van het New South Wales Parlement uit 2002. Dit is meer dan aanvankelijk verwacht. Nog belangrijker, de totale kosten van de Spelen in Sydney werden vastgesteld op ruim 3,8 miljard Amerikaanse Dollar. Ook dit was aanzienlijk hoger dan geschat. De kosten van de daadwerkelijke organisatie van de Spelen bedroegen meer dan 2 miljard Amerikaanse Dollar en de uitgaven aan de bouw en aanleg van de Olympische (sport)faciliteiten bijna 1,8 miljard Amerikaanse Dollar (London East Research Institute, 2007). Aangezien tot deze kostenpost ook de uitgaven voor de bouw van de vele stadions in het Olympische Park gerekend zijn, zijn deze opvallend laag. Helemaal vergeleken met Barcelona en Atlanta (zie tabel 4.2). Dit bewijst dat Sydney zijn uitgaven aan stedelijke herstructureringsprojecten, vergeleken met Atlanta en zeker Barcelona, beperkt heeft.

6.3 Directe economische effecten van de Olympische Spelen

Ex-ante

Madden & Crowe (1997 en 1998) hebben de verwachte directe economische impact van de Spelen berekend middels de MMRF (Monash Multiregional Forecasting) variant van het CGE model. Zoals eerder in dit onderzoek is toegelicht (zie 2.1.1), is de opvatting dat de middels de CGE methode berekende effecten realistischer en behoudender zijn, dan bijvoorbeeld door de I-O methode gecalculerde effecten. Reden hiervoor is dat de CGE methode niet uitgaat van een te eenzijdige economie en wel rekening houdt met beperkingen aan de aanbodzijde. Concreet wordt hiermee bedoeld dat het kapitaal van bedrijven niet onbeperkt is en dat ook het arbeidsaanbod lager kan zijn dan verwacht. Door de toepassing van de MMRF variant konden Madden & Crowe (1997 en 1998) de directe economische impact van de Spelen berekenen voor de staat New South Wales én geheel Australië. Maar in dit onderzoek wordt juist gefocust op het effect voor het stedelijke schaalniveau. Hiervoor kan de berekende directe economische impact voor New South Wales als uitgangspunt gehanteerd worden, omdat deze voornamelijk wordt bepaald door de stad Sydney.

Aangezien de verwachte totale kosten van de Spelen voor Sydney laag waren, vergeleken met bijvoorbeeld Barcelona, is het logisch dat ook de directe impact van de Spelen in Sydney lager geschat werd. Door Madden & Crowe (1997 en 1998) werd de totale directe impact van de Spelen, inclusief multiplier effect, op bijna 3,1 miljard Amerikaanse Dollar geschat (zie tabel 4.3). De impact van de uitgaven aan de daadwerkelijke organisatie van de Spelen zou naar verwachting meer dan 850 miljoen Amerikaanse Dollar zijn, de impact van de uitgaven aan de bouw en aanleg van de Olympische (sport)faciliteiten ruim 1,4 miljard Amerikaanse Dollar en de impact van de uitgaven door toeristen werd in totaal op bijna 800 miljoen Amerikaanse Dollar geschat. Hoewel de kosten van de Olympische investeringen lager waren dan die van de daadwerkelijke organisatie, is de impact daarvan wel groter.

Ex-post

De totale directe economische impact van de Spelen is door Madden (2002) en Giesecke & Madden (2007) ook middels de MMRF variant van het CGE model berekend en vastgesteld op bijna 4,9 miljard Amerikaanse Dollar (de impact van de uitgaven door toeristen bedroeg nagenoeg 1,7 miljard Amerikaanse Dollar). Daarmee is de directe impact van de Spelen in Sydney beduidend kleiner dan die van de Spelen in Barcelona en groter dan die van de Spelen in Atlanta. Daarnaast is de vastgestelde directe impact aanzienlijk groter dan aanvankelijk verwacht werd (zie tabel 4.3). Dit wordt ook geconstateerd voor de andere twee Olympische steden. In principe logisch, omdat de totale uitgaven aan de Spelen uiteindelijk veel hoger blijken te zijn dan verwacht en deze de directe impact grotendeels bepalen. Overigens is opvallend dat met name de impact van de uitgaven door toeristen beduidend hoger bleken te zijn dan verwacht. Dit zou kunnen duiden op een omvangrijk effect van de Spelen op het toerisme in Sydney.

6.4 Indirecte economische effecten van de Olympische Spelen

6.4.1. Indirect effect op de bedrijvigheid in Sydney

Ex-ante

De ex-ante studies van Madden & Crowe (1997 en 1998) behandelen op concrete wijze het verwachte effect van de Spelen op de bedrijvigheid. Dit doen zij door te analyseren in hoeverre de afzet van bedrijven door de Spelen zou worden beïnvloed. Aangezien de studie van Madden & Crowe (1998) gebaseerd is op actuelere data, worden de berekende resultaten uit deze studie als uitgangspunt genomen. Het verwachte effect van de Spelen voor de bedrijvigheid is door Madden & Crowe (1998) berekend middels de MMRF variant van het CGE model. Op basis van dit model acht men het mogelijk de invloed van uitsluitend de Spelen op de bedrijvigheid te bepalen. De impact van andere (economische) ontwikkelingen wordt hierdoor dus uitgesloten. Daarnaast is het voordeel van deze onderzoeksmethode dat het rekening houdt met mogelijke beperkingen aan de aanbodzijde van de economie en dat het effect voor meerdere schaalniveaus onderscheiden kan worden, ook specifiek voor de staat New South Wales. In principe zijn de voor dit schaalniveau berekende effecten niet gelijk aan de effecten voor Sydney (stedelijk schaalniveau). Maar omdat Madden & Crowe (1998) de effecten niet op stedelijk schaalniveau berekend hebben en aangenomen kan worden dat het effect op regionaal schaalniveau voornamelijk bepaald wordt door Sydney, wordt in deze casestudie van de effecten op dit laatst genoemde schaalniveau uitgegaan.

Uit de berekening van Madden & Crowe (1998) blijkt de verwachting dat het Olympische effect op de afzet van de bedrijven in New South Wales op korte termijn (1994-1999 en 2000) groter zou zijn dan op lange termijn. Dit zou hoofdzakelijk het gevolg van de omvangrijke impact in het Olympische jaar zijn (zie tabel 6.2). De tabel toont de geschatte procentuele groei van de afzet per economische sector, vergeleken met de situatie dat de Spelen niet zouden hebben plaatsgevonden. Het Olympische effect op de afzet in de periode voor aanvang van de Spelen (1994-1999) zou het grootste zijn in de bouwsector. Ook in het Olympische jaar (2000) zou het effect op de afzet in de bouwsector naar verwachting nog steeds omvangrijk zijn, maar in de periode na de Spelen 2001-2005 schatte Madden & Crowe (1998) de impact al beduidend lager in. Naar verwachting zou het effect op de afzet in de bouwsector op korte termijn dus groter zijn dan op lange termijn. Geschat werd dat het effect op de afzet in de persoonlijke dienstverlening en transportsector in de periode voor aanvang van de Spelen

eveneens aanzienlijk zou zijn. Tijdens het Olympische jaar en in de periode na de Spelen zou de afzet hiervoor zelfs het sterkst toenemen van alle onderscheiden sectoren. Overigens schatten Madden & Crowe (1998) de groei van de afzet op lange termijn voor deze twee sectoren, net als voor de bouwsector, beduidend lager in dan in het Olympische jaar (zie tabel 6.2). Ook voor deze economische sectoren werd dus een groter effect verwacht op korte termijn dan op lange termijn; hoofdzakelijk het gevolg van het omvangrijke effect in het Olympische jaar.

Tabel 6.2: Verwachte verandering van de afzet in verschillende economische sectoren in New South Wales (NSW) in de periode 1994-1999, 2000 en 2001-2005 als gevolg van de Olympische Spelen in Sydney (in procenten)

Type macro-economische variabele	1994-1999	2000	2001-2005
Bouwsector	1,622	2,591	0,170
Persoonlijke dienstverlening	0,599	3,497	0,537
Transportsector	0,517	1,602	0,419
Financiële dienstverlening	0,382	0,602	0,146
Woningbouwsector	0,357	0,131	0,187
Energiesector	0,342	0,813	0,143
Industriector	0,260	0,169	0,034
Publieke dienstverlening	0,202	0,365	0,104

Bron: Madden & Crowe, 1998 (bewerkt)

Ex-post

Uit de ex-post studie van Price Waterhouse Coopers (2001) blijkt onder andere de impact van de Spelen op de bedrijvigheid in Sydney. Maar erg concreet zijn de gevonden effecten niet. De bedrijvigheidsimpact voor Sydney is vastgesteld op ruim 1,7 miljard Amerikaanse Dollar, voornamelijk het gevolg van infrastructurele investeringen. Madden (2002) en Giesecke & Madden (2007) hebben de impact van de Spelen op de bedrijvigheid wel concreet geanalyseerd. Net als in andere studies van Madden is hiervoor de MMRF variant van het CGE model toegepast. Dit betekent dat uitsluitend de impact van de Spelen op de afzet van de bedrijvigheid naar economische sector is berekend. Aangezien de studie van Giesecke & Madden (2007) actueler is dan die van Madden (2002) wordt van de resultaten van deze eerst genoemde studie uitgegaan. Overigens staan deze geconstateerde resultaten voor de verandering van de afzet als gevolg van de Spelen.

Giesecke & Madden (2007) hebben vastgesteld dat de impact van de Spelen op de afzet in alle economische sectoren in New South Wales op korte termijn (1997-2000) groter is, dan op lange termijn (2001-2005) (zie tabel 6.3). Voornamelijk is dit het gevolg van het omvangrijke effect in het Olympische jaar (2000). Dit komt overeen met het verwachte effect. Ook wordt het verwachte effect bevestigd, dat de Spelen de afzet in de bouwsector in de periode voor aanvang van de Spelen (1997-1999) het sterkst positief beïnvloed hebben. In het Olympische jaar was de impact op de bouwsector nog relatief omvangrijk, maar wel beduidend minder dan het Olympische effect op de afzet in de hotel- en horecasector en de transportsector. In de periode na afloop van de Spelen (2001-2005), op lange termijn, was de impact van de Spelen op de afzet in alle economische sectoren gering. De impact was in deze periode zelfs het grootste voor de bouwsector (zie tabel 6.3). Dit is voornamelijk het gevolg van de erfenissen van de Olympische (sport)faciliteiten, die omgebouwd dienden te worden voor hun beoogde functie na de Spelen.

Tabel 6.3: Vastgestelde verandering van de afzet in verschillende economische sectoren in New South Wales in de periode 1997-2005 als gevolg van de Olympische Spelen in Sydney (in procenten)

Type economische sector	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Landbouwsector	0,03	0,02	0,03	-0,15	-0,01	-0,01	-0,01	-0,01	-0,01
Bouwsector	2,23	2,40	1,15	0,68	0,10	0,09	0,09	0,08	0,07
Persoonlijke dienstverlening	-0,16	-0,15	-0,12	0,74	0,01	0,01	0,01	0,01	0,01
Transportsector	0,09	0,09	0,11	1,46	0,05	0,05	0,04	0,03	0,03
Financiële dienstverlening	-0,02	-0,05	0,00	0,04	-0,01	-0,01	-0,01	-0,01	-0,01
Hotel- & horecasector	-0,07	-0,10	-0,02	1,48	0,02	0,02	0,02	0,01	0,01
Energiesector	0,01	-0,02	0,05	0,11	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Industriector	0,14	0,17	0,10	-0,19	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00

Bron: Giesecke & Madden, 2007 (bewerkt)

Deze geconstateerde impact van de Spelen op de bedrijvigheid komt overeen met het geconstateerde bedrijvigheidseffect van de Spelen in 1996 voor Atlanta. Voor Atlanta werd immers geconstateerd dat het effect op korte termijn groter was dan op lange termijn en dat vooral de bouw- en dienstensector profiteerden. Dit laatste werd ook vastgesteld in Barcelona door de Spelen in 1992 (zie tabel 4.5).

6.4.2 Indirect effect op de werkgelegenheid in Sydney

Ex-ante

Net als het verwachte Olympische bedrijvigheidseffect, hebben Madden & Crowe (1998) het verwachte Olympische werkgelegenheidseffect in New South Wales berekend. Maar hiervoor hebben zij geen onderscheid gemaakt naar economische sectoren. Wel hebben zij de MMRF variant van het CGE model toegepast. Daardoor is uitsluitend de impact van de Spelen berekend. Hoewel dit voor New South Wales gedaan is, mag aangenomen worden dat het aandeel van Sydney het grootste is. Madden & Crowe (1998) verwachtten dat de impact op korte termijn beduidend groter zou zijn dan op lange termijn. In de periode voor aanvang van de Spelen (1994-1999) zou de werkgelegenheid in New South Wales namelijk naar schatting toenemen met gemiddeld bijna 0,5% per jaar en in het Olympische jaar (2000) met ruim 1,3%; beiden vergeleken met de situaties dat de Spelen niet georganiseerd zouden worden. Het Olympische werkgelegenheidseffect in New South Wales op lange termijn (2001-2005) zou beduidend kleiner zijn (gemiddeld iets meer dan 0,1% per jaar).

Ex-post

In de studie van London East Research Institute (2007) is onder andere ingegaan op het effect van de Spelen op de werkgelegenheid in Sydney. Geconstateerd is dat deze Spelen, net als de Spelen van Barcelona en Atlanta (zie tabel 4.7), voornamelijk tijdelijke banen tot gevolg hebben gehad. In de bouwsector waren dit er in de laatste twee jaren voor aanvang van de Spelen maar liefst 24.000. Verder blijkt dat de meeste permanente werkgelegenheid is ontstaan als gevolg van de verplaatsing van bedrijven naar Sydney. Buitenlandse bedrijven die zich in Sydney gevestigd hebben, creëerden in totaal 1.150 banen en negentien Australische bedrijven die zich in Sydney vestigden, zorgden voor een toename van ruim 1.200 banen. Maar uit de studie van London East Research Institute (2007) blijkt niet of dit werkgelegenheidseffect het gevolg is van de Spelen of dat ook andere (economische) ontwikkelingen hiervan de oorzaak zijn. Daarnaast wordt überhaupt weinig inzicht verkregen over de wijze hoe men tot deze resultaten gekomen is. Daarom dient voorzichtig om te worden gegaan met

deze gegevens. Ook het officiële rapport van de SOCOG (2001) wijst op een positief effect van de Spelen op de werkgelegenheid in Sydney. Vooral het aantal banen in de toeristische sectoren, bouwsector, detailhandel en transportsector is toegenomen dankzij de Spelen. Maar ook de totstandkoming van deze vastgestelde effecten wordt niet toegelicht.

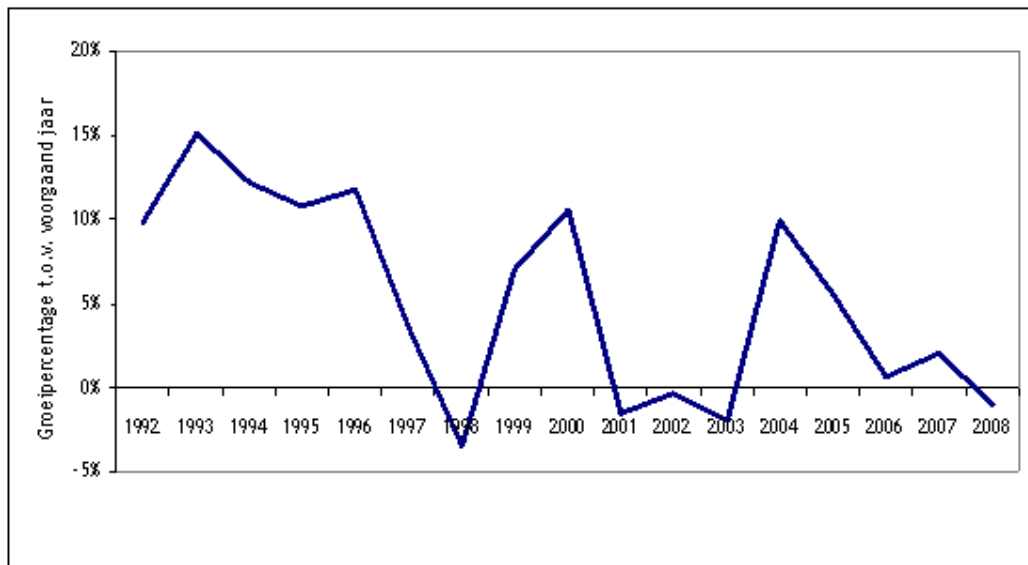
De impact van de Spelen op de werkgelegenheid in Sydney wordt concreter vastgesteld door Giesecke & Madden (2007). Doordat zij voor de berekening van deze impact het CGE model en specifiek de MMRF variant toegepast hebben, hebben zij andermaal uitsluitend de invloed van de Spelen op de werkgelegenheid berekend. Giesecke & Madden (2007) hebben vastgesteld dat de impact van de Spelen op de werkgelegenheid in New South Wales op korte termijn veel groter was dan op lange termijn, net als in Barcelona en Atlanta (zie tabel 4.7). In 1997 nam het aantal banen namelijk met bijna 0,4%, in 1998 met ruim 0,3% en in 1999 met bijna 0,3% extra toe, dan wanneer de Spelen niet georganiseerd zouden zijn. In het Olympische jaar was het effect met een groei van nagenoeg 0,4% het grootste. Het effect in New South Wales op lange termijn (2001-2005) was volgens Giesecke & Madden (2007) negatief; gemiddeld een afname van 0,01% per jaar. Wanneer de vastgestelde effecten vergeleken worden met de aanvankelijk verwachte effecten, blijkt dat deze schattingen te hoog zijn geweest, vooral op lange termijn. Ook voor Atlanta is gevonden dat vooral de lange termijn verwachting veel hoger was, dan uiteindelijk is vastgesteld (zie tabel 4.7).

6.4.3 Indirect effect op het toerisme in Sydney

Ex-post

De beschikbare ex-post studies gaan eveneens beperkt in op de Olympische impact op het toerisme. De studies van Haynes (2001) en London East Research Institute (2007) benadrukken kort het financiële effect van de Spelen op het toerisme, maar gaan daarbij niet de verandering van het aantal toeristen na. Dit blijkt wel uit statistieken van het Australian Bureau of Statistics (2009). Figuur 6.3 geeft inzicht in de ontwikkelingen van het aantal buitenlandse toeristen in Australië (deze gegevens zijn niet beschikbaar voor New South Wales of Sydney). Het aantal buitenlandse toeristen in Australië is sterk toegenomen in de periode voor aanvang van de Spelen. Vooral in de jaren 1993-1996 en 1999 groeide het aanzienlijk. Opvallend is de daling van het aantal toeristen in 1998. Maar in het Olympische jaar deed zich een zeer grote toename voor. Al met al was er op korte termijn een beduidende groei van het aantal buitenlandse toeristen. Op lange termijn varieerde het aantal toeristen sterk. In de eerste jaren na de Spelen daalde het aantal toeristen, vanaf 2004 nam het weer toe, maar daarna daalde het andermaal continue. Hieruit blijkt geen lange termijn effect van de Spelen op het toerisme. Een oorzaak hiervan is de grote afstand tot Sydney voor de meeste toeristen, veelal afkomstig uit het noordelijk halfrond (Europa en Noord-Amerika) (Interview Howell). Overigens kan op basis van deze statistieken de invloed van de Spelen op de ontwikkeling van het toerisme niet bepaald worden, omdat ook andere (economische) processen deze beïnvloed kunnen hebben. Toch lijkt het aannemelijk dat de groei van het aantal toeristen op korte termijn, vooral in het Olympische jaar, het gevolg is van de Spelen. De korte termijn impact van de Spelen op het toerisme lijkt dus aanzienlijk groter dan het lange termijn effect, net als voor Atlanta (zie tabel 4.8).

Figuur 6.3: Verandering van het aantal buitenlandse toeristen in Australië in de periode 1992-2008 (in groeipercentages t.o.v. het voorgaande jaar)

Bron: Australian Bureau of Statistics, 2009

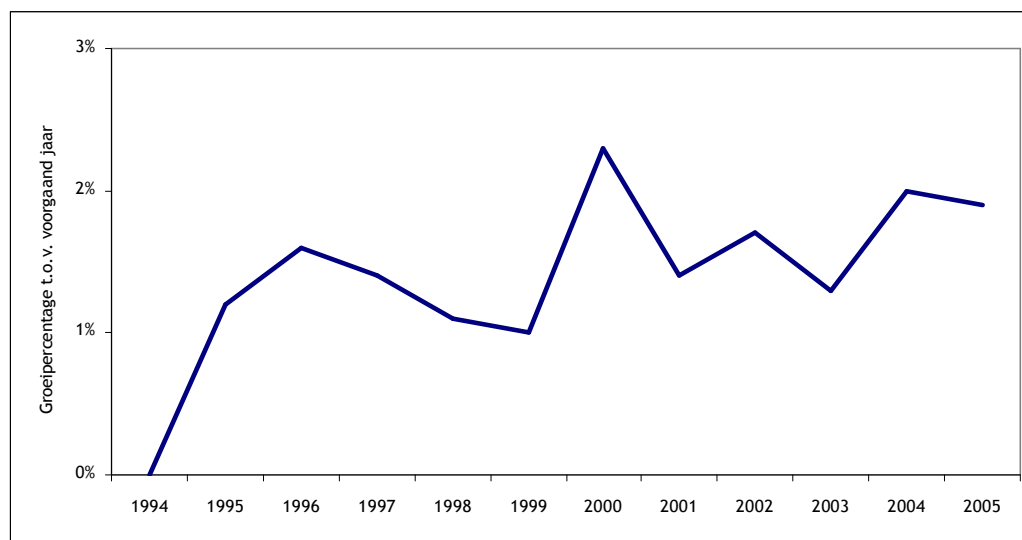
6.5 De Olympische Spelen de ‘motor’ voor economische ontwikkeling?

Nu geanalyseerd is dat de Spelen de bedrijvigheid, de werkgelegenheid en het toerisme in Sydney vooral op korte termijn beïnvloed hebben, moet gekeken worden in welke mate de Spelen de economische ontwikkeling beïnvloed hebben. Figuur 6.4 toont de ontwikkeling van het BBP van Australië. Deze is in de periode 1994-2000 aanzienlijk gegroeid, vooral in het Olympische jaar (2000). In de jaren na de Spelen was de groei minder sterk, maar nog steeds wel aanzienlijk. Op basis van deze gegevens zou men kunnen concluderen dat de Spelen de economische ontwikkeling het meeste op korte termijn, in het Olympische jaar beïnvloed hebben. Toch moet men hiermee zeer voorzichtig zijn. Ten eerste hebben deze gegevens betrekking op het BBP voor heel Australië en niet specifiek voor Sydney. Ten tweede kunnen, behalve de Spelen, andere (economische) processen de economische ontwikkeling beïnvloed hebben.

Giesecke & Madden (2007) analyseerden de impact van de Spelen op de economische ontwikkeling middels de reeds toegelichte MMRF variant van het CGE model. De resultaten betreffen uitsluitend het effect van de Spelen op het BBP in New South Wales en lijken dus betrouwbaarder. Giesecke & Madden (2007) constateerden dat het effect van de Spelen op het BBP op korte termijn beduidend groter was dan op lange termijn. Behalve een toename in de jaren voor aanvang van de Spelen, groeide het BBP in het Olympische jaar (circa 0,2%). Op lange termijn stelden Giesecke & Madden (2007) een licht negatief effect van de Spelen op het BBP vast. Op basis van deze gegevens kan voor Sydney, net als voor Barcelona en Atlanta (zie tabel 4.9), geconcludeerd worden dat de Spelen op korte termijn wel de ‘motor’ voor economische groei geweest zijn, maar op lange termijn niet.

Figuur 6.4: Verandering van het BBP in Australië in de periode 1994-2005 (in groeipercentages t.o.v. het voorgaande jaar)

Bron: Australian Bureau of Statistics, 2009

7. Londen en de Olympische Spelen in 2012

Nu in voorgaande casestudies de economische impact van de Spelen voor de Olympische steden Barcelona, Atlanta en Sydney is geanalyseerd, moet worden overgegaan tot de kern van deze studie. Dit betreft de analyse van de verwachte economische effecten van de Spelen van 2012 in Londen voor de bedrijvigheid, de werkgelegenheid en het toerisme op stedelijk en lokaal schaalniveau. Voordat deze daadwerkelijk bestudeerd worden (hoofdstuk 8), dienen beide schaalniveaus nader bestudeerd te worden (7.1 en 7.2).

7.1 Stedelijk schaalniveau

In dit onderzoek betreft het stedelijke schaalniveau de stedelijke regio Londen, vaak aangeduid als Greater London. Allereerst wordt gekeken naar de positie van Londen en de Spelen in het Verenigd Koninkrijk en de wereld (7.1.1). Daarna wordt inzicht verkregen in de bedrijvigheid (7.1.2), de werkgelegenheid (7.1.3) en het toerisme (7.1.4) op stedelijk schaalniveau. Hierbij worden ook de effecten van de Spelen voor Londen tot nu toe en de overeenkomsten en verschillen tussen Londen en de andere Olympische steden Barcelona, Atlanta en Sydney geanalyseerd.

7.1.1 Londen en de Olympische Spelen van 2012 in het Verenigd Koninkrijk en de wereld

Londen is qua bedrijvigheid en werkgelegenheid toonaangevend in het Verenigd Koninkrijk en één van de grootmachten op internationaal schaalniveau. Het is één van de grootste centra van financiële en zakelijke dienstverlening ter wereld. Daarnaast wordt Londen doorgaans aangeduid als de beste vestigingslocatie in Europa. Binnenlandse en buitenlandse bedrijven vestigen zich graag in Londen, vanwege het imago van de stad, vanwege de aanwezigheid van een groot aantal klanten, leveranciers, concurrenten en toonaangevende andere bedrijven, vanwege de aanwezigheid van veel human capital en vanwege de toegang tot verschillende economische markten (Think London, 2009a; Nomis, 2009). Uit onderzoek van Think London, de acquisitiemaatschappij van Londen, is gebleken dat veel buitenlandse bedrijven Londen zien als de ideale opstap ter expansie in andere delen van het Verenigd Koninkrijk en Europa: *“More than half (55%) of the companies in our survey said they had used London as a ‘springboard’ for expansion into other parts of the UK and Europe”* (Think London, 2009a, p. 7). Hoewel deze gegevens ter promotie van Londen dienen en daardoor overtrokken kunnen zijn, blijkt hieruit dat bedrijven zich graag vestigen in Londen. Zelfs ondanks de slechte openbaar vervoersverbindingen met het achterland van Londen (Think London, 2009a). Ook het toerisme in Londen is sterk ontwikkeld. Niet alleen Britten, maar mensen uit allerlei landen bezoeken Londen, waardoor het één van de meest toeristische steden ter wereld is. Maar, behalve de bedrijvigheid en werkgelegenheid, heeft ook het toerisme in de afgelopen jaren te lijden gehad door de economische crisis. In 7.1.2 tot en met 7.1.4 wordt nader ingegaan op de bedrijvigheid, de werkgelegenheid en het toerisme in Londen.

Londen heeft zich dus al ontpopt tot toonaangevende wereldstad en hanteert de Spelen dus niet om zich hiertoe te ontwikkelen, zoals de Olympische steden Atlanta en Sydney wel beoogden. Maar de stad is zich wel bewust dat haar internationale vooraanstaande positie vergankelijk is. Daarom tracht Londen door middel van de organisatie van de Spelen en het daarmee gepaard gaande internationale

imago deze positie te behouden en waar mogelijk te verbeteren: *“Winning the right to host the Games in 2012 gives London a wonderful opportunity to showcase itself to trading partners, investors, tourists and students around the world, forging links with emerging markets”* (LEST, 2006, p. 16 en 17). Londen mag namelijk niet bij- of ingehaald worden door opkomende steden als Parijs, Berlijn en Frankfurt. Juist de organisatie van grootschalige sportevenementen beschouwt als uitstekend middel hiervoor en daarmee als een ‘motor’ voor economische ontwikkeling (Shoval, 2002). Concreet moet Londen met de organisatie van de Spelen beogen de bedrijvigheid en werkgelegenheid in het stedelijke gebied nog meer te stimuleren en nieuwe markten, zoals de duurzaamheidssector, te veroveren (Interview Harrison). Voorts is het aannemelijk dat Londen, net als Barcelona aan het eind van de jaren tachtig, de organisatie van de Spelen ook ziet als middel tegen de economische crisis, hoewel dit niet als zodanig in officiële documenten verwoord wordt. Daarnaast wil Londen middels de Spelen het toerisme bevorderen. Londen moet niet alleen meer bekend staan om bezienswaardigheden als Buckingham Palace en de Tower Bridge. Het moet zich toeleggen op nieuwe toeristische voorzieningen en er moet geanticipeerd worden op nieuwe toeristische markten, zoals China, India en Rusland (Interview Howell). Bovendien beoogt Londen, net als Barcelona en in mindere mate Atlanta, door de organisatie van de Spelen stedelijke herstructureringsprojecten (in Oost-Londen) te stimuleren. De organisatie van grootschalige sportevenementen, zoals de Olympische Spelen, wordt overigens aangemoedigd in het Verenigd Koninkrijk. Reeds georganiseerde grootschalige evenementen hebben namelijk een omvangrijke positieve impact gehad voor het Verenigd Koninkrijk. Een voorbeeld hiervan is de organisatie van het Europees Kampioenschap voetbal in 1996. In totaal spendeerden de 280.000 buitenlandse voetbaltoeristen ruim 190 miljoen Amerikaanse Dollar. De totale winst voor het Verenigd Koninkrijk bedroeg meer dan 4 miljard Amerikaanse Dollar (Brown & Massey, 2002).

7.1.2 Bedrijvigheid in Londen

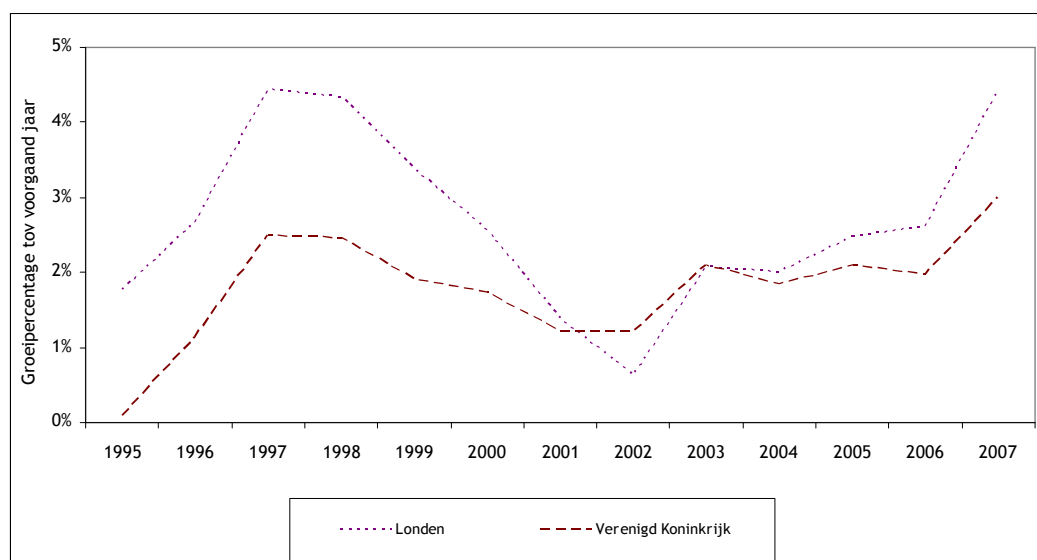
Gedurende de periode 1994-2007 is het aantal bedrijven in Londen gegroeid met ruim 93.000 (41%). In 2007 waren er in totaal meer dan 321.000 bedrijven gevestigd in de stad. Sinds 2002 is er sprake van een steeds sterkere groei. In 2007, ten opzichte van 2006, nam het aantal bedrijven in Londen zelfs zeer sterk toe (4%). Deze toename was groter dan in het Verenigd Koninkrijk als geheel (zie tabel 7.1 en figuur 7.1). De meeste in Londen gevestigde bedrijven behoren tot de financiële en zakelijke dienstverlening (45% in 2007) en detailhandel (18% in 2007). Het aantal bedrijven in de industriële sector is daarentegen steeds verder afgenomen in de periode 1994-2007. In 2007 behoorden nog maar 5% van alle in Londen gevestigde bedrijven tot deze sector. Ook was het aandeel van de bedrijven in de bouw- (7% in 2007), transport- (3% in 2007) en hotel- en horecasector (6% in 2007) beperkt (Nomis, 2009). Maar als men kijkt naar de verandering van het absolute aantal bedrijven blijkt dat dit aantal in de bouw-, transport- en hotel- en horecasector in Londen sinds 1995 nagenoeg alleen maar is toegenomen (zie tabel 7.2 en figuur 7.2). Daarbij valt de sterke groei van het aantal bedrijven in de bouwsector sinds 2005 op. Verwacht wordt de Spelen grote invloed zullen hebben op de bouw-, transport- en hotel- & horecasector. De ontwikkeling van de bedrijvigheid in Londen lijkt daarmee op die in Sydney in de jaren voor de Spelen aldaar. De financiële en zakelijke dienstverlening was daar toen namelijk ook sterk vertegenwoordigd en de industriële bedrijvigheid nam aanzienlijk af. In Barcelona waren in de periode voor de Spelen ook veel bedrijven uit de dienstensector gevestigd, maar de stad was vooral bekend vanwege de omvangrijke industriële bedrijvigheid.

Tabel 7.1: Verandering van het aantal bedrijven in Hackney, Newham, Tower Hamlets, Waltham Forest, Londen en het Verenigd Koninkrijk in de periode 1994-2007 (in absolute aantallen en groeipercentages t.o.v. het voorgaande jaar)

Jaar	Hackney		Newham		Tower Hamlets		Waltham Forest		Londen		Verenigd Koninkrijk	
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%
1994	4.895	-	2.970	-	5.310	-	4.165	-	228.460	-	1.560.700	-
1995	4.945	1%	2.910	-2%	5.350	1%	4.160	0%	232.495	2%	1.562.130	0%
1996	5.100	3%	2.870	-1%	5.430	2%	4.200	1%	238.690	3%	1.580.025	1%
1997	5.380	5%	2.955	3%	5.705	5%	4.300	2%	249.290	4%	1.619.470	3%
1998	5.780	7%	3.085	4%	6.095	7%	4.520	5%	260.110	4%	1.659.350	2%
1999	6.165	7%	3.205	4%	6.520	7%	4.670	3%	268.885	3%	1.691.095	2%
2000	6.540	6%	3.345	4%	6.815	5%	4.720	1%	275.770	3%	1.720.480	2%
2001	6.770	4%	3.420	2%	6.930	2%	4.745	1%	279.575	1%	1.741.290	1%
2002	6.920	2%	3.515	3%	7.070	2%	4.805	1%	281.340	1%	1.762.435	1%
2003	7.230	4%	3.685	5%	7.330	4%	4.920	2%	287.205	2%	1.799.425	2%
2004	7.455	3%	3.810	3%	7.555	3%	4.995	2%	292.935	2%	1.832.465	2%
2005	7.720	4%	3.965	4%	8.060	7%	5.145	3%	300.160	2%	1.870.775	2%
2006	7.990	4%	4.145	5%	8.505	6%	5.205	1%	308.020	3%	1.907.710	2%
2007	8.490	6%	4.450	7%	9.205	8%	5.430	4%	321.615	4%	1.964.920	3%
1994-2007	3.595	73%	1.480	50%	3.895	73%	1.265	30%	93.155	41%	404.220	26%

Bron: Nomis, 2009 (bewerkt)

Figuur 7.1: Verandering van het aantal bedrijven in Londen en het Verenigd Koninkrijk in de periode 1995-2007 (in groeipercentages t.o.v. het voorgaande jaar)

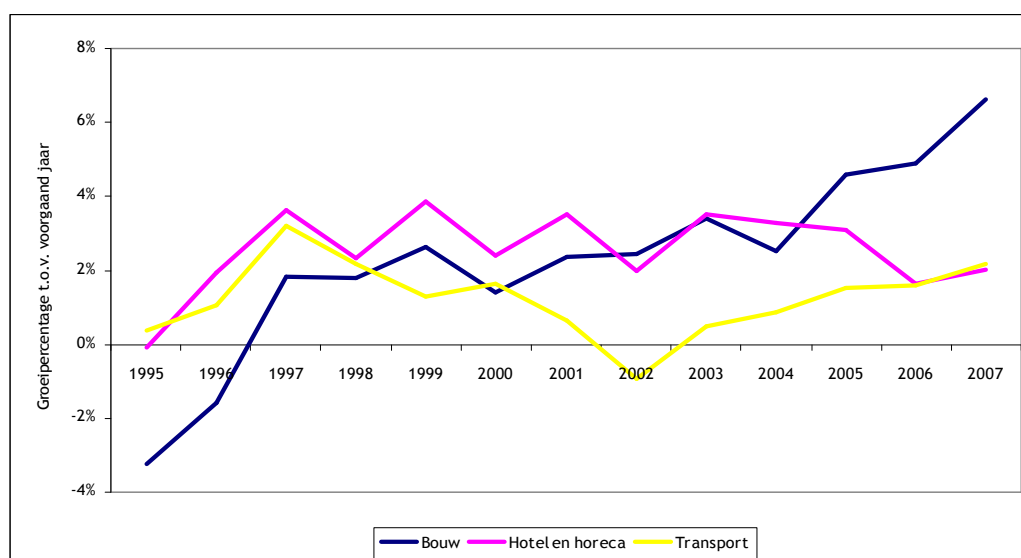
Bron: Nomis, 2009 (bewerkt)

Tabel 7.2: Verandering van het aantal bedrijven in Londen in de periode 1994-2007 naar economische sector (in absolute aantallen en groeipercentages t.o.v. het voorgaande jaar)

Jaar	Bouw		Hotel- en horeca		Transport	
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%
1994	17.400	-	13.785	-	9.065	-
1995	16.840	-3%	13.775	0%	9.100	0%
1996	16.575	-2%	14.040	2%	9.195	1%
1997	16.875	2%	14.550	4%	9.490	3%
1998	17.175	2%	14.890	2%	9.695	2%
1999	17.625	3%	15.465	4%	9.820	1%
2000	17.875	1%	15.835	2%	9.980	2%
2001	18.295	2%	16.390	4%	10.045	1%
2002	18.745	2%	16.715	2%	9.950	-1%
2003	19.380	3%	17.300	3%	10.000	1%
2004	19.870	3%	17.870	3%	10.085	1%
2005	20.780	5%	18.425	3%	10.240	2%
2006	21.800	5%	18.725	2%	10.405	2%
2007	23.240	7%	19.105	2%	10.630	2%
1994-2007	5.840	34%	5.320	39%	1.565	17%

Bron: Nomis, 2009 (bewerkt)

Figuur 7.2: Verandering van het aantal bedrijven Londen in de periode 1995-2007 naar economische sector (in groeipercentages t.o.v. het voorgaande jaar)

Bron: Nomis, 2009 (bewerkt)

Het grote aantal buitenlandse bedrijven is een ander kenmerk van de bedrijvigheid in Londen. Het jaarverslag 2008-2009 van Think London (2009) toont dat zich 178 buitenlandse bedrijven in Londen hebben gevestigd in het afgelopen jaar. Hierdoor nam de werkgelegenheid toe met nagenoeg 6.200 banen. Dit is een grotere toename dan in het voorgaande jaar (circa 6.150 banen) en daarmee volgens Think London (2009) het bewijs dat de recessie niet heeft geleid tot een afname van de komst van het aantal buitenlandse bedrijven. Think London grijpt de recessie juist aan als extra motivatie voor buitenlandse bedrijven om zich in Londen te vestigen. Door de recessie zijn de kosten voor het huren of kopen van bedrijfs- of kantoorruimte laag, is er voldoende human capital beschikbaar en is de waarde van de Britse Pond sterk afgenomen (Think London, 2009; Interview Harrison). De meeste buitenlandse bedrijven die zich in het afgelopen jaar in Londen gevestigd hebben, behoren tot de ICT

sector, zakelijke dienstverlening, creatieve industrie en financiële dienstverlening. Terwijl voor de crisis de meeste buitenlandse bedrijven in Londen behoorden tot de financiële en zakelijke dienstverlening, is het accent nu verschoven naar de duurzaamheidssector. De in het afgelopen jaar in Londen neergestreken buitenlandse bedrijven zijn vooral afkomstig uit de Verenigde Staten (Interview Harrison). Ook zijn er veel afkomstig uit India, Japan en China (Think London, 2009).

Ondanks dat de bedrijvigheid in Londen in de afgelopen periode dus al is toegenomen, toont het 'Employment and Skills Report for 2012' van de LDA (2008) dat met de organisatie van de Spelen beoogd wordt de (buitenlandse) bedrijvigheid in Londen nog meer te stimuleren: "... *business benefits ... promote inward investment and maximise opportunities for all London's businesses to compete for contracts, strengthening business productivity and growth*" (LDA, 2008, p. 12). Daarnaast beschouwt Think London de Spelen als stimulator voor het verwezenlijken van een groei van circa 10.000 banen middels vestiging of groei van buitenlandse bedrijven in Londen in de periode tot 2016 (LDA, 2008). Volgens enkele bronnen hebben de Spelen de bedrijvigheid in Londen al enigszins positief beïnvloed. De LDA (2008) bericht in het 'Employment and Skills Report for 2012' namelijk dat zich in 2008 al meer dan 10.000 bedrijven, waarvan 30% uit Londen, aangemeld hadden bij Compete For (een speciaal voor de Spelen opgericht portaal waar bedrijven Olympische contracten kunnen bemachtigen). In 2008 hadden al circa 500 bedrijven zo'n contract verworven. De helft hiervan kwam uit Londen (LDA, 2008). Enkele maanden later, in november 2008, verscheen het bericht dat tot dan toe al 800 bedrijven een contract hadden weten te bemachtigen, waarvan 54% afkomstig uit Londen (London 2012, 2008). Maar betwijfeld moet worden of deze reeds vastgestelde impact wel zo aanzienlijk is. Een groot deel (46%) van deze bedrijven met een Olympisch contract is namelijk niet gevestigd in Londen. Daarnaast hebben slechts een paar honderd, van de in totaal meer dan 321.000 in Londen gevestigde bedrijven, tot nu toe een Olympisch contract bemachtigd. Dit is een klein deel. Voorts blijkt uit het jaarverslag 2008-2009 van Think London (2009) wel dat tot dan toe al 95 Chinese bedrijven interesse toonden om zich, middels het speciaal voor de Spelen opgestelde 'Road to London' programma, te vestigen in Londen. In 2009 wordt dit programma gepromoot in Noord-Amerika. Ook daar zijn al veel bedrijven geïnteresseerd. Toch zullen naar verwachting de meeste buitenlandse bedrijven pas na de Spelen neerstrijken in Londen, omdat het vestigingsklimaat dan nog gunstiger zal zijn dan op korte termijn (Think London, 2009; Interview Harrison). Overigens is het aantal bedrijven in de bouwsector in Londen sinds 2005 volgens statistieken van NOMIS (2009) zeer sterk gegroeid (zie tabel 7.2). Ook dit zou al een effect van de Spelen kunnen zijn. Maar dit kan niet zomaar geconcludeerd worden, omdat ook andere (economische) processen deze groei veroorzaakt kunnen hebben.

7.1.3 Werkgelegenheid in Londen

In de periode 2004-2008 was de arbeidsparticipatie (het aandeel van de beroepsgeschikte bevolking dat een betaalde en geregistreerde baan had) in Londen aanzienlijk lager dan in heel het Verenigd Koninkrijk. Maar in 2007 steeg de arbeidsparticipatie in Londen licht, terwijl deze in het Verenigd Koninkrijk juist licht afnam (zie tabel 7.3 en figuur 7.3). Voorts was de werkgelegenheid in Londen, net als de bedrijvigheid, het grootste in de financiële en zakelijke dienstverlening (27% in 2008) en gering in de bouw- (6% in 2008), transport- (7% in 2008) en hotel- & horecasector (16%) (Nomis, 2009). Maar als naar de verandering van het absolute aantal banen gekeken wordt, blijkt dat dit aantal in de bouw- en transportsector in de periode 2004-2008 aanzienlijk gegroeid is (zie tabel 7.4 en figuur 7.4).

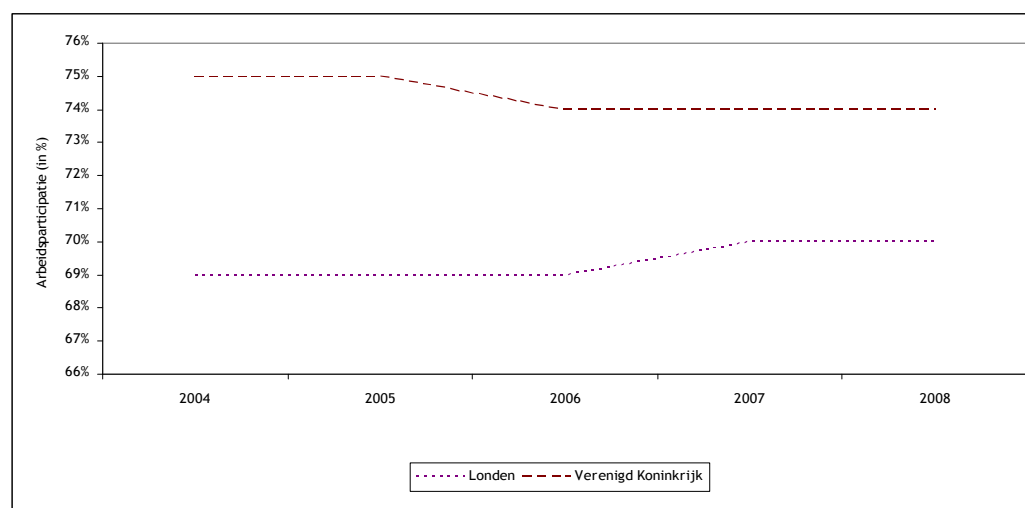
Het aantal bedrijven in de hotel- en horecasector nam licht af gedurende deze jaren. Daarnaast is er een aanzienlijke daling van het aantal bedrijven in de bouwsector in 2008 (-3%) waarneembaar. De inkrimping van het aantal bouwprojecten als gevolg van de economische crisis is de oorzaak hiervan (Interview Brown). Vervolgens blijkt dat de werkloosheid in Londen in de periode 2004-2008 vrij hoog was, vergeleken met die in heel het Verenigd Koninkrijk. Maar het werkloosheidspercentage in Londen is wel constant gebleven, terwijl die in heel het Verenigd Koninkrijk licht toenam (zie tabel 7.5 en figuur 7.5).

Tabel 7.3: Arbeidsparticipatie in Hackney, Newham, Tower Hamlets en Waltham Forest, Londen en het Verenigd Koninkrijk in de periode 2004-2008 (in absolute aantallen procenten)

Jaar	Hackney		Newham		Tower Hamlets		Waltham Forest		Londen		Verenigd Koninkrijk	
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%
2004	80.600	56%	89.300	56%	74.200	54%	90.000	64%	-	69%	-	75%
2005	76.700	54%	97.300	57%	84.400	58%	99.500	67%	-	69%	-	75%
2006	84.500	59%	98.700	59%	81.400	54%	101.900	68%	-	69%	-	74%
2007	90.900	63%	98.300	58%	86.600	57%	102.000	68%	-	70%	-	74%

Bron: Nomis, 2009 (bewerkt)

Figuur 7.3: Arbeidsparticipatie in Londen en het Verenigd Koninkrijk in de periode 2004-2008 (in procenten)

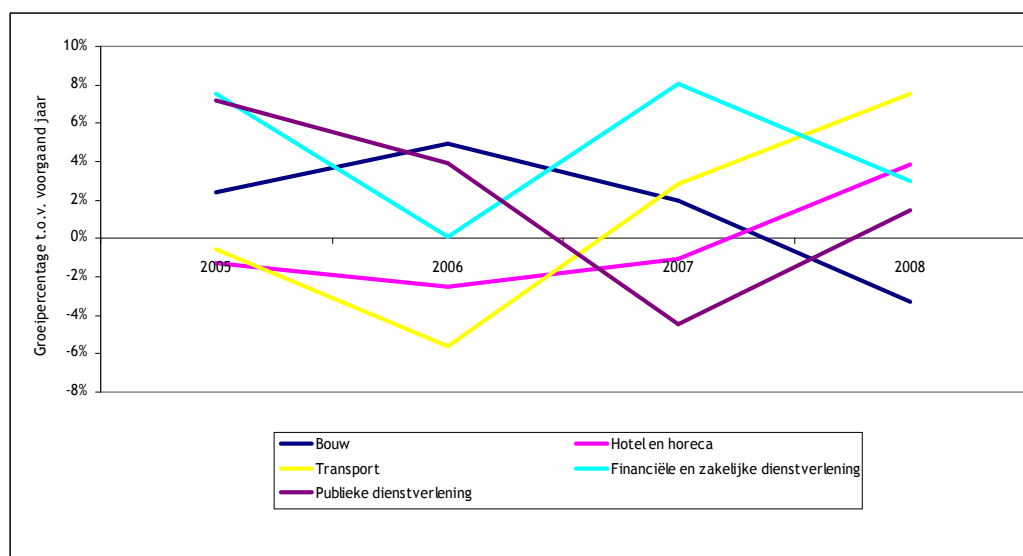
Bron: Nomis, 2009 (bewerkt)

Tabel 7.4: Verandering van de werkgelegenheid in Londen in de periode 2004-2008, naar economische sector (in groeipercentages t.o.v. het voorgaande jaar)

Jaar	Bouw		Hotel en horeca		Transport		Financiële en zakelijke dienstverlening		Publieke Dienstverlening	
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%
2004	217.800	-	612.400	-	263.000	-	845.400	-	875.600	-
2005	223.100	2%	604.700	-1%	261.600	-1%	909.100	8%	938.300	7%
2006	234.200	5%	589.400	-3%	246.900	-6%	909.800	0%	975.300	4%
2007	238.800	2%	583.300	-1%	253.900	3%	982.900	8%	931.500	-4%
2008	230.900	-3%	605.900	4%	273.100	8%	1.012.600	3%	945.300	1%
2004-2008	13.100	6%	-6.500	-1%	10.100	4%	167.200	20%	69.700	8%

Bron: Nomis, 2009 (bewerkt)

Figuur 7.4: Verandering van de werkgelegenheid in Londen in de periode 2005-2008 naar economische sector (in groeipercentage t.o.v. het voorgaande jaar)

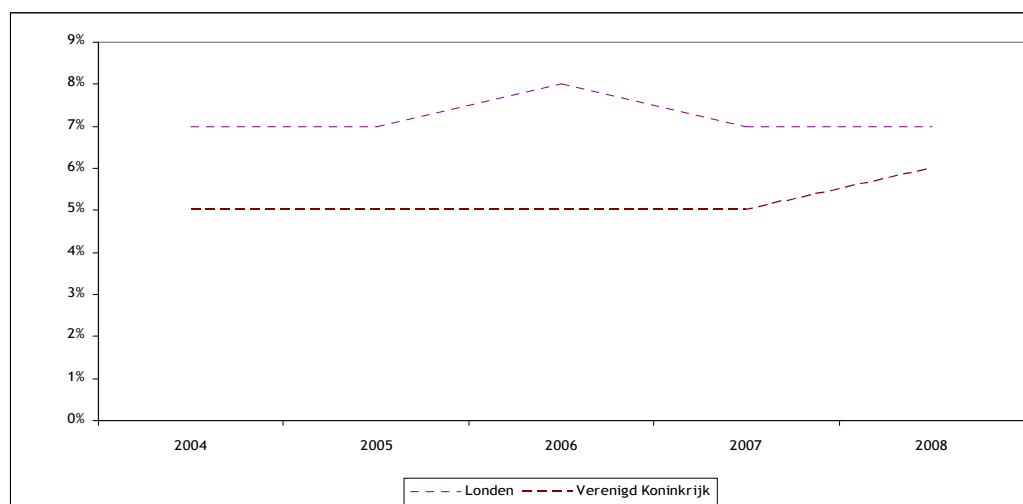
Bron: Nomis, 2009 (bewerkt)

Tabel 7.5: Werkloosheid in Hackney, Newham, Tower Hamlets en Waltham Forest, Londen en het Verenigd Koninkrijk in de periode 2004-2008 (in absolute aantallen en procenten)

Jaar	Hackney		Newham		Tower Hamlets		Waltham Forest		Londen		Verenigd Koninkrijk	
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%
2004	10.600	12%	11.100	10%	11.700	13%	9.100	9%	-	7%	-	5%
2005	9.200	11%	9.900	9%	11.300	12%	9.900	9%	-	7%	-	5%
2006	11.200	13%	13.000	12%	13.100	14%	9.400	9%	-	8%	-	5%
2007	11.600	11%	12.500	11%	11.400	12%	8.500	8%	-	7%	-	6%

Bron: Nomis, 2009 (bewerkt)

Figuur 7.5: Werkloosheid in Londen en het Verenigd Koninkrijk in de periode 2004-2008 (in procenten)

Bron: Nomis, 2009 (bewerkt)

Hoewel dus blijkt dat werkgelegenheid is toegenomen en de werkloosheid afgenomen in Londen, wordt door de organisatie van de Spelen beoogd de werkgelegenheidssituatie nog meer te bevorderen. De LDA (2008) toont in het Employment and Skills Report for 2012 dat het met de Spelen tot doel heeft om de werkgelegenheid en vaardigheden van de inwoners van Londen te verbeteren: *“Promoting employment and skills benefits across London to maximise employment and skills opportunities for all Londoners during the preparation, hosting and longer term legacy of the Games, reducing worklessness and increasing employment and skill levels”* (LDA, 2008, p. 12). Het concrete doel is dat de arbeidsparticipatie in Londen toeneemt tot 70% (LDA, 2008). Daarnaast stelt de Greater London Authority (GLA) dat de Spelen het aantal werkzame personen op lange termijn in de detailhandel, hotel- en horecasector, financiële dienstverlening en zakelijke dienstverlening in Londen gezamenlijk tot 2,5 miljoen zou moeten stimuleren. Of deze doelstellingen al deels gerealiseerd zijn, is lastig in te schatten, omdat weinig hierover bekend is. Het rapport van de LDA (2008) is één van de weinige documenten waarin het effect op de werkgelegenheid tot nu toe bekeken wordt. In 2008 hadden volgens de LDA (2008) al in totaal bijna 2.300 mensen een Olympische baan bemachtigd. Van hen waren er meer dan 1.150 (50%) afkomstig uit Londen. Volgens Poynter (2009), voorzitter van het bestuur van de London East Research Institute en professor aan de University of East London, was het aandeel Londenaren met een Olympische baan enkele maanden daarvoor 52%. Te betwijfelen valt of dit al een aanzienlijk effect genoemd mag worden. Hoewel de helft van de Olympische banen namelijk bemachtigd is door Londenaren, is de andere helft dit niet. Londen loopt daardoor de bijbehorende impact mis. Als bovendien de enkele honderden Londenaren die al een Olympische baan bemachtigd hebben, worden afgezet tegen alle beroepsgeschikte Londenaren, is dit maar een zeer klein gedeelte. Voorts zou men wel kunnen denken dat de sterke stijging van het aantal banen in de transportsector in Londen in de laatste jaren (zie tabel 7.4) al een gevolg van de Spelen is. Maar dit kan niet zomaar geconcludeerd worden, omdat ook andere (economische) processen deze groei veroorzaakt kunnen hebben.

7.1.4 Toerisme in Londen

Londen is momenteel één van de meest toeristische steden ter wereld (DCMS, 2006a). Verwacht wordt dat in heel het Verenigd Koninkrijk in 2009 door toeristen in totaal ruim 200 miljard Amerikaanse Dollar wordt gependend (zie tabel 7.6). Daarmee neemt het internationaal de achtste positie in. In 2019 zal het naar verwachting de vierde positie innemen. Het toerisme in Londen zal hiervoor grotendeels verantwoordelijk zijn (World Travel & Tourism Council, 2009). Volgens Howell, manager van het Olympische team binnen Visit London, wordt Londen jaarlijks bezocht door 25 miljoen toeristen en spenderen zij jaarlijks ruim 35 miljard Amerikaanse Dollar. Ongeveer vijftig procent van alle toeristen is afkomstig uit het Verenigd Koninkrijk zelf en de andere helft uit het buitenland. De buitenlandse toeristen zijn momenteel voornamelijk afkomstig uit Europa (62%) en Noord-Amerika (10%) (Visit London, 2009). Maar Howell voorziet een kentering, waarbij over een aantal jaar een groot deel van de toeristen afkomstig zal zijn uit Azië. Uit deze gegevens blijkt dat het toerisme in Londen in de periode voor aanvang van de Spelen beduidend omvangrijker is, dan dat het was in de Olympische steden Barcelona, Atlanta en Sydney voordat daar de Spelen georganiseerd werden.

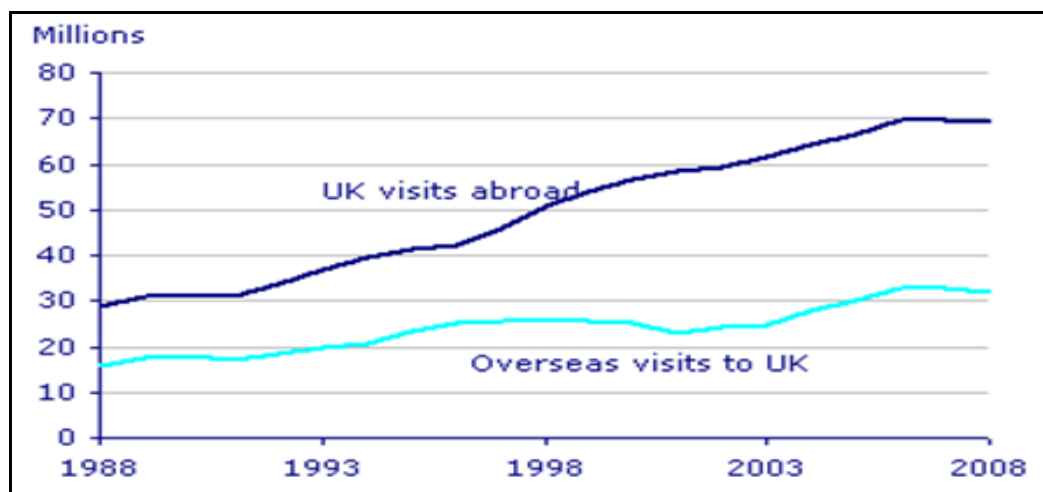
Tabel 7.6: De verwachte uitgaven door toeristen in de meest toeristische landen ter wereld in 2009 (in miljarden Amerikaanse Dollars)

Land	Uitgaven door toeristen (in miljarden Amerikaanse Dollars)
Verenigde Staten	1.356,9
Japan	479,3
China	449,3
Frankrijk	278,2
Duitsland	267,3
Spanje	251,5
Italië	212,5
Verenigd Koninkrijk	200,1
Mexico	133,8
Canada	110,4

Bron: World Travel & Tourism Council, 2009

Visit London, de organisatie voor toerisme in Londen, splitst het toerisme op in zakelijke toeristen ('business tourists') en toeristen die in hun vrije tijd naar Londen komen ('leisure tourists'). De zakelijke toeristen vormen een omvangrijk deel van het totale aantal toeristen in Londen. In 2005 bezochten in totaal 8 miljoen zakelijke toeristen Londen (DCMS, 2006a). Londen werd in het eerste kwartaal van 2009 door aanzienlijk minder zakelijke toeristen bezocht dan in het eerste kwartaal van 2008. Het aantal zakelijke toeristen uit Europa nam met 11% af en het aantal uit Noord-Amerika met 21%. Bovendien daalden de uitgaven van deze toeristen nog meer. Het aantal 'leisure' toeristen uit Europa nam opvallend genoeg toe met 14% in het eerste kwartaal van 2009, vergeleken met het eerste kwartaal van 2008. Het aantal toeristen uit Noord-Amerika nam af met 21%. De afname van het toerisme in Londen, is logischerwijs het gevolg van de economische recessie (Visit London, 2009). Hoewel de recessie het aantal toeristen in de laatste jaren heeft doen dalen, leidde het ook tot een devaluatie van de Britse Pond. Hierdoor was het voor buitenlandse toeristen goedkoper Londen te bezoeken. Als gevolg van de recessie is het aantal toeristen wel afgenomen. Dit wordt ondersteund door figuur 7.6, waaruit een afname van het aantal buitenlandse toeristen in het Verenigd Koninkrijk in 2008 blijkt. Vooral het toerisme in Londen lijkt hiervoor verantwoordelijk.

Figuur 7.6: Het aantal buitenlandse toeristen in het Verenigd Koninkrijk in de periode 1988-2008 (in miljoenen aantal toeristen)

Bron: Office for National Statistics, 2009

Ondanks dat het toerisme in Londen al zeer omvangrijk is en de stad zich dus niet meer hoeft te ontwikkelen tot toeristische grootmacht (Interview Howell), heeft men met de organisatie van de Spelen in 2012 tot doel gesteld het toerisme nog verder te ontplooiën. Uit het Tourism Business Support Programm blijkt dat de LDA (2007) als doelstelling gesteld heeft dat Londen in 2016 de meest toeristische stad in de wereld moet zijn. *“By 2016, London will be recognized as the leading global city for tourism and as a constantly evolving destination”* (LDA, 2007, p. 2). Daarnaast pleit het DCMS er voor dat middels de Spelen nieuwe toeristische markten aangeboord moeten worden en nieuwe toeristische aspecten van Londen belicht (Gold, 2008). Howell benadrukt dat Visit London, en dus ook de gemeente Londen, met de organisatie van de Spelen een positieve impact op het toerisme in Londen op lange termijn van ruim 2,4 miljard Amerikaanse Dollar nastreeft, om zo de vooraanstaande positie te behouden. Als strategie hiervoor benadrukt Visit London nieuwe toeristische aspecten van de stad. Zo richt het zich op de ontwikkeling van de hotel- en horecasector en de entertainmentindustrie. Het wil bereiken dat Londen niet alleen meer bekend zal zijn om bijvoorbeeld Buckingham Palace en de Tower Bridge. Daarnaast richt Londen zich ook op nieuwe groepen buitenlandse toeristen, voornamelijk uit Azië. In de laatste periode is het aantal buitenlandse toeristen uit China, India en ook Rusland al sterk toegenomen (Interview Howell). Toch blijkt uit weinig bronnen de Olympische impact op het toerisme in Londen tot nu toe. Deze lijkt daarom gering. Zeker wat betreft het ‘leisure’ toerisme. Het zakelijke toerisme lijkt al wel enigszins beïnvloed te worden door de Spelen. Volgens Howell tonen steeds meer bedrijven interesse om bijeenkomsten te organiseren in het Olympisch getinte Londen. Enkele bedrijven hebben zelfs al bijeenkomsten in Londen georganiseerd.

7.2 Lokaal schaalniveau

Vervolgens dient het lokale schaalniveau in Londen nader bestudeerd te worden. In dit onderzoek betreft het lokale schaalniveau de Lower Lea Valley en de gemeenten Hackney, Newham, Tower Hamlets en Waltham Forest, die allemaal rondom het Olympische Park liggen en gedeeltelijk tot de Lower Lea Valley behoren. Bovendien gaat extra aandacht uit naar Stratford City. Eerst wordt het lokale schaalniveau uiteengezet (7.2.1), daarna worden de bedrijvigheid (7.2.2), de werkgelegenheid (7.2.3) en het toerisme (7.2.4) op dit schaalniveau bestudeerd. Hierbij worden ook de Olympische effecten tot nu toe bekeken.

7.2.1 De Olympische Spelen van 2012 op lokaal schaalniveau

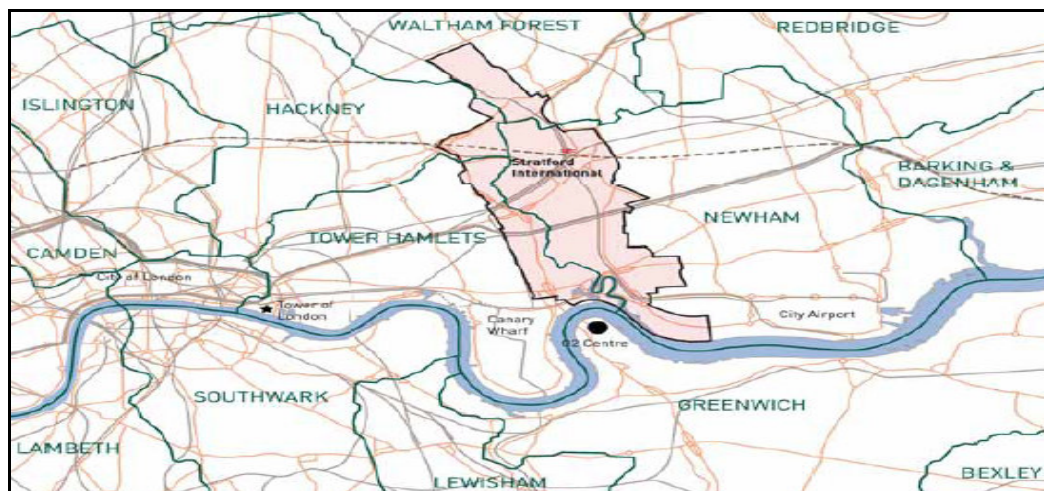
De Olympische Spelen van 2012 en de Lower Lea Valley

De Lower Lea Valley, in Oost-Londen, is in totaal 1.500 hectare groot (zie figuur 7.7). Het gebied beslaat delen van de gemeenten Hackney, Newham, Tower Hamlets en Waltham Forest. Behalve als uitgestrekt natuurgebied, werd de Lower Lea Valley tot kort geleden gekenmerkt door veel laagwaardige industriële bedrijvigheid, povere woningen, braakliggende terreinen en een wirwar aan water-, spoor- en autowegen (LDA, 2009). Doordat veel bedrijven weggetrokken, raakte het gebied in verval. Om een verder verval tegen te gaan en de povere (bedrijfs)huisvesting te laten verdwijnen, wil men de Lower Lea Valley transformeren tot een aantrekkelijk woon- en recreatiegebied. De gemeente Londen beschrijft het doel van de transformatie als volgt: *“To transform the LLV to become a vibrant, high quality and sustainable mixed use city district, that is fully integrated into the urban fabric of London and is set within an unrivalled landscape that contains new high quality*

parkland and a unique network of waterways” (Mayor of London, 2007a, p. 1). Ook Homebush Bay, de locatie waar het Olympische Park in Sydney gebouwd is, beoogde men in de periode voor aanvang van de Spelen te veranderen van een vervallen industrieel gebied in een vitale stedelijke locatie die zou aansluiten bij het centrum van Sydney. Het plan ter transformatie van de Lower Lea Valley is door de gemeente London concreet uitgewerkt in het document ‘Lower Lea Valley Opportunity Area Planning Framework’ (LLV OAPF). Het behelst onder andere de bouw van 30.000 à 40.000 woningen. Aanvankelijk zou de helft hiervan betaalbare woningen zijn. Ook is opnieuw ruimte ingepland voor industriële bedrijvigheid. Maar wel beperkter en meer geclusterd (Mayor of London, 2007).

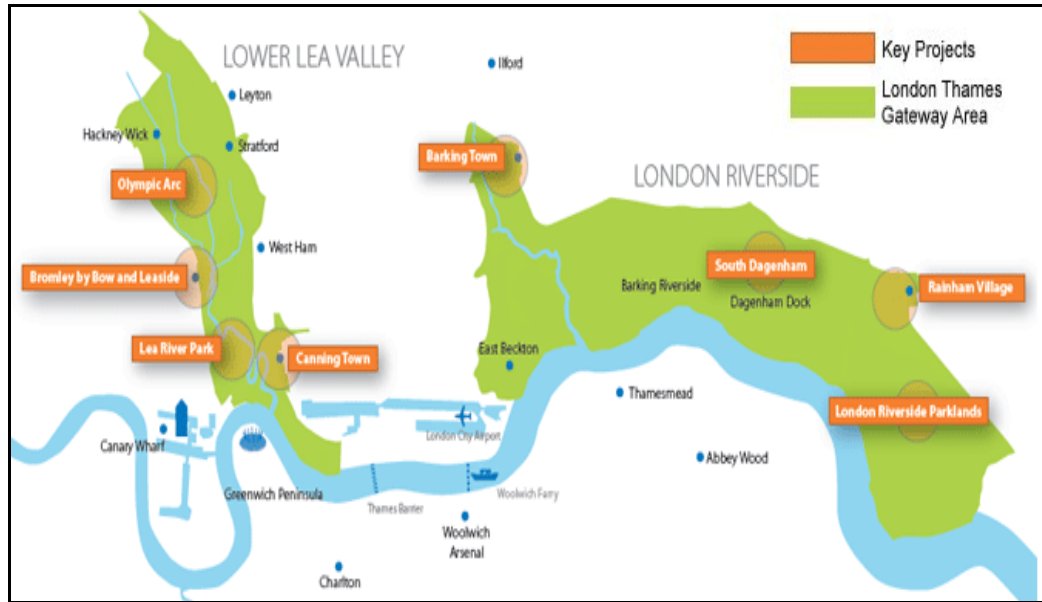
Gekozen is om het Olympische Park in de Lower Lea Valley te realiseren, omdat dit dicht bij het centrum van Londen ligt. Bovendien woonden daar slechts 300 mensen en waren er evenzoveel bedrijven actief (Gold, 2008; Interview Forman). Zo kon gestart worden met de aanleg van het Olympische Park zonder veel kosten te maken om deze inwoners en bedrijven uit te kopen (Gold, 2008). Door het Olympische Park in de Lower Lea Valley te realiseren, tracht men de reeds geplande herstructurering van de Lower Lea Valley en overig Oost-Londen te bevorderen. De ontwikkeling van het Olympische Park wordt beschouwd als dé katalysator van de transformatie van deze gebieden (Mayor of London, 2007; ODA, 2007). *“By staging the Games in this part of the city, the most enduring legacy of the Olympics will be the regeneration of an entire community for the direct benefit of everyone who lives there”* (DCMS, 2006, p. 31). Ook Slavin (2008) duidt hierop: *“... new sports facilities, housing, increased employment and a more skilled population, as well as industrial, technical and transport infrastructure that will further help regenerate the area”* (Slavin, 2008, p. 1). Voorts verwacht de Olympische organisatie dat de Spelen omvangrijke positieve effecten op lokaal schaalniveau zullen hebben. *“The Host Boroughs, for instance, see the Games as providing opportunities for jobs and business creation both before and during the Games, generating a legacy of skills, jobs and businesses after 2012”* (DCMS, 2006, p. 31). De aanleg van het Olympische Park moet in het bijzonder leiden tot nieuwe woningen, infrastructurele verbindingen en sportfaciliteiten in de Lower Lea Valley, waardoor dit gebied ontwikkeld wordt tot een locatie waar men graag woont en vertoeft (CLES, 2006). Ook de Olympische organisaties in de drie Olympische referentiesteden (Barcelona, Atlanta en Sydney) hadden middels de aanleg van het Olympische Park tot doel de reeds geplande herstructurering op lokaal schaalniveau te bevorderen.

Figuur 7.7: Lower Lea Valley in Oost-Londen

Bron: Mayor of London, 2009

Figuur 7.8: Thames Gateway projectgebied

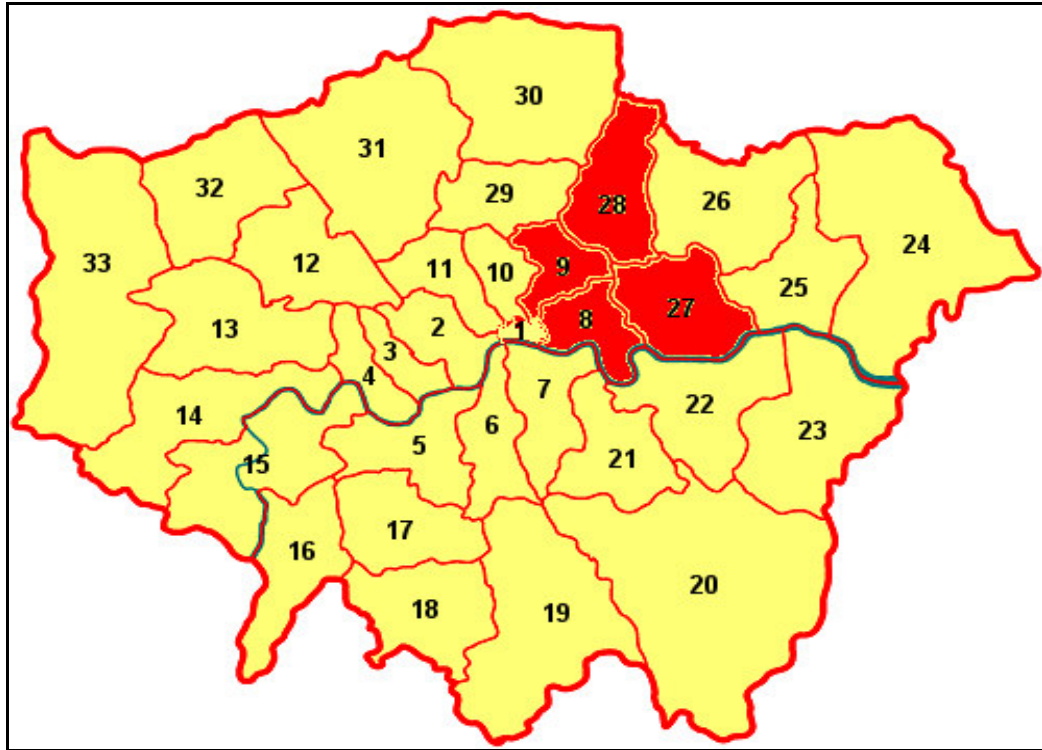
Bron: London Thames Gateway Development Corporation, 2009

Het project ter transformatie van de Lower Lea Valley en het project ter aanleg van het Olympische Park vallen beide onder het overkoepelende herstructureringsproject 'London Thames Gateway Development', waarvoor de London Thames Gateway Development Corporation verantwoordelijk is. Dit omvangrijke transformatieproject behelst een gebied van veertig kilometer beginnend bij de Lower Lea Valley en het Olympische Park, strekkend langs de Thames in oostelijke richting (zie figuur 7.8). Het projectgebied reikt tot buiten Londen. Het beslaat voornamelijk locaties waar vroeger industriële bedrijvigheid gevestigd was of momenteel nog steeds is. Geplande herstructureringsprojecten in de hele Thames Gateway regio zouden door de Spelen gestimuleerd moeten worden (DCMS, 2006; Mayor of London, 2007; Interview Harrison).

De Olympische Spelen van 2012 en de gemeenten rondom het Olympische Park

Hackney, Newham, Tower Hamlets en Waltham Forest (de gemeenten rondom het Olympische Park) (zie figuur 7.9; respectievelijk nummers 9, 27, 28 en 8) zijn vooral bekend als armoedige gemeenten. Dit is het gevolg van de herstructurering van de Docklands. Hierdoor verdween veel industriële bedrijvigheid en werkgelegenheid in Oost-Londen en zijn veel inwoners van deze gemeenten werkloos geworden. Tijdens de ontwikkeling van Canary Wharf waren de omscholingprogramma's niet aan hen besteed (CLES, 2006). Inmiddels behoren de gemeenten tot de armsten in Londen en het Verenigd Koninkrijk. Twintig procent van de buurten in de gemeenten rondom het Olympische Park maakte in 2005 zelfs deel uit van de vijf procent armste buurten in het Verenigd Koninkrijk. Ook de werkloosheid is er hoog en er is veel laagwaardige bedrijvigheid (Price Waterhouse Coopers, 2005; CLES, 2006). Door de Spelen gedeeltelijk in Hackney, Newham, Tower Hamlets en Waltham Forest te organiseren tracht men deze gemeenten weer te laten opbloeien (Mayor of London, 2007; DCMS, 2006). In 7.2.2 tot en met 7.2.4 wordt nader ingegaan op de bedrijvigheid, de werkgelegenheid en het toerisme in de gemeenten rondom het Olympische Park. In tegenstelling tot de Lower Lea Valley, zijn hiervoor wel dergelijke statistieken beschikbaar.

Figuur 7.9: Gemeenten in Londen

Bron: Mayor of London, 2009 (bewerkt)

De Olympische Spelen van 2012 en Stratford City

Net als alle Londense gemeenten, bestaat Newham uit een aantal districten. Stratford is het district in Newham dat gelegen is naast het Olympisch Park. Voordat bekend werd dat het Olympische Park grotendeels in Newham zou worden gerealiseerd, was al besloten om Stratford te transformeren. De herstructurering, die momenteel gaande is, bestaat uit drie projecten: Stratford City, Stratford International Station en Crossrail. Als gevolg van de Olympische Spelen is hieraan het project 2012 Olympic & Paralympic Games toegevoegd. Met deze herstructureringsprojecten tracht de gemeente Newham het district Stratford te transformeren in een metropolitaan gebied. Beoogd wordt om Stratford het centrum van Oost-Londen te maken. Het project Stratford City is het omvangrijkste. Het plangebied hiervan, ten noorden van het huidige centrum van Stratford, was tot enkele jaren geleden braakliggend terrein in eigendom van de spoorwegmaatschappij London & Continental Railways. In Stratford City zullen door projectontwikkelaar Westfield 5.400 woningen, 121.000 m² hoteloppervlakte en 465.000 m² kantoorruimte gebouwd worden. Daarnaast worden er in het gebied een onderwijscampus en zorgcentrum gecreëerd (Westfield, 2009). Stratford City bestaat uit vier sub(project)gebieden: Town Centre district, Carpenters district, West Leyton district en Lea Valley district (Westfield, 2009).

- Het Town Centre district is het project dat bekend staat als Westfield Stratford City. In dit gebied zullen voornamelijk winkelruimten en enkele kantoorruimten worden ontwikkeld. Ook zal er plaats zijn voor bedrijvigheid uit de horeca- en entertainmentsector (Westfield, 2009).

- Het Carpenters district wordt gerealiseerd ten zuidwesten van Westfield Stratford City. Dit gebied zal vooral worden gekenmerkt door kantoorruimten en enkele winkels en horecagelegenheden. Bovendien zullen er woningen gebouwd worden (Westfield, 2009).
- In het West Leyton district, ten noordoosten van Westfield Stratford City, wordt het Olympisch dorp gerealiseerd. Na afloop van de Spelen zullen deze woningen verkocht worden. In dit gebied zal de woonfunctie overheersend zijn. Ook zullen hier een zorg- en onderwijscomplex en een klein aantal kantoorruimten gebouwd worden (Westfield, 2009).
- Het Lea Valley district betreft het gebied ten noordwesten van Westfield Stratford City. In dit gebied zullen ook voornamelijk woningen gerealiseerd worden. Tevens zal in dit gebied veel ruimte aan de natuur gelaten worden (Westfield, 2009).

Momenteel wordt door Westfield nog volop gebouwd aan Stratford City. Er is dus nog geen bedrijvigheid en werkgelegenheid. Het deelproject Town Centre district, het daadwerkelijke Westfield Stratford City, moet grotendeels eind 2011 (voor aanvang van de Olympische Spelen) opgeleverd worden, aangezien dit namelijk de belangrijkste toegangspoort tot het Olympische Park zal zijn (Westfield, 2009; Interview Watson). Daarom wordt het project Stratford City vaak gerelateerd aan het Olympische Park project. Daarnaast zou het project Stratford City sterk vertraagd worden uitgevoerd zonder de aanwezigheid van het Olympische Park, omdat tijdens de huidige economische crisis de oplevering van Stratford City dan minder noodzakelijk zou zijn. Door Stratford City nu versneld te realiseren wordt getracht andere geplande herstructureringsprojecten ook te stimuleren. Ondanks dat de ODA, en niet Westfield, verantwoordelijk is voor de bouw en aanleg van de (sport)faciliteiten in het Olympische Park, heeft Westfield wel enkele essentiële infrastructurele werkzaamheden voor het Olympische Park verricht, zoals de aanleg van het rioleringsstelsel. Dit duidt ook op een relatie tussen beide projecten. Bovendien geldt voor beide projecten de '106 agreement'. Dit betekent dat Westfield en de Olympische organisatie verplicht zijn om de lokale bedrijvigheid en bevolking aanzienlijk te laten profiteren van de positieve effecten van beide projecten, zoals het ontstaan van nieuwe (tijdelijke) banen. Westfield en de Olympische organisatie werken samen om aan deze verplichting te voldoen (Interview Watson).

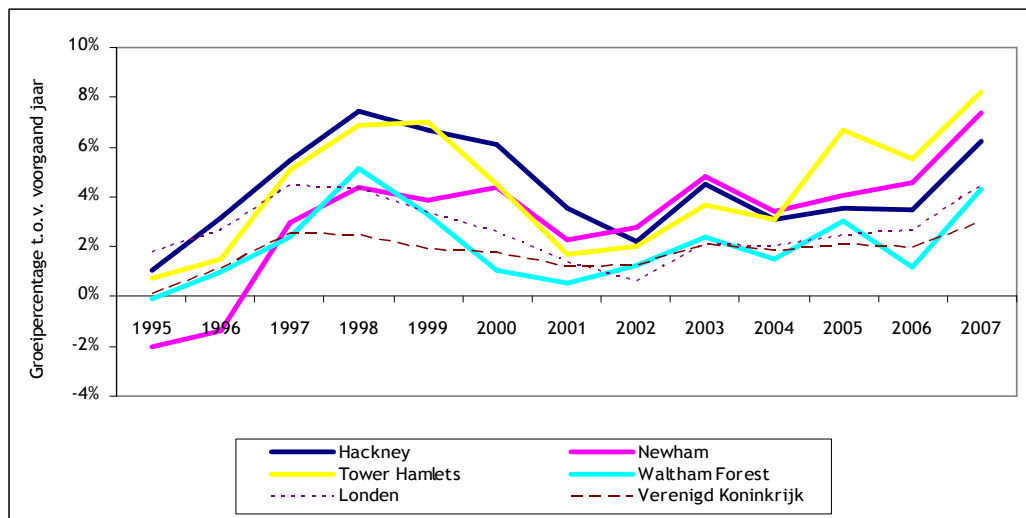
Figuur 7.10: Detailhandel behorend tot het goedkopere segment in de gemeente Newham

7.2.2 Bedrijvigheid op lokaal schaalniveau

In 2007 waren in Hackney circa 8.500, in Newham 4.450, in Tower Hamlets circa 9.200 en in Waltham Forest meer dan 5.400 bedrijven gevestigd. Van 1995 tot en met 2003 varieerde het aantal bedrijven in deze gemeenten nogal. Maar vanaf 2004 groeide het aantal sterk, uitgezonderd een kleine afname in 2006. Deze groei was beduidend groter dan de groei in Londen en heel het Verenigd Koninkrijk. Zeer opvallend is de sterke toename van het aantal bedrijven in de gemeenten rondom het Olympische Park in 2007, ten opzichte van 2006: 6% in Hackney, 7% in Newham, 8% in Tower Hamlets en 4% in Waltham Forest (zie tabel 7.1 en figuur 7.11). De meeste bedrijven in de gemeenten rondom het Olympische Park behoren tot de financiële en zakelijke dienstverlening (40% in 2007) en de detail- en groothandel (23% in 2007). De detailhandel op lokaal schaalniveau behoort voornamelijk tot het goedkopere segment (zie figuur 7.10). Ook het aandeel bedrijven in de industriële sector in deze gemeenten is groot (7% in 2007), vergeleken met geheel Londen (6% in 2007). Meer dan 10% van alle in Londen gevestigde industriële bedrijven bevindt zich in de gemeenten rondom het Olympische Park (Nomis, 2009). Ook in Poble Nou (Barcelona) en Homebush Bay (Sydney) waren relatief veel industriële bedrijven gevestigd. Voorts blijkt dat het aantal bedrijven in Hackney, Newham, Tower Hamlets en Waltham Forest, behorend tot de bouw- (7% in 2007), transport- (3% in 2007) en hotel- & horecasector (7% in 2007) klein is. Overigens wijst Forman, hoofd van het Olympische team van de gemeente Hackney, specifiek op het grote aandeel bedrijven in de creatieve industrie (met name digitale media) in de gemeente Hackney. Wanneer de absolute verandering van het aantal bedrijven in de gemeenten rondom het Olympische Park bekeken wordt, blijkt dat dit aantal in de bouw-, hotel- & horeca- en transportsector sterk gegroeid is in de periode 1994-2007. Specifiek in 2007 groeide het aantal bedrijven in de bouw- (9%) en transportsector (4%) zeer sterk (zie tabel 7.7 en figuur 7.12).

Figuur 7.11: Verandering van het aantal bedrijven in Hackney, Newham, Tower Hamlets, Waltham Forest, Londen en het Verenigd Koninkrijk in de periode 1995-2007 (in groeipercentages t.o.v. het voorgaande jaar)

Bron: Nomis, 2009 (bewerkt)

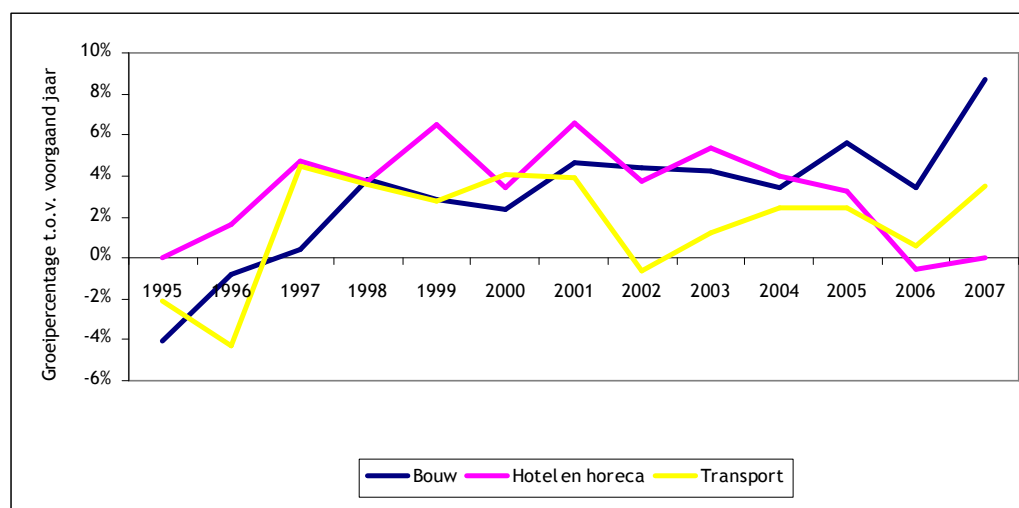

Tabel 7.7: Verandering van het aantal bedrijven in de gemeenten rondom het Olympische Park in de periode 1994-2007 naar economische sector (in absolute aantallen en groeipercentages t.o.v. het voorgaande jaar)

Jaar	Bouw		Hotel- en horeca		Transport	
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%
1994	1.240	-	1.245	-	710	-
1995	1.190	-4%	1.245	0%	695	-2%
1996	1.180	-1%	1.265	2%	665	-4%
1997	1.185	0%	1.325	5%	695	5%
1998	1.230	4%	1.375	4%	720	4%
1999	1.265	3%	1.465	7%	740	3%
2000	1.295	2%	1.515	3%	770	4%
2001	1.355	5%	1.615	7%	800	4%
2002	1.415	4%	1.675	4%	795	-1%
2003	1.475	4%	1.765	5%	805	1%
2004	1.525	3%	1.835	4%	825	2%
2005	1.610	6%	1.895	3%	845	2%
2006	1.665	3%	1.885	-1%	850	1%
2007	1.810	9%	1.885	0%	880	4%
1994-2007	570	46%	640	51%	170	24%

Bron: Nomis, 2009 (bewerkt)

Figuur 7.12: Verandering van het aantal bedrijven in de gemeenten rondom het Olympische Park gezamenlijk in de periode 1995-2007 naar economische sector (in groeipercentages t.o.v. het voorgaande jaar)

Bron: Nomis, 2009 (bewerkt)

Het aantal buitenlandse bedrijven is een andere indicator van de bedrijvigheid op lokaal schaalniveau. Van de 178 buitenlands bedrijven die zich in het afgelopen jaar gevestigd hebben in Londen, zijn de meeste neergestreken op een locatie in Londen-Centrum (104) of West-Londen (36). In Oost-Londen waren dit er slechts 22 (Think London, 2009). Het gros hiervan heeft voor Oost-Londen gekozen vanwege het cluster van financiële en zakelijke dienstverlening in Canary Wharf en andere clusters langs de rivier de Thames richting het oosten. De Lower Lea Valley, in het bijzonder, is geen aantrekkelijke vestigingslocatie voor buitenlandse bedrijven, omdat er vooral slechts laagwaardige industriële bedrijven gevestigd zijn (Interview Harrison).

Hoewel de bedrijvigheid in de gemeenten rondom het Olympische Park in de afgelopen jaren dus is toegenomen, tracht men middels de Spelen een verdere toename te realiseren (DCMS, 2006; Slavin, 2008). Uitsluitend Williams, behorend tot het Olympische team van de gemeente Newham, geeft aan

dat de Spelen tot nu toe al een groot effect hebben gehad op de bedrijvigheid op lokaal schaalniveau. Veel in Newham gevestigde bedrijven hebben volgens hem al een Olympisch contract bemachtigd. Maar deze constatering moet betwijfeld worden, omdat deze niet onderbouwd is. Forman geeft aan dat de Spelen voor Hackney tot op dit moment alleen geleid hebben tot interesse van bedrijven om zich binnen enkele jaren te vestigen in de gemeente. Soms is er door bedrijven al een pand gekocht, maar tot nu toe hebben zich nog geen bedrijven specifiek vanwege de Spelen gevestigd in Hackney. Volgens Watson, regeneratiespecialist binnen Westfield, hebben zich in de afgelopen periode enkele bedrijven gemeld bij Westfield om hun interesse in een vestiging in het toekomstige winkelcentrum van Stratford City te tonen. Voorbeelden van bedrijven zijn de grote ketens John Lewis, Marks & Spencer, White Rose en View. Sommige bedrijven hebben inmiddels een contract getekend. Volgens Watson is dit niet direct het gevolg van de Spelen. De meeste bedrijven willen zich vanwege het gunstige lange termijn perspectief en niet vanwege de enkele weken durende Olympische Spelen in Stratford City vestigen. Uiteraard dragen de erfenissen van de Spelen bij aan het gunstige lange termijn perspectief van Stratford City. Het specifieke effect hiervan is echter moeilijk vast te stellen. Overigens zegt Harrison, van acquisitiemaatschappij Think London, dat tot nu toe eveneens weinig buitenlandse bedrijven zich vanwege de Spelen in de gemeenten rondom het Olympische Park gevestigd hebben. Het lijkt overigens wel aannemelijk dat de sterke groei van het aantal bedrijven in de bouwsector op lokaal schaalniveau (zie tabel 7.7) al een gevolg van de Spelen is. Toch mag dit niet zomaar geconcludeerd worden, omdat ook andere (economische) processen voor deze toename verantwoordelijk kunnen zijn.

Er dient dus zeer kritisch gekeken te worden naar de daadwerkelijke invloed van de Spelen op de bedrijvigheid op lokaal schaalniveau tot nu toe. Al in 2006 kreeg men steeds meer het gevoel dat de bouwbedrijven in de gemeenten rondom het Olympische Park weinig contracten voor deze werkzaamheden zouden kunnen bemachtigen (CLES, 2006). Twee jaar later bleek dat van de 500 Olympische contracten, die tot en met 2008 aan bedrijven waren toebedeeld, slechts 11% was verworven door bedrijven uit de gemeenten rondom het Olympische Park (Slavin, 2008). De meeste contracten werden bemachtigd door multinationals uit Londen of daarbuiten. Voorts blijkt dat van de tot aan november 2008 uitgegeven Olympische contracten 98% bemachtigd is door bedrijven uit het Verenigd Koninkrijk (London 2012, 2008). De Britse minister van de Olympische Spelen, Jowell, zei naar aanleiding van deze resultaten het volgende: *“These figures are yet more proof that London 2012 is a golden opportunity at a time economic need”* (London 2012, 2008, p. 1). Maar dit geldt niet voor lokaal schaalniveau. Het aandeel bedrijven uit de gemeenten rondom het Olympische Park dat al een Olympisch contract heeft bemachtigd, is nog steeds laag (circa 12%) (London 2012, 2008).

Vanwege de aanleg van het Olympische Park moesten bedrijven ook geforceerd verhuizen in de afgelopen jaren. Volgens Legacy Now (2009) waren dit er in totaal 208 (4.988 werkplekken). Ook Watson, Williams en Forman wijzen op dit aantal. Hiervan zijn 85 bedrijven (circa 3.200 werkplekken) in de gemeenten rondom het Olympische Park gebleven (Hackney, Newham, Tower Hamlets en Waltham Forest) (zie tabel 7.8). 52 bedrijven (circa 1.100 werkplekken) hebben zich elders in Oost-Londen gevestigd, waarvan een groot deel op de nieuwe bedrijventerreinen in de gemeenten Beckton, Leyton en Enfield (DCMS, 2008). De overige bedrijven (46; ruim 600 werkplekken) hebben zich elders gevestigd. Hiervan kunnen de gemeenten rondom het Olympische Park nu niet meer profiteren.

Tabel 7.8: Overzicht van de gemeente waarnaar de bedrijven die vanwege de bouw van het Olympische Park weg moesten trekken uit de Lower Lea Valley, verhuisd zijn, naar aantal bedrijven en werkplekken

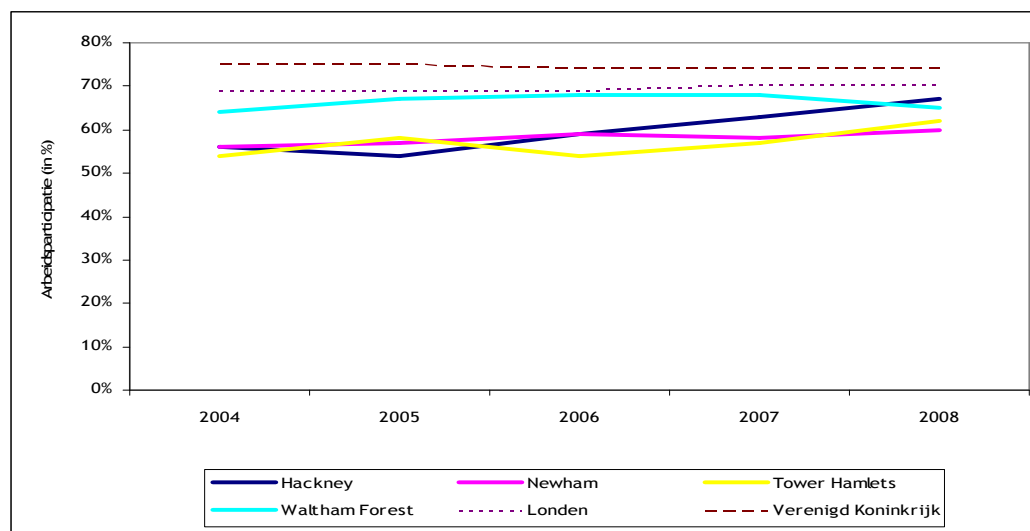
Nieuwe vestigingsgemeente	Aantal bedrijven	Aantal werkplekken
Hackney	5	115
Newham	44	2.126
Tower Hamlets	21	257
Waltham Forest	15	707
Overige gemeenten in Oost-Londen	52	1.107
Overige gemeenten in of nabij Londen	29	505
Niet bekend	17	106
Gestopt/failliet	25	65
Totaal	208	4.988

Bron: Legacy Now, 2009 (bewerkt)

7.2.3 Werkgelegenheid op lokaal schaalniveau

De arbeidsparticipatie in de gemeenten rondom het Olympische Park is beduidend lager dan in Londen en het Verenigd Koninkrijk. Dit betekent dat relatief weinig mensen op lokaal schaalniveau een baan hebben. Wel is de arbeidsparticipatie op lokaal schaalniveau toegenomen in de periode 2004-2008 (zie tabel 7.3 en figuur 7.13) (Interview Forman). De inwoners op lokaal schaalniveau met een baan waren vooral werkzaam in de publieke dienstverlening (28% in 2008) en de financiële en zakelijke dienstverlening (26% in 2008). Opvallend is het hoge aantal werknemers in de hotel- & horecasector (19% in 2008) (Nomis, 2009). Als naar de absolute verandering van het aantal banen gekeken wordt, zijn vooral de grote toe- en afnamen van het aantal banen in de bouw- en transportsector in de afgelopen jaren opvallend. Alleen het aantal banen in de publieke, financiële en zakelijke dienstverlening en, in minder mate, in de hotel- en horecasector is sterk gegroeid in de periode 2004-2008 (zie tabel 7.9 en figuur 7.14).

Figuur 7.13: Arbeidsparticipatie in Hackney, Newham, Tower Hamlets, Waltham Forest, Londen en het Verenigd Koninkrijk in de periode 2004-2008 (in procenten)

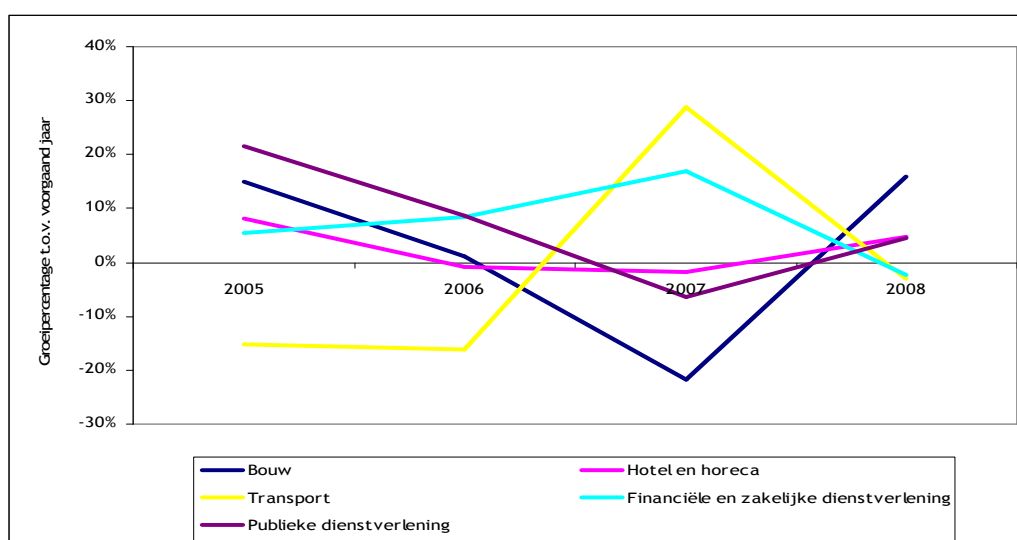
Bron: Nomis, 2009 (bewerkt)

Tabel 7.9: Verandering van de werkgelegenheid in de gemeenten rondom het Olympische Park gezamenlijk in de periode 2004-2008, naar economische sector (in groeipercentages t.o.v. het voorgaande jaar)

Jaar	Bouw		Hotel en horeca		Transport		Financiële en zakelijke dienstverlening		Publieke Dienstverlening	
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%
2004	23.400	-	64.900	-	29.800	-	76.800	-	82.500	-
2005	26.900	15%	70.200	8%	25.300	-15%	81.100	6%	100.200	21%
2006	27.200	1%	69.600	-1%	21.200	-16%	87.900	8%	108.900	9%
2007	21.300	-22%	68.300	-2%	27.300	29%	102.700	17%	101.900	-6%
2008	24.700	16%	71.500	5%	26.500	-3%	100.400	-2%	106.500	5%
2004-2008	1.300	6%	6.600	10%	-3.300	-11%	23.600	31%	24.000	29%

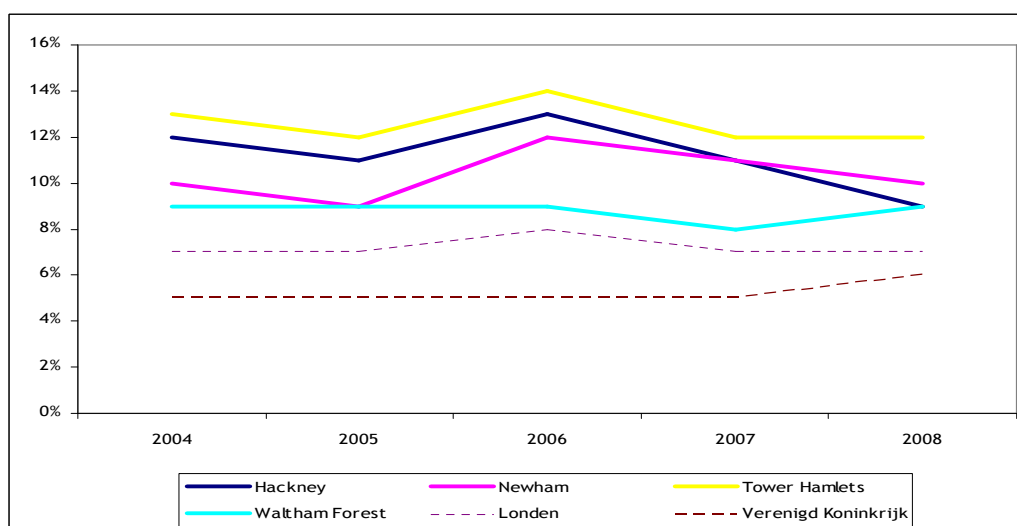
Bron: Nomis, 2009 (bewerkt)

Figuur 7.14: Verandering van de werkgelegenheid in de gemeenten rondom het Olympische Park gezamenlijk in de periode 2004-2008 naar economische sector (in groeipercentage t.o.v. het voorgaande jaar)

Bron: Nomis, 2009 (bewerkt)

Figuur 7.15: Werkloosheid in Hackney, Newham, Tower Hamlets en Waltham Forest, Londen en het Verenigd Koninkrijk in de periode 2004-2008 (in procenten)

Bron: Nomis, 2009 (bewerkt)

De werkloosheid in de gemeenten rondom het Olympische Park is vergeleken met Londen en het Verenigd Koninkrijk zeer hoog. Veel werklozen hebben zelfs nooit een baan gehad (Interview Watson). Wel is de werkloosheid in Hackney, Tower Hamlets en Waltham Forest licht afgenomen in de periode 2005-2008, in tegenstelling tot in Londen en het Verenigd Koninkrijk (zie tabel 7.5 en figuur 7.15).

Ondanks dat de werkgelegenheid op lokaal schaalniveau zich dus positief ontplooid heeft, hebben de Spelen tot doel om bij te dragen aan vergroting van de arbeidsparticipatie tot 65% in de gemeenten rondom het Olympische Park (LDA, 2008). Daarnaast zegt de ODA (2007) zich bewust te zijn dat de ontwikkeling van het Olympische Park de slechte (economische) positie van de gemeenten eromheen kan verbeteren: *“We recognise that the momentum provided by the Games and the substantial investment in the Lower Lea Valley can have a significant impact on reducing historic and long-standing inequalities”* (ODA, 2007, p. 36). De aanleg van het Olympische Park biedt lokale bewoners de mogelijkheid een baan te vinden (LDA, 2007; Newham, 2009a). Middels de Spelen wil men de werkgelegenheid op lokaal schaalniveau laten groeien met 12.000 banen (LDA, 2007). Verschillende bronnen beweren dat de Spelen de werkgelegenheid op lokaal schaalniveau reeds positief beïnvloed hebben. Organisaties, zoals Job Centre Plus, bedoeld om de lokale bevolking aan een Olympische baan te helpen, waren in de afgelopen jaren namelijk succesvol. Tot en met 2008 werden zo al 300 mensen aan een Olympische baan geholpen (LDA, 2008). Door de verschillende Olympische trainingsprogramma's ter stimulering van de vaardigheden van de bevolking in de gemeenten rondom het Olympische Park, is het opleidingsniveau van hen verbeterd (LDA, 2008; Interview Watson).

Toch moeten deze vermeende reeds positieve Olympische effecten voor de werkgelegenheid op lokaal schaalniveau kritisch beschouwd worden. De gemeente Tower Hamlets (2007) benadrukt de visie van enkele critici dat de werkgelegenheid in de gemeenten rondom het Olympische Park tot nu toe nog niet is toegenomen en dat dit waarschijnlijk ook niet zo zal zijn in de komende jaren: *“Believe me, this place will suffer - we won't get the jobs but we will get all the negative things like traffic and stuff. At the end of the day people who are unemployed around here will still be unemployed”* (Tower Hamlets, 2007, p. 1). Daarnaast benadrukt het Centre for Local Economic Strategies (CLES) (2006) dat het aantal inwoners in de gemeenten rondom het Olympische Park dat tot nu toe een Olympische baan heeft bemachtigd tegenvalt. Zij ontberen nog te vaak de voor deze werkzaamheden vereiste vaardigheden (CLES, 2006). De constatering van de LDA (2008) dat als gevolg van de verschillende trainingsprogramma's al daadwerkelijk veel mensen extra vaardigheden hebben verkregen en hoger opgeleid zijn, wordt tegengesproken door het CLES (2006). Bovendien verwacht het CLES (2006) geen verandering op korte termijn. Veel plannen ter ontwikkeling van extra trainingsprogramma's en onderwijsinstellingen worden niet uitgevoerd. Een onderwijsinstelling om mensen op te leiden voor de bouwsector is bijvoorbeeld nog steeds achterwege gebleven (CLES, 2006). Ook Forman is van mening dat het voorgenomen doel van de gemeente Hackney om mensen uit deze gemeente kennis en vaardigheden bij te brengen, tot nu toe nog lang niet is bereikt. Daarnaast benadrukt Watson dat er momenteel en in de komende jaren een tekort zal zijn aan lokale bewoners met voldoende vaardigheden om aan het aanbod van aan de Spelen en Stratford City gerelateerde banen te voldoen. Hierdoor is er volgens Watson sprake van een 'mismatch' en profiteren de gemeenten rondom het Olympische Park slechts in geringe mate van de aanleg van het Olympische Park en Stratford City.

7.2.4 Toerisme op lokaal schaalniveau

In de gemeenten rondom het Olympische Park zijn de nodige toeristische faciliteiten waarneembaar. Hoewel deze eenzijdig zijn (bijna uitsluitend hotels, restaurants en cafés) is de mix hiervan, vanwege de grote diversiteit aan nationaliteiten, omvangrijk. Vanwege het multiculturele karakter worden ook veel culturele evenementen en festiviteiten georganiseerd. In Hackney wordt de organisatie van zulke activiteiten extra gestimuleerd door de aanwezige creatieve klasse (Interview Forman; Interview Howell). Toch is het toerisme in de gemeenten rondom het Olympische Park zeer beperkt, vergeleken met andere delen van Londen, zoals Londen-Centrum. Dit is mede de reden dat bijzonder weinig gegevens beschikbaar zijn over het toerisme op lokaal schaalniveau (Interview Howell).

Over het effect van de Spelen op het toerisme op lokaal schaalniveau tot nu toe kan men heel kort zijn: dat is er vrijwel niet. Toch wordt middels de Spelen getracht het toerisme in de gemeenten rondom het Olympische Park te bevorderen. Maar in de periode voor aanvang van de Spelen zal het toerisme in dit gebied zeer beperkt blijven. Het doel om met de Spelen het toerisme op lange termijn, en vanzelfsprekend tijdens de Spelen, te stimuleren lijkt realistischer (Interview Forman; Interview Howell).

8. Verwachte economische effecten van de Olympische Spelen in 2012

Nu het stedelijke en lokale schaalniveau nader bestudeerd zijn, dienen de verwachte effecten van de Spelen in 2012 op de bedrijvigheid, de werkgelegenheid en het toerisme op beide schaalniveaus onderzocht te worden (8.3 en 8.4) en moet bekeken worden wat het te verwachten Olympische effect op de economische ontwikkeling van Londen is (8.5). Daarvoor wordt eerst inzicht verkregen in de verwachte inkomsten en kosten van de Spelen (8.1) en de verwachte directe economische impact (8.2). In dit hoofdstuk wordt getracht tot een gewogen voorspelling van de impact van de Spelen in 2012 te komen door ten eerste de verwachte resultaten uit verschillende ex-ante studies kritisch te beschouwen. Daarnaast worden de verwachte resultaten voor het stedelijke schaalniveau (Londen) vergeleken met de reeds in de casestudies onderzochte verwachte en vastgestelde resultaten van de Spelen in Barcelona, Atlanta en Sydney. Een vergelijking op lokaal schaalniveau is, vanwege een gebrek aan informatie voor de Olympische referentiesteden, niet mogelijk. Toch kunnen door een kritische beschouwing van de ex-ante studies ook de Olympische effecten op lokaal schaalniveau voorspeld worden.

8.1 Verwachte inkomsten en kosten voor de Olympische organisatie

Een eerste schatting van de inkomsten en kosten van de Olympische Spelen in Londen is uit 2002 in de studie van Arup (2002). De totale inkomsten voor de London Organising Committee of the Olympic Games (LOCOG), de Olympische organisatie, zouden kunnen variëren van ruim 2,6 tot bijna 3,2 miljard Amerikaanse Dollar. De totale kosten werden geschat op ruim 3 miljard Amerikaanse Dollar (zie tabel 8.1). Met de organisatie van de Spelen zou dus enkele honderden miljoenen Amerikaanse Dollars verlies geleden of een kleine winst behaald worden, niet rekening houdend met de directe en indirecte impact van de Spelen voor Londen. Deze geschatte inkomsten en uitgaven waren gebaseerd op de verwachting van Arup (2002) dat de Spelen zouden leiden tot een sterke toename van het toerisme voor en in het bijzonder na de Spelen. Arup (2002) noemt dit een 'second order' effect, omdat het toerisme vooral pas op lange termijn zou groeien. Dit effect zou minimaal circa 340 miljoen Amerikaanse Dollar en maximaal circa 1,1 miljard Amerikaanse Dollar opleveren (vandaar de variatie in de verwachte totale inkomsten voor de LOCOG). De kosten hiervan (voor onder andere extra toeristische faciliteiten) zouden ongeveer 165 miljoen Amerikaanse Dollar bedragen. Maar voor deze verwachte toename van het toerisme voor en na de Spelen levert Arup (2002) geen bewijs.

Tabel 8.1: Verwachte inkomsten en kosten van de Olympische Spelen in Londen in 2012 (in miljoenen Amerikaanse Dollars)

Type inkomsten en kosten	2002	2005	2006	2007
Verwachte totale inkomsten Olympische organisatie	2.651,8 - 3.181,9	?	?	?
Verwachte totale kosten	3.050,2	6.224,0	?	14.977,7
- uitgaven daadwerkelijke organisatie	1.519,5	2.409,3	?	1.969,2
- uitgaven aan de bouw en aanleg van (sport)faciliteiten	1.169,3	3.814,7	8.031,0	13.008,6
- overige kosten	186,3	-	-	-

Bron: Arup, 2002; Poynter, 2009; Atinkson, 2008; Gold, 2008; London East Research Institute, 2007 (bewerkt)

De Londense overheid ging, op basis van de verwachte inkomsten en kosten van Arup (2002), aanvankelijk niet akkoord met het idee om de Spelen te organiseren. Indien het toerisme namelijk tegen zou vallen, zou het verlies te groot zijn. Maar na een aantal aanpassingen van de Olympische begroting, heeft Londen zich toch kandidaat gesteld voor de Spelen in 2012 (Poynter, 2009). In het budget van de in 2005 opgestelde Candidate File, werden de totale kosten al veel hoger geschat dan in 2002, namelijk op ruim 6,2 miljard Amerikaanse Dollar (zie tabel 8.1). De uitgaven aan de daadwerkelijke organisatie van de Spelen zouden naar verwachting circa 2,4 miljard Amerikaanse Dollar zijn en de uitgaven aan de bouw en aanleg van de Olympische (sport)faciliteiten circa 3,8 miljard Amerikaanse Dollar. De kosten ter organisatie van de Spelen zouden grotendeels gedekt moeten worden door opbrengsten uit kaartverkoop, sponsorgelden en verkochte TV-rechten (Atkinson et al, 2008; Gold, 2008). Op de omvangrijke begrote kosten was aanvankelijk amper kritiek, omdat weinig mensen tot dan toe geloofden dat Londen de Spelen zou mogen organiseren (Gold, 2008). Nadat in juli 2005 Londen de Spelen van 2012 daadwerkelijk toegewezen kreeg, werden in maart 2006 de kosten voor de bouw en aanleg van de (sport)faciliteiten andermaal hoger geschat, op ongeveer 8 miljard Amerikaanse Dollar (zie tabel 8.1) (Poynter, 2009; Atkinson et al, 2008). In mei 2007 werd zelfs bekend dat de totale verwachte kosten voor de Olympische Spelen gestegen waren tot maar liefst bijna 15 miljard Amerikaanse Dollar (zie tabel 8.1) (Gold, 2008; Newham, 2009; Poynter, 2009; Interview Poynter). Dit is de recentste schatting. Naar verwachting zullen de uitgaven aan de daadwerkelijke organisatie van de Spelen bijna 2 miljard Amerikaanse Dollar zijn en de uitgaven aan de bouw en aanleg van de (sport)faciliteiten ruim 13 miljard Amerikaanse Dollar. Over deze flinke kostenverhoging, uiten wel veel critici hun ongenoegen (DCMS, 2008; London East Research Institute, 2007).

London East Research Institute (2007) is van mening dat de kostenverhoging geen verrassing is, aangezien voor alle recente Olympische Spelen de kosten uiteindelijk beduidend hoger bleken te zijn dan aanvankelijk geschat. Dat kan met behulp van tabel 4.2 worden bevestigd voor de Olympische steden Barcelona, Atlanta en Sydney. Vooral voor de eerstgenoemde Olympische stad bleken de kosten achteraf beduidend hoger dan verwacht. En voor de Olympische kosten lijkt Londen zich juist aan Barcelona het beste te kunnen spiegelen, omdat Londen de Spelen eveneens heel nadrukkelijk wil hanteren als katalysator van stedelijke herstructurering. Veel meer dan Atlanta en Sydney dat met de organisatie van de Spelen beoogden. Op basis van deze doelstelling zijn de hoge kosten van de Olympische investeringen, net als in Barcelona, verantwoord. Londen verwacht op lange termijn namelijk te kunnen profiteren van de erfenissen van de Olympische investeringen (nieuwe sportfaciliteiten, woningen, infrastructuur, kantoor- en bedrijfsruimten). Vervolgens houdt Londen, net als de drie Olympische referentiesteden, de uitgaven aan de daadwerkelijke organisatie van de Spelen laag (zie tabel 4.2). Deze uitgaven hebben namelijk geen impact (Poynter, 2009; DCMS, 2006; Kornblatt, 2006). Overigens zijn de hoge overheidsuitgaven aan de Spelen tijdens de huidige economische recessie zeer effectief, omdat dit een stimulans is voor de bedrijvigheid en werkgelegenheid (Poynter, 2009). De hoge kosten van de Spelen in 2012 ogen dus verantwoord. Wel zullen de kosten van de Spelen achteraf waarschijnlijk hoger uitvallen dan nu begroot, net als in de andere Olympische steden (zie tabel 4.2). Normaliter wil men de kosten voor aanvang van de Spelen namelijk niet te hoog laten lijken, om zo veel kritiek te voorkomen.

8.2 Verwachte directe economische effecten van de Olympische Spelen

Blake (2005) en Price Waterhouse Coopers (2005) hebben middels de CGE methode de verwachte totale economische impact van de Spelen voor Londen berekend. Zij schatten dat de totale Olympische impact voor Londen circa 9,5 miljard Amerikaanse Dollar zal zijn. Dit betekent dat het BBP met ongeveer 0,14% meer zal toenemen, dan indien de Spelen niet georganiseerd zouden worden. Blake (2005) en Price Waterhouse Coopers (2005) hebben ook onderscheid naar tijdsfase gemaakt. Zo wordt verwacht dat de totale Olympische impact in de periode voor aanvang van de Spelen 5,4 miljard Amerikaanse Dollar zal zijn, in het Olympische jaar circa 1,5 miljard Amerikaanse Dollar en na de Spelen ongeveer 2,6 miljard Amerikaanse Dollar. Dit betekent dat het BBP door de Spelen met respectievelijk circa 0,15%, 0,26% en 0,11% extra zal toenemen. Naar verwachting zal dus vooral de impact in het Olympische jaar omvangrijk zijn.

Hoewel Blake (2005) en Price Waterhouse Coopers (2005) de totale en dus niet de directe impact van de Spelen geschat hebben, kan worden aangenomen dat de directe impact een groot deel van de totale impact vormt. Hoe dan ook zal de verwachte directe impact van de Spelen voor Londen waarschijnlijk kleiner zijn dan voor Barcelona, maar minimaal gelijk aan die voor Sydney (zie tabel 4.3). Verwacht moet worden dat de directe impact van de uitgaven aan Olympische investeringen, net als in Barcelona, veruit het grootste zal zijn. Londen heeft met de Spelen namelijk ook tot doel om veel in stedelijke herstructureringsprojecten te investeren. Als de directe economische impact van de Spelen in Londen zich overigens net zo zal ontwikkelen, als die van de Spelen in Barcelona, Atlanta en Sydney, zal de uiteindelijke directe impact van de Spelen voor Londen na afloop waarschijnlijk aanzienlijk groter blijken dan nu verwacht wordt (zie tabel 4.3).

8.3 Verwachte indirecte economische effecten van de Olympische Spelen op stedelijk schaalniveau

Voor de analyse van de indirecte economische effecten van de Spelen in 2012 voor Londen, het stedelijke schaalniveau, wordt evenals in de casestudies gefocust op de indirecte effecten voor de bedrijvigheid (8.3.1), de werkgelegenheid (8.3.2) en het toerisme (8.3.3).

8.3.1 Verwacht indirect effect op de bedrijvigheid in Londen

Ex-ante

Blake (2005), onderzoeker aan de Nottingham University Business School, verwacht dat als gevolg van de Spelen het aantal bedrijven in Londen en de bedrijvigheid (toegevoegde waarde) van de reeds aanwezige bedrijven in Londen zullen toenemen (zie tabel 8.2 en 8.3). Hij schat dat de groei van het aantal bedrijven op korte termijn (2005-2012) het omvangrijkst zal zijn (zie tabel 8.2). Vooral in het Olympische jaar (2012) zal het aantal bedrijven in Londen aanzienlijk toenemen, met circa 900 bedrijven meer, dan indien de Spelen niet georganiseerd zouden worden. Volgens Blake (2005) zal op korte termijn vooral in de bouwsector, zakelijke dienstverlening, transportsector en horecasector het aantal bedrijven sterk groeien. Specifiek in het Olympische jaar zal de stijging van het aantal bedrijven in de transportsector, zakelijke dienstverlening, hotelsector en horecasector het omvangrijkste zijn. In dit jaar verwacht Blake (2005) ook een sterke afname van het aantal bedrijven

in de bouwsector, omdat de meeste Olympische (sport)faciliteiten dan al gebouwd zullen zijn. Daarnaast zullen de Spelen ook een negatief effect op het aantal bedrijven in de industrie- en sportsector hebben. De industriële sector vertoont namelijk weinig relaties met de Spelen en het aantal bedrijven in de sportsector daalt, omdat in aanloop naar de Spelen in weinig andere dan de Olympische sportfaciliteiten wordt geïnvesteerd (Blake, 2005). Hoewel minder aanzienlijk dan op korte termijn, schat Blake (2005) vervolgens dat door de Spelen ook op lange termijn (2013-2016) het aantal bedrijven in Londen beduidend zal toenemen (zie tabel 8.2). Vooral in de sportsector, zakelijke dienstverlening en horecasector. Verwacht wordt dat de bedrijvigheid in de sportsector op lange termijn wel groeit, omdat er na de Spelen een veel grotere interesse in sport zal zijn (Blake, 2005). Het Olympische effect op de toegevoegde waarde kan volgens Blake (2005) vergeleken worden met de impact op het aantal bedrijven. Hij schat namelijk dat de toegevoegde waarde het sterkst zal toenemen op korte termijn en voor dezelfde sectoren, als waarvoor het aantal bedrijven naar verwachting het meeste toeneemt (zie tabel 8.3).

Blake (2005) heeft het Olympische effect op het aantal bedrijven in Londen en de toegevoegde waarde van de reeds in Londen aanwezige bedrijven berekend middels het CGE model. Dit betekent dat de verwachte resultaten zijn bepaald op basis van schattingen van de inkomsten en kosten van de LOCOG, de uitgaven aan de daadwerkelijke organisatie van de Spelen, de uitgaven aan de bouw en aanleg van de Olympische (sport)faciliteiten en de uitgaven van toeristen. Wel dateren deze schattingen al uit 2005 en zijn dus niet meer actueel. Ondanks dat op basis van recentere schattingen de verwachte toename van het aantal bedrijven enigszins zal wijzigen, zal dit niet leiden tot drastisch veranderde verwachtingen en hoeven deze niet anders geïnterpreteerd te worden. Een andere onzekere aanname die Blake (2005) heeft gedaan, is dat de voor de Spelen benodigde (sport)faciliteiten duidelijke erfenissen zullen hebben na afloop van de Spelen. Maar, zoals in paragraaf 8.4 zal worden toegelicht zijn die op dit moment nog hoogst onzeker. Daardoor lijkt de schatting van het lange termijn effect van de Spelen op het aantal bedrijven in Londen en de toegevoegde waarde van de bedrijven aldaar onrealistisch.

Tabel 8.2: Verwachte verandering van het aantal bedrijven in Londen als gevolg van de Olympische Spelen in de periode 2005-2011, 2012 en 2013-2016, naar type economische sector (in absolute aantallen)

Type economische sector	2005-2011 (gemiddeld per jaar)	2012 (gemiddeld per jaar)	2013-2016 (gemiddeld per jaar)
Bouwsector	118	-273	3
Logistieksector	71	-148	4
Hotelsector	3	21	3
Transport	52	981	-13
Zakelijke dienstverlening	61	369	260
Horecasector	42	20	53
Energiesector	0	0	0
Industriële sector	-29	-61	-62
Sportsector	-22	-12	295
Overig	+22	+5	-44
Totaal	317	902	535

Bron: Blake, 2005 (bewerkt)

Tabel 8.3: Verwachte verandering van de toegevoegde waarde in Londen als gevolg van de Olympische Spelen in de periode 2005-2011, 2012 en 2013-2016, naar type economische sector (in miljoen Britse Pond)

Type economische sector	2005-2011 (gemiddeld per jaar)	2012 (gemiddeld per jaar)	2013-2016 (gemiddeld per jaar)
Bouwsector	450	-160	16
Logistieksector	278	-58	88
Hotelsector	101	85	123
Transport	187	134	89
Financiële dienstverlening	170	-2	55
Zakelijke dienstverlening	434	305	456
Horecasector	132	33	128
Energiesector	25	1	10
Industriese sector	-148	-51	-246
Sportsector	-26	55	309

Bron: Blake, 2005 (bewerkt)

Brown, projectmanager bij Supply London, benadrukt dat het Olympische effect op de bedrijvigheid (van SMEs) in Londen op korte termijn tegen zal vallen. Zij denkt dat het door Blake (2005) verwachte bedrijvigheidseffect op korte termijn te positief is. Hetzelfde denkt zij over de verwachting van het Britse ministerie van cultuur media en sport (DCMS) (2008b), dat veel Londense bedrijven Olympische werkzaamheden zullen kunnen uitvoeren. Vooral de impact op SMEs zal beperkt zijn. Grote ondernemingen zullen meer profiteren van de Spelen. Veel SMEs tonen interesse om Olympische werkzaamheden uit te voeren. De economische crisis is hiervan een belangrijke oorzaak. Omdat de werkzaamheden in de private sector teruglopen, wenden veel bedrijven zich nu tot de publieke sector: *“The public sector is a saver bet”* (Interview Brown). Maar niet voor ieder geïnteresseerd bedrijf is een contract beschikbaar. Slechts een klein aantal van alle geïnteresseerde bedrijven zal een Olympische contract kunnen bemachtigen. Hierdoor en doordat de te verrichten Olympische werkzaamheden veelal laagwaardige activiteiten betreffen, zijn veel bedrijven (SMEs) cynisch geworden over de positieve Olympische effecten (Interview Brown). Hoewel Brown hoopt dat de Spelen op korte termijn een vergaand effect op de bedrijvigheid (van SMEs) in Londen zullen hebben, verwacht zij dit niet. De mogelijkheden om de bedrijvigheid in Londen te laten profiteren van de Spelen worden niet optimaal benut, terwijl hiervoor veel geld begroot is. De grootste prioriteit voor de Olympische organisatie is dat de voor de Spelen benodigde (sport)faciliteiten op tijd gerealiseerd zijn. Daardoor heeft het te weinig aandacht voor de Olympische impact op de bedrijvigheid in Londen (specifiek voor SMEs) (Interview Brown).

Brown schat dat het Olympische effect op de bedrijvigheid op lange termijn wel omvangrijk kan zijn. Daarmee ondersteunt zij de door Blake (2005), UBS Investment (2006) en Price Waterhouse Coopers (2005) berekende verwachtingen. Als bovendien het effect in het Olympische jaar niet wordt meegeteld, zal het effect op lange termijn groter zijn dan op korte termijn: *“It is not supplying the Olympics that matters, but it is the legacy of the Olympics that matters”* (Interview Brown). Brown verwacht dus, net als Blake (2005), dat de Olympische (sport)faciliteiten duidelijke erfenissen zullen hebben en dit zal zorgen voor bedrijvigheid in de periode na de Spelen. Bijvoorbeeld doordat in de stadions in het Olympische Park veel (sport)evenementen georganiseerd zullen worden. Maar, zoals hierboven toegelicht is dit een riskante aanname, omdat tot nu toe weinig bekend is over de functies

van de verschillende (sport)faciliteiten na afloop van de Spelen. Daarnaast is het een gewaagde verwachting van Brown dat in de al bestaande Olympische faciliteiten, elders in Londen, ook meer evenementen op lange termijn georganiseerd zullen worden. Het is namelijk zeer de vraag of daar als gevolg van de Spelen überhaupt wel extra evenementen zullen plaatsvinden en of de bedrijvigheid daardoor wel aanzienlijk zal toenemen, omdat in die faciliteiten doorgaans al veel evenementen georganiseerd worden. Wel benadrukt Brown dat op lange termijn, net als op korte termijn, vooral grote bedrijven zullen profiteren van de Olympische werkzaamheden. Bovendien zullen deze vaak niet eens in Londen gevestigd zijn, zo verwacht zij. Voor SMEs zal het na de Spelen eveneens lastig zijn om Olympische werkzaamheden te bemachtigen.

Voorts is de verwachting dat de Spelen een positieve impact op de buitenlandse bedrijvigheid in Londen zullen hebben, zo blijkt uit de ex-ante studie van Price Waterhouse Coopers (2005), opgesteld voor het DCMS. Het Olympische imago en het verbeterde vestigingsklimaat van Londen zullen naar verwachting al op korte termijn leiden tot een toename van het aantal buitenlandse ondernemingen (Price Waterhouse Coopers, 2005). Harrison verwacht daarentegen dat het aantal buitenlandse bedrijven dat besluit zich vanwege de Spelen naar Londen te verplaatsen op lange termijn het omvangrijkst zal zijn, omdat de Spelen het vestigingsklimaat van Londen pas daadwerkelijk zullen verbeteren als alle faciliteiten gerealiseerd en de Spelen afgelopen zijn. De buitenlandse bedrijvigheid zal volgens Harrison het grootste zijn in de entertainment-, sportsector en detailhandel. Overigens is de opmerking in het onderzoek van Arup (2002) dat de Spelen van 2012 geen significant effect zullen hebben op de internationale concurrentiepositie van Londen terecht. In dit onderzoek is al gebleken dat Londen internationaal een zeer vooraanstaande stad is en dat er al veel buitenlandse bedrijven gevestigd zijn. Het aantal buitenlandse bedrijven dat besluit zich vanwege de Spelen in Londen te vestigen, zal dus maar een gering gedeelte van het totale aantal buitenlandse ondernemingen in Londen zijn (Arup, 2002).

Vergelijking met referentiesteden

Uit de casestudies is gebleken dat voor alle drie referentiesteden (Barcelona, Atlanta en Sydney) een toename van de bedrijvigheid (aantal bedrijven en/of afzet van bedrijven) verwacht werd (zie tabel 4.5). Zowel op korte, als lange termijn. Voor alle referentiesteden is vervolgens ook vastgesteld dat de Spelen daadwerkelijk impact op de bedrijvigheid aldaar gehad hebben, op korte én lange termijn. Bovendien kan ook voor Atlanta en Sydney bevestigd worden dat dit effect groter was op korte dan lange termijn. Een voorname oorzaak hiervan zijn het grote aantal uit te voeren bouwwerkzaamheden in de periode voor de Spelen en de omvangrijke werkzaamheden in de dienstensector in de periode voor de Spelen en in het Olympische jaar. Op basis van deze bevindingen dient ook voor Londen verwacht te worden dat de Spelen een omvangrijk effect zullen hebben op de bedrijvigheid, meer op korte dan lange termijn. Overigens is het ook mogelijk dat Londen, net als Barcelona, een omvangrijk Olympisch effect op de bedrijvigheid op lange termijn zal ondervinden. Maar dan dienen de Olympische (sport)faciliteiten wel omvangrijke erfenissen te hebben na de Spelen. Toch lijkt een omvangrijk effect op lange termijn, zoals waargenomen voor Barcelona, voor Londen minder realistisch, omdat het met de Spelen niet zo'n omvangrijke stedelijke transformatie beoogt als Barcelona dat deed. Wel zal er op lange termijn in ieder geval een effect zijn. Overigens is de bedrijvigheid in Londen al heel omvangrijk (zie 8.1), waardoor de Olympische bedrijvigheid slechts een klein gedeelte van de totale bedrijvigheid in Londen zal zijn. Verder kan voor alle

referentiesteden geconcludeerd worden dat de meeste bedrijvigheid is ontstaan in de bouw-, transport- en dienstensector. Gezien de voor de Spelen van 2012 uit te voeren werkzaamheden lijkt het logisch dat ook in Londen de bedrijvigheid in deze sectoren het omvangrijkste zal zijn. Bovendien lijkt middels vergelijking met de referentiesteden ook aannemelijk dat vooral grote bedrijven zullen profiteren van de Olympische werkzaamheden (zie tabel 4.5).

Voor de buitenlandse bedrijvigheid blijkt voorts, dat deze als gevolg van de Spelen in Barcelona en Atlanta meer is toegenomen op lange dan korte termijn. De oorzaak hiervan is dat in beide steden het vestigingsklimaat na de Spelen beduidend beter was dan voor en tijdens de Spelen. Voor de Spelen waren Atlanta en vooral Barcelona nog volop in ontwikkeling en tijdens de Spelen was er te veel drukte. Toen na afloop van de Spelen de Olympische (sport)faciliteiten beschikbaar waren voor andere doeleinden en de stedelijke transformatie grotendeels was doorgevoerd, werd het vestigingsklimaat aantrekkelijker (zie tabel 4.5). Ook voor Londen lijkt deze verwachting aannemelijk, hoewel bedacht moet worden dat Londen al een zeer goed vestigingsklimaat heeft. Hierdoor zou men kunnen verwachten dat zich ook voor aanvang van de Spelen de nodige bedrijven in Londen zullen vestigen. Toch zullen de meeste buitenlandse bedrijven naar verwachting de omvangrijke Olympische voorbereidingen en de drukte tijdens de Spelen als problematisch ervaren en vooral op lange termijn in Londen neerstrijken. Overigens zijn er al zeer veel buitenlandse ondernemingen in Londen gevestigd (zie 7.1). Het aantal buitenlandse bedrijven dat vanwege de Spelen in Londen neerstrijkt zal daardoor slechts een klein deel van het totale aantal buitenlandse bedrijven in Londen zijn.

8.3.2 Verwacht indirect effect op de werkgelegenheid in Londen

Ex-ante

Blake (2005) verwacht dat de Spelen van 2012, naast een bedrijvigheidseffect, een werkgelegenheidseffect zullen hebben voor Londen. Hij schat dat het aantal banen in totaal zal toenemen met ongeveer 39.000, vergeleken met de situatie dat de Spelen niet zouden worden georganiseerd (zie tabel 8.4). Naar verwachting zal de toename op korte termijn (in de periode voor aanvang en in het Olympische jaar) groter zijn dan op lange termijn. Blake (2005) schat dat op korte termijn veruit de meeste banen zullen ontstaan in de bouwsector. Dit is een direct gevolg van de bouw van de Olympische (sport)faciliteiten. Ook zal het aantal banen in de logistiek-, horeca-, transport-, hotelsector en financiële en zakelijke dienstverlening aanzienlijk toenemen (zie tabel 8.5). Blake (2005) meldt dat een toename van het aantal banen in de bouwsector aannemelijker is, dan in de toeristische sectoren. De bouw van de (sport)faciliteiten voor de Spelen is namelijk zeker, terwijl nog niet bekend is hoeveel Olympische toeristen Londen zullen bezoeken. Voorts verwacht Blake (2005) dat het aantal banen in de industriële sector sterk zal afnemen. Dit komt doordat veel mensen, die nu nog werkzaam zijn in de industriële sector zullen overstappen naar de bouwsector, omdat het aantal banen in deze sector sterk zal groeien en deze werkzaamheden doorgaans aanzienlijk beter betaald worden. Bovendien verlaten industriële bedrijven Londen, omdat zij plaats moeten maken voor herstructureringsprojecten, zoals de aanleg van het Olympische Park (Blake, 2005; Kornblatt, 2006). Volgens Blake (2005) zal de werkgelegenheidsgroei in specifiek het Olympische jaar het grootste zijn voor de hotelsector. Ook de impact op de sport-, transport-, horecasector en zakelijke dienstverlening wordt omvangrijk geacht. Op lange termijn zal het werkgelegenheidseffect het grootste zijn voor de sport-, hotel- en horecasector.

Ook dit Olympische werkgelegenheidseffect heeft Blake (2005) berekend middels de CGE methode. Andermaal moet dus bedacht worden dat dit effect op lange termijn overschat is. Ook de verwachte lange termijn impact is namelijk gebaseerd op de onzekere aanname dat de Olympische (sport)faciliteiten omvangrijke erfenissen zullen hebben.

Tabel 8.4: Verwachte verandering van het aantal banen in Londen als gevolg van de Olympische Spelen in de periodes 2005-2011, 2012, 2013-2016 (in aantal fulltime banen)

Periode	London
	Aantal fulltime banen
2005-2011	25.824
2012	3.724
2013-2016	9.327
Totaal	38.875

Bron: Blake, 2005 (bewerkt)

Tabel 8.5: Verwachte verandering van het aantal banen in Londen als gevolg van de Olympische Spelen in de periode 2005-2011, 2012, 2013-2016, naar economische sector (in fulltime banen en groeipercentage)

Type economische sector	2005-2011 (gemiddeld per jaar)	2012 (gemiddeld per jaar)	2013-2016 (gemiddeld per jaar)
Bouwsector	7.846	-3.008	34
Logistieksector	4.896	-1.661	1.207
Hotelsector	2.897	2.508	3.170
Transportsector	3.357	2.074	226
Financiële dienstverlening	1.271	-207	352
Zakelijke dienstverlening	2.467	2.152	1.118
Horecasector	4.225	1.084	3.666
Energiesector	149	0	57
Industriese sector	-4.078	-1.240	-4.786
Sportsector	-268	2.215	4.633

Bron: Blake, 2005 (bewerkt)

Uit de impact studie van Experian (2006) blijkt eveneens dat een aanzienlijk effect op de werkgelegenheid in Londen verwacht moet worden. Experian (2006) verwacht dat in totaal 60.000 arbeidsjaren in de bouwsector het gevolg zullen zijn van de Spelen en dat 30.000 banen zullen ontstaan als gevolg van de daadwerkelijke organisatie van de Spelen en nog eens 6.700 banen in de toeristische sectoren. Toch moet de validiteit van deze schattingen betwijfeld worden. Hoewel Experian (2006) deze deels heeft gebaseerd op literatuurstudie naar het werkgelegenheidseffect in de voorgaande Olympische steden, is het namelijk ook tot deze voorspelling gekomen op basis van interviews met de Olympische organisatie. Dit is een erg subjectieve bron. Wel toont Experian (2006), net als Blake (2005) de verwachting dat het werkgelegenheidseffect op korte termijn groter zal zijn dan op lange termijn.

Naast Blake (2005) en Experian (2006), verwacht Poynter (2009) evenzo dat de Spelen effect zullen hebben op de werkgelegenheid, ook voornamelijk op korte termijn. Daarbij benadrukt hij dat dit veelal tijdelijke banen zullen betreffen in doorgaans de bouw-, diensten- en toeristensector. De impact zal het grootste zijn voor de bouwsector, omdat voor de Spelen veel faciliteiten gebouwd

dienen te worden. Het werkgelegenheidseffect is volgens Poynter (2009) wel afhankelijk van het opleidingsniveau van de Londenaren. Als dit niveau te laag is, kan men geen Olympische baan bemachtigen. Poynter voorziet voor heel Londen geen problemen, wel denkt hij dat het gebrekkige opleidingsniveau van de mensen op lokaal schaalniveau (in de gemeenten rondom het Olympische Park) problematisch kan zijn (zie verder 8.4). Overigens verwacht Poynter dat eveneens op lange termijn een Olympisch werkgelegenheidseffect voor Londen mogelijk is. Maar deze is volgens hem nu nog zeer onduidelijk, omdat de functies van de Olympische (sport)faciliteiten na afloop van de Spelen nog grotendeels vastgesteld dienen te worden (Poynter, 2009; Interview Poynter). Ook Kornblatt (2006) en de London East Research Institute (2007) wijzen, net als Poynter, op een groter werkgelegenheidseffect op korte dan op lange termijn. Specifiek in de periode tot en met 2011 zullen als gevolg van de Spelen veel banen ontstaan. De London East Research Institute (2007) baseert zich voor deze schatting op het gevonden werkgelegenheidseffect van voorgaande Olympische Spelen.

Vergelijking met referentiesteden

Uit de casestudies blijkt dat voor zowel Atlanta, als Sydney het verwachte positieve Olympische effect op de werkgelegenheid ook daadwerkelijk geconstateerd is (zie tabel 4.7). Wel wordt voor Sydney bevonden dat een kleiner effect is vastgesteld, dan verwacht. Vooral op lange termijn werd het werkgelegenheidseffect overschat. Daarnaast is voor alle drie referentiesteden (Barcelona, Atlanta en Sydney) het werkgelegenheidseffect van de Spelen op korte termijn groter gebleken dan op lange termijn. Voor Sydney kan zelfs worden geconstateerd dat de Spelen een licht negatief effect op lange termijn gehad hebben. Op basis van deze vergelijkingsresultaten moet ook voor Londen gepleit worden voor een omvangrijker Olympisch werkgelegenheidseffect op korte dan op lange termijn. Bovendien zijn de erfenissen van de Olympische (sport)faciliteiten in Londen nog te onzeker om een werkgelegenheidseffect op lange termijn te kunnen garanderen. Het effect (op korte termijn), zou voor Londen, net als voor Sydney, nog wel tegen kunnen vallen, doordat er een te klein aanbod is van werknemers met een minimaal vereist opleidingsniveau. Overigens lijkt de hierboven aangehaalde verwachting, dat de Spelen in Londen vooral zullen leiden tot tijdelijke banen, eveneens gegrond, aangezien dit voor alle drie Olympische referentiesteden ook verwacht en geconstateerd is. Om dezelfde reden lijkt mede de verwachting aanvaard, dat de meeste Olympische werkgelegenheid zal ontstaan in de bouw- en dienstensector (zie tabel 4.7).

8.3.3 Verwacht indirect effect op het toerisme in Londen

Ex-ante

Oxford Economics (2007) en Blake (2005) hebben middels de CGE methode het verwachte Olympische effect op het toerisme in Londen berekend. Geschat wordt dat de Spelen zullen leiden tot een toeristische impact van bijna 1,5 miljard Britse Pond, waarvan 17% betrekking zal hebben op de periode voor aanvang van de Spelen, 35% op het Olympische jaar en 48% op de periode na afloop van de Spelen. Maar deze gegevens zeggen weinig over de daadwerkelijke impact van de Spelen op het toerisme. Een beter beeld hiervan ontstaat door het effect op het aantal toeristen. Oxford Economics (2007) en Blake (2005) hebben middels het Ticket Allocation Model (TAM) (dat op basis van eerdere evenementen een schatting van het aantal verkochte tickets doet) berekend dat in totaal ruimschoots 908.000 toeristen de Spelen zullen bezoeken. Hiervan zijn er ongeveer 322.000 afkomstig uit het buitenland. De totale Olympische toeristenstroom zal circa 3% van het totale toerisme in Londen in 2012 vormen en de buitenlandse Olympische toeristen ongeveer 2%. Daarbij is ook rekening gehouden

met het feit dat toeristen afgeschrikt worden door de Spelen en daarom besluiten Londen niet te bezoeken. Voor de periode voor aanvang van de Spelen kan op basis van de TAM methode geen verwacht aantal toeristen berekend worden. Wel verwacht Oxford Economics (2007), op basis van de resultaten van enkele andere grote sportevenementen, waaronder de Spelen van Athene in 2004, dat het toerisme in de periode voor aanvang van de Spelen voornamelijk zal bestaan uit zakelijke toeristen. Hiervan wordt vanaf 2007 een groei verwacht. De piek zal liggen in het Olympische jaar. Op basis van de CGE methode is berekend dat er dan 2% meer zakelijke toeristen in Londen zullen zijn, dan indien de Spelen niet georganiseerd zouden worden. Ook de studie van UBS Investment Research (2006) wijst op een groot aantal zakelijke toeristen in Londen in de periode voor aanvang van de Spelen. Voor de periode na de Spelen zou, op basis van de gevonden resultaten van eerdere sportevenementen, slechts een geringe toename van het aantal toeristen in Londen verwacht moeten worden. Uitsluitend een klein aantal zakelijke toeristen. Maar Oxford Economics (2007) verwacht dat dit Olympische effect voor Londen groter zal zijn, omdat Londen al een toeristische grootmacht is. Daarnaast neemt het aantal toeristen uit China, India en Rusland momenteel sterk toe. Door het Olympische imago van Londen zal dit aantal op lange termijn nog sterker groeien. Op basis van het CGE model is berekend dat de Spelen voor Londen zullen leiden tot een extra toename van het aantal toeristen met 1% op lange termijn (2013-2017) (Oxford Economics, 2007). Overigens heeft Oxford Economics (2007) deze studie in opdracht van Visit Britain en Visit London uitgevoerd. Daarom zou de Olympische impact op het toerisme te positief getypeerd kunnen zijn. Maar gezien de toegepaste onderzoeksmethode heeft het hier geen schijn van.

Weed (2006) en Howell wijzen eveneens op een relatief geringe Olympische impact op het toerisme in de periode voor aanvang van de Spelen. Toch verwacht Weed (2006) dat de Spelen het toerisme in deze periode wel enigszins zullen beïnvloeden. Voordat de Spelen beginnen, willen veel delegaties en sporters van deelnemende landen namelijk de nodige voorbereidingen treffen. Ook Howell denkt dat de Spelen in de periode voor aanvang effect zullen hebben op het toerisme in Londen. Vanwege het Olympische imago van Londen, worden namelijk veel (sport)evenementen in de stad georganiseerd in de periode voor de Spelen. Voorbeelden zijn het Wereld Kampioenschap Badminton en het Wereld Kampioenschap Rugby voor vrouwen en het onlangs georganiseerde Wereld Kampioenschap Turnen. Bovendien wordt in de komende jaren ook de Queens Jubilee en de Gay Pride in Londen gevierd. In het kader van deze evenementen zullen veel extra toeristen Londen bezoeken. Maar Howell benadrukt ook, net als Experian (2006), dat het totale aantal toeristen in Londen, behalve in het Olympische jaar, niet sterk zal groeien door de Spelen. Hiervoor dienen de Spelen van 2012 ook niet volgens Howell. Volgens hem hebben de Spelen wel tot doel om nieuwe aspecten van Londen te belichten en het toerisme te stimuleren. Behalve dat Londen een groot aanbod aan sportevenementen en bekende bezienswaardigheden heeft, moet het bijvoorbeeld voldoende horeca- en entertainmentfaciliteiten bieden: *“Rather than establish the city of London, we have got to enlarge the aspects for tourism the city has to offer”* (Interview Howell). Vervolgens denken Weed (2006) en Howell beiden dat de Spelen ook impact zullen hebben op het toerisme in Londen op lange termijn. Net als Oxford Economics (2007) wijst Howell op het feit dat vooral veel extra toeristen uit China, India en Rusland aangetrokken zullen worden. Wel benadrukken Weed (2006), Howell en Oxford Economics (2007) dat het lange termijn effect afhankelijk zal zijn van de erfenissen van de Olympische (sport)faciliteiten. Indien deze faciliteiten na afloop van de Spelen duidelijke functies krijgen, zal de impact op het toerisme in de jaren na de Spelen nog groter zijn dan nu door Oxford Economics (2007) verwacht wordt.

Vergelijking referentiesteden

Aangezien voor alle referentiesteden (Barcelona, Atlanta en Sydney) geconstateerd is dat de Spelen een omvangrijk effect hebben gehad op het toerisme op korte termijn, als gevolg van het grote aantal toeristen gedurende de Spelen (zie tabel 4.8), mag ook voor Londen logischerwijs verwacht worden dat het Olympische toerisme op korte termijn, vooral in het Olympische jaar, omvangrijk zal zijn. Ook is het aannemelijk dat in Londen, net als in Atlanta, in de periode voor aanvang van de Spelen het aantal zakelijke toeristen zal toenemen door de organisatie van vele bedrijfsbijeekkomsten. Nog veel meer dan Atlanta, is Londen namelijk een zaken centrum en uitstekend bereikbaar (zie 7.1).

Het hierboven verwachte Olympische effect op het toerisme in Londen op lange termijn lijkt minder vanzelfsprekend. Hoewel in Atlanta en Sydney als gevolg van de Spelen het aantal toeristen op korte termijn is gegroeid (voornamelijk in het Olympische jaar), is de Olympische impact op lange termijn gering (zie tabel 4.7). Vooral in de eerste jaren na afloop van de Spelen. Het effect voor Atlanta en Sydney was dus groter op korte dan op lange termijn. Belangrijke oorzaken hiervoor waren het gebrek aan toeristische attracties na de Spelen (Atlanta) en de voor buitenlandse toeristen te grote te overbruggen afstand (Sydney). Voor Londen zullen deze problemen zich niet voordoen, omdat het voldoende bezienswaardigheden en evenementen kent en het goed bereikbaar is vanuit Noord-Amerika en Europa. Maar of dit betekent dat de Olympische impact op het toerisme in Londen op lange termijn wel aanzienlijk zal zijn en wellicht groter dan op korte termijn, net als in Barcelona, valt te betwijfelen. Na de Spelen in 1992 is het toerisme in Barcelona aanzienlijk gegroeid als gevolg van de verbeterde bereikbaarheid (onder andere door de renovatie van het vliegveld, de haven en de aanleg van een TGV station) en een veel groter aanbod aan toeristische bezienswaardigheden en faciliteiten (zoals hotels). Het aantal toeristen in Barcelona op lange termijn is dus sterk toegenomen door de grootschalige stedelijke transformaties. De Spelen van 2012 zullen niet leiden tot zulke grootschalige transformaties; slechts de Lower Lea Valley zal getransformeerd worden. Hierdoor moet verwacht worden dat het Olympische effect op het toerisme in Londen op lange termijn kleiner is. Bovendien zal de groei van het totaal aantal toeristen in Londen als gevolg van de Spelen minder zijn, omdat het al een toeristische wereldstad is (zie 8.1). Het is al zeer goed bereikbaar en het biedt al veel toeristische faciliteiten. Een explosieve groei van het aantal toeristen is overigens ook niet wat Londen met de Spelen wil bereiken (Interview Howell).

8.4 Verwachte indirecte economische effecten van de Olympische Spelen op lokaal schaalniveau

Voor de analyse van de indirecte economische effecten van de Spelen van 2012 op lokaal schaalniveau in Londen, wordt, net als voor het stedelijke schaalniveau, gefocust op de indirecte effecten voor de bedrijvigheid (8.4.1), de werkgelegenheid (8.4.2) en het toerisme (8.4.3).

Ex-ante

Voordat hiertoe overgegaan wordt, moet eerst bekeken worden in hoeverre de Spelen leiden tot de beoogde stedelijke herstructurering op dit lokale schaalniveau. Deze impact op de transformatie zal namelijk grotendeels bepalend zijn voor het effect op de bedrijvigheid, de werkgelegenheid en het toerisme. Net als men met de Spelen in Barcelona (onder andere Polbe Nou, Barcelonetta), Atlanta (onder andere Olympic Centennial Park) en Sydney (Homebush Bay) beoogde, tracht men ook in

Londen met de Spelen transformatie van het lokale schaalniveau te verwezenlijken. Namelijk in de Lower Lea Valley, specifiek op de locatie waar het Olympische Park aangelegd wordt en in de gemeenten daaromheen. De Spelen dienen dus een katalysator van de reeds geplande stedelijke herstructureringsprojecten te zijn (zie 7.1). De verwachte korte termijn impact van de Spelen op de stedelijke herstructurering op lokaal schaalniveau lijkt duidelijk. De grootste impact zal vanzelfsprekend voor het gebied zijn waar het toekomstige Olympische Park ontwikkeld wordt. Hier zullen namelijk een groot aantal (sport)faciliteiten verrijzen die het uiterlijk van deze locatie zullen laten veranderen. Daarnaast wordt op lokaal schaalniveau verschillende nieuwe infrastructuur ontwikkeld. Een voorbeeld hiervan is de onlangs opgeleverde Docklands Light Railway (DLR). Ook zal binnenkort het internationale treinstation Stratford International Station (zie 7.2) opgeleverd worden en zal eind 2011 het grootschalige nieuwe (winkel)centrum Stratford City klaar zijn (zie 7.2). Men moet zich alleen afvragen in hoeverre de Spelen verantwoordelijk zijn geweest voor de realisatie van deze projecten. Projecten zoals Stratford International Station en Stratford City zouden waarschijnlijk ook zonder de organisatie van de Spelen uitgevoerd zijn. Maar de Spelen hebben er toe geleid dat deze projecten versneld gerealiseerd worden. In die zin zullen de Spelen op korte termijn een grote impact op de stedelijke herstructurering op lokaal schaalniveau hebben.

Figuur 8.1: Woningbouw in de gemeenten op lokaal schaalniveau

Op lange termijn is de Olympische impact op de stedelijke transformatie op lokaal schaalniveau onzekerder (Interview Forman; Interview Watson; Interview Poynter). Deze impact is sterk afhankelijk van de plannen betreffende het Olympische Park na afloop van de Spelen. Ter bepaling van deze plannen is het Legacy Masterplan Framework opgesteld, zoals die blijkt uit het document van Legacy Now (2009a) en uit het rapport 'Before, during and after; making the most of the London 2012 Games' van het DCMS (2008b). Ten eerste beoogt men, zo blijkt uit het masterplan, dat na afloop van de Spelen in totaal circa 10.000 à 12.000 woningen in het Olympische Park gerealiseerd zullen worden, waarvan ongeveer 3.600 in het Olympische dorp. Door de realisatie van deze woningen zullen de Spelen naar verwachting een positieve invloed op de stedelijke herstructurering hebben. Het Olympische Park zal na de Spelen bijdragen aan de beoogde woonfunctie van de Lower Lea Valley (Interview Forman; Interview Watson; Interview Harrison). In de gemeenten rondom het Olympische Park worden momenteel al de nodige nieuwe woningen gerealiseerd (zie figuur 8.1) De Lower Lea Valley, en specifiek het Olympische Park, zullen na afloop van de Spelen een perfecte woonlocatie zijn voor degenen die werken in de nabijgelegen herontwikkelde Docklands, zoals Canary Wharf (Gold, 2008; Interview Harrison). Behalve woningen zullen in deze buurten ook andere faciliteiten, zoals kantoor- en winkelruimtes gerealiseerd worden (Legacy Now, 2009a).

Figuur 8.2: Olympisch stadion

Figuur 8.3: Aquatic Centre in aanbouw

In het opgestelde masterplan is ook de functie van de (sport)faciliteiten in het Olympische Park na de Spelen bestudeerd. Het Legacy Masterplan Framework schrijft voor dat een aantal (sport)faciliteiten in het Olympische Park behouden zullen blijven. Dit geldt voor het Olympisch stadion (zie figuur 8.2), Aquatic Centre (zie figuur 8.3), Arena 3, Velopark, Eton Manor en International Broadcast Centre. Wel zullen die veelal verkleind worden. Tot nu toe is nog niet vastgesteld welke functies deze Olympische (sport)faciliteiten precies zullen toekomen. Wel zijn er hiervoor enkele suggesties. Voor het Olympisch stadion bijvoorbeeld bestaat het idee om dit na afloop van de Spelen te verkleinen en beschikbaar te stellen voor de organisatie van (sport)evenementen. Eveneens beoogt men om kantoorruimtes en trainingsfaciliteiten in het stadion te creëren. Toch kan men er nog niet vanuit gaan dat de Olympische (sport)faciliteiten de momenteel beoogde functies daadwerkelijk zullen krijgen na afloop van de Spelen. Om deze functies en de uitvoering hiervan te garanderen, werd kort nadat in februari 2009 het Legacy Masterplan Framework was gepubliceerd, besloten om de Urban Regeneration Company (URC) op te richten. Dit comité dient in te schatten wat de Olympische effecten voor Oost-Londen op lange termijn zullen zijn en hoe hierop te anticiperen, zodat de herstructurering van Oost-Londen bevorderd wordt. Concreet betekent dit dat het comité de functies van de resterende (sport)faciliteiten na afloop van de Spelen moet vaststellen. Hiervoor zal het URC het Legacy Masterplan Framework kritisch beschouwen (CLES, 2006; London First, 2009). Op die wijze hoopt men te kunnen garanderen dat de aanleg van de Olympische (sport)faciliteiten ook op lange termijn geen nutteloze investering zullen zijn: *"There will be no white elephants after the London Games"* (Salman, 2009, p. 1). Maar tot op dit moment zijn de erfenissen en daardoor de functies van de (sport)faciliteiten in het Olympische Park na de Spelen dus nog onzeker.

Hoewel de functies van de Olympische (sport)faciliteiten door het URC nog niet definitief vastgesteld zijn, zullen enkele (sport)faciliteiten in het Olympische Park na afloop van de Spelen waarschijnlijk dienen ter organisatie van (sport)evenementen. Maar betwijfeld moet worden of de vraag hiernaar wel omvangrijk genoeg zal zijn. Zullen deze faciliteiten na de Spelen leiden tot extra vraag, of zal de vraag niet toenemen en zullen deze faciliteiten in het Olympische Park moeten concurreren met andere soortgelijke faciliteiten in Londen? Met andere woorden, zal er sprake zijn van een generatief of distributief effect? Voor het Olympische stadion en het Aquatic Centre denkt men zich hierover geen zorgen te hoeven maken. In deze stadions zullen voldoende evenementen georganiseerd worden. Bovendien tracht men om het Olympisch Stadion na de Spelen de thuisbasis van een voetbal- en/of rugbyclub te maken. Over de kleinere sportstadions, zoals de Arena 3, is men minder gerust. Nabij gelegen soortgelijke stadions, zouden een direct concurrent kunnen zijn (DCMS, 2006).

8.4.1 Verwacht indirect effect op de bedrijvigheid op lokaal schaalniveau

Ex-ante

Blake (2005) heeft voor Oost-Londen, net als voor heel Londen (zie 8.3.1), de Olympische impact op de toegevoegde waarde berekend. Andermaal heeft hij deze verwachte impact gebaseerd op het CGE model. Van alle regio's in Londen zal Oost-Londen in de periode voor aanvang van de Spelen de grootste impact op de toegevoegde waarde ondervinden, volgens Blake (2005) (zie tabel 8.6). De reden hiervoor is dat in deze periode de grootste Olympische impact op de toegevoegde waarde zal ontstaan door de bouwwerkzaamheden in het Olympische Park. Vervolgens, voor het Olympische jaar, verwacht Blake (2005) dat het Olympische effect op de toegevoegde waarde in Oost-Londen beduidend minder zal zijn en zelfs het kleinste vergeleken met de andere regio's van Londen. Dan zal de impact op de toegevoegde waarde namelijk het grootste zijn in de dienstensector. Deze is in Oost-Londen minimaal vergeleken met andere delen van Londen, zoals Londen-Centrum (zie hoofdstuk 7). Ook op lange termijn verwacht Blake (2005) dat de Olympische impact op de toegevoegde waarde in Oost-Londen relatief klein zal zijn. Een belangrijke reden hiervoor is de reeds toegelichte onzekerheid over de erfenissen van de (sport)faciliteiten in het Olympische Park na de Spelen. Geconcludeerd kan worden dat Blake (2005) verwacht dat de Olympische impact voor Oost-Londen op korte termijn groter zal zijn dan op lange termijn en vooral omvangrijk in de periode voor de Spelen.

Tabel 8.6: Verwacht verandering van de toegevoegde waarde in Londen als gevolg van de Olympische Spelen in de periode 2005-2011, 2012 en 2013-2016, naar regio in Londen (in miljoen Britse Pond en procenten)

Regio in Londen	2005-2011 (gemiddeld per jaar)		2012 (gemiddeld per jaar)		2013-2016 (gemiddeld per jaar)	
	Miljoen Britse Pond	%	Miljoen Britse Pond	%	Miljoen Britse Pond	%
	Londen-Centrum	370	24	105	35	105
Oost-Londen	464	30	31	10	31	10
West-Londen	262	17	68	23	68	23
Zuid-Londen	265	17	61	20	61	20
Noord-Londen	205	13	34	11	34	11
Totaal	1.566	100	299	100	299	100

Bron: Blake, 2005 (bewerkt)

De voor dit onderzoek geïnterviewde experts zijn het ten dele eens met de verwachting van Blake (2005) dat de Olympische impact op de bedrijvigheid op lokaal schaalniveau het grootste zal zijn op korte termijn. Watson, Forman, Harrison, Brown en Williams denken allen dat de Spelen de lokale bedrijvigheid positief zullen beïnvloeden (vooral de bouw- en dienstensector), zoals in de afgelopen jaren al gedeeltelijk gebleken is (zie 7.2). Maar Brown, Forman en Watson verwachten, in tegenstelling tot Blake (2005), dat de impact in het Olympische jaar groter zal zijn dan in de periode voor aanvang. In de periode voor aanvang zullen er veel bouwwerkzaamheden zijn, maar deze zullen vooral uitgevoerd worden door niet uit Oost-Londen afkomstige bedrijven, waardoor de daaruit resulterende impact verloren gaat voor het lokale schaalniveau. Bovendien zullen de meeste Olympische werkzaamheden bemachtigd worden door grote ondernemingen en niet door de kleine lokale ondernemingen. Die zullen het veelal moeten doen met subcontracten. Tijdens de Spelen zullen zij meer kunnen profiteren van de Olympische werkzaamheden, omdat die dan kleinschaliger

zijn (Interview Brown; Interview Forman; Interview Watson). Toch wordt het effect op de lokale bedrijvigheid (vooral SMEs) klein geacht. Hoewel het portaal Compete For, waar lokale bedrijven een Olympisch contract kunnen bemachtigen, een goed initiatief is, zijn de resultaten hiervan niet indrukwekkend. Dit wijt Brown aan een gebrekkig optreden van de London Development Agency (LDA) en de Olympic Delivery Authority (ODA). Hoewel veel geld begroot is om lokale bedrijven te kunnen laten profiteren van de Spelen, wordt hier weinig mee gedaan. Het grootste belang voor de Olympische organisatie is dat de voor de Spelen benodigde faciliteiten zo snel mogelijk gerealiseerd worden. Dit gaat ten koste van de Olympische impact op de lokale bedrijvigheid (Interview Brown). Specifiek voor de gemeente Hackney is het twijfelachtig of de Spelen überhaupt een noemenswaardig effect zullen hebben op de bedrijvigheid op korte termijn, zo denkt Forman. Wel hebben al een aantal bedrijven uit de creatieve industrie en een paar hotels interesse getoond zich in Hackney te vestigen vanwege de Spelen. Soms is zelfs al een pand gekocht (zie 7.2). Maar toch is dit geen garantie voor een effect op korte termijn. Volgens Forman is het namelijk zeer twijfelachtig of de Olympische toeristen Hackney zullen aandoen, of dat zij uitsluitend in het Olympische Park en het centrum van Londen zullen vertoeven: *“We actually do not know what to do with the tourist sector in Hackney. ... There is a serious danger for all those small businesses that the Games will pass them by”* (Interview Forman). Door deze onzekerheid hebben weinig bedrijven interesse om in Hackney neer te strijken.

De geïnterviewde experts en enkele andere ex-ante studies zijn het grotendeels wel met Blake (2005) eens dat de Olympische impact op de lokale bedrijvigheid op lange termijn afhankelijk zal zijn van de erfenissen van de Olympische (sport)faciliteiten (Arup, 2002; Gold, 2008; DCMS, 2007; Interview Brown; Interview Williams; Interview Harrison; Interview Watson; Interview Forman). Zij stellen veelal dat de lange termijn impact hiermee staat of valt. Indien het beleid van het URC er daadwerkelijk toe leidt dat de (sport)faciliteiten in het Olympische Park de beoogde functies krijgen na de Spelen, zal er de nodige bedrijvigheid ontstaan op lokaal schaalniveau op lange termijn. Misschien zelfs wel meer dan op korte termijn. Bijvoorbeeld vanwege de (sport)evenementen die in de stadions georganiseerd zullen worden of doordat bedrijven hun intrek kunnen nemen in verschillende (omgebouwde) Olympische faciliteiten, zoals de beoogde kantooruimten in het Olympische stadion (zie hierboven). Voorts lijkt het zeer waarschijnlijk dat specifiek het momenteel in aanbouw zijnde International Broadcast Centre (zie figuur 8.4) in Hackney Wick een omvangrijke impact zal hebben op de bedrijvigheid in de gemeente Hackney op lange termijn. Beoogd wordt namelijk om in het International Broadcast Centre na de Spelen een groot aantal bedrijfsruimtes te creëren om zo de omvangrijke creatieve industrie in Hackney (zie 7.2) te kunnen stimuleren (Interview Forman). Volgens Forman zal dit naar verwachting wel de enige behoorlijke Olympische impact op de bedrijvigheid in Hackney zijn. Als het URC besluit toch geen functie aan het International Broadcast Centre te geven, zal het Olympische bedrijvigheidseffect voor Hackney op lange termijn naar verwachting zeer gering zijn.

Figuur 8.4: International Broadcast Centre in aanbouw

Voorts wordt in het rapport van UBS Investment Research (2006) beweerd dat de Spelen een omvangrijke invloed zullen hebben op de buitenlandse bedrijvigheid op lokaal schaalniveau. De voornaamste reden hiervoor is dat de infrastructurele verbeteringen het vestigingsklimaat van Oost-Londen aanzienlijk zullen verbeteren. Maar een bredere onderbouwing voor deze verwachting wordt niet gegeven. Harrison denkt dat deze verwachting van UBS Investment Research (2006) betwijfeld moet worden, omdat veel infrastructurele werkzaamheden nog lang niet afgerond en soms nog niet eens gestart zijn. Hij zelf verwacht dat de Olympische impact op de buitenlandse bedrijvigheid op lokaal schaalniveau op korte termijn beperkt zal zijn. Ondanks het Olympische imago van de Lower Lea Valley is het vestigingsklimaat in andere delen van (Oost-) Londen beter. Ook op lange termijn, wanneer alle infrastructuur gereed zal zijn, verwacht Harrison een gering effect van de Spelen op de buitenlandse bedrijvigheid in Oost-Londen. Zelfs indien de Olympische (sport)faciliteiten omvangrijke erfenissen zullen hebben. Hiervoor wijst Harrison eveneens op het feit dat het vestigingsklimaat in andere delen van Londen beter zal zijn. Daarom zou volgens hem in de gemeenten rondom het Olympische Park niet gestreefd moeten worden naar een explosieve groei van de bedrijvigheid op lange termijn. Wel is hij positief over de plannen om het Olympische Park en het gebied er om heen na de Spelen hoofdzakelijk een woonfunctie te geven. Daarbij benadrukt hij dat de bouw van woningen zelfs nog een positief effect kan hebben op de lokale bouwsector.

Ex-ante: Stratford City

Specifiek voor Stratford City wordt verwacht dat ook daar de bedrijvigheid op korte termijn door de Spelen beïnvloedt zal worden. Ten eerste zou Stratford City nooit zo snel gerealiseerd worden zonder de Spelen. Daarnaast is het zeer aannemelijk dat de bedrijven die tijdens de Spelen in Stratford City gevestigd zullen zijn, zullen profiteren van de grote stroom aan toeristen naar en uit het Olympische Park. Stratford City zal namelijk de belangrijkste doorgang zijn hier naar toe (zie 7.2.1) (Interview Watson). Toch benadrukt Watson tevens dat de verwachte impact van de Spelen op de bedrijvigheid in Stratford City op korte termijn niet overschat moet worden. Weinig bedrijven zullen zich namelijk specifiek vanwege de Spelen in het winkelcentrum willen vestigen. De meeste zullen dit doen vanwege het goede lange termijn perspectief: *“The Olympics are a sort of a bonus, but a short term bonus. I think it is not bad, but the Olympics are not continually going to mean that Stratford City is a success”* (Interview Watson). Voorts beweert Watson dat het Olympische effect op de bedrijvigheid

in Stratford City op lange termijn lastig voorspelbaar is, aangezien ook deze impact samenhangt met de nu nog onduidelijke erfenissen van de Olympische (sport)faciliteiten. Maar als het Olympische Park, zoals beoogd, daadwerkelijk zal transformeren in een groot stedelijk park, zal het effect op lange termijn groter zijn dan op korte termijn. Bedrijven hechten namelijk meer waarde aan een verbeterd vestigingsklimaat na de Spelen, dan aan een mogelijk profijt tijdens het sportevenement (Interview Watson; Interview Harrison).

8.4.2 Verwacht indirect effect op de werkgelegenheid op lokaal schaalniveau

Naast het bedrijvigheidseffect, heeft Blake (2005) de Olympische impact op de werkgelegenheid berekend. Andermaal middels het CGE model. Dit verwachte werkgelegenheidseffect correspondeert sterk met het door Blake (2005) verwachte bedrijvigheidseffect. Blake (2005) schat dat door de Spelen meer dan 7.300 banen in Oost-Londen in de periode 2005-2011 zullen ontstaan. In geen enkele andere regio in Londen zal het aantal banen zo sterk toenemen als gevolg van de Spelen (zie tabel 8.7). In het Olympische jaar zullen door de Spelen naar schatting circa 300 extra banen ontstaan. Dit is vergeleken met andere Londense regio's een geringe toename. Blake (2005) verklaart dit doordat de meeste werkgelegenheid in het Olympische jaar zal ontstaan in de in Oost-Londen ondervertegenwoordigde toeristische sectoren. Ook verwacht Blake (2005) op lange termijn slechts een toename van circa 300 banen op lokaal schaalniveau als gevolg van de Spelen. Hiervoor noemt hij de nog onduidelijke erfenissen van de Olympische (sport)faciliteiten als oorzaak (Blake, 2005).

Tabel 8.7: Verwachte verandering van het aantal banen in Londen in de periode 2005-2011, 2012, 2013-2016 als gevolg van de Olympische Spelen, naar regio in Londen (in fulltime banen en groeipercentage)

Regio in Londen	2005-2011 (gemiddeld per jaar)		2012 (gemiddeld per jaar)		2013-2016 (gemiddeld per jaar)	
	Aantal fulltime banen	%	Aantal fulltime banen	%	Aantal fulltime banen	%
Centraal Londen	4.948	22	1.470	46	1.470	46
Oost-Londen	7.344	33	311	10	311	10
West-Londen	4.461	20	1.248	39	1.248	39
Zuid-Londen	3.036	14	204	6	204	6
Noord-Londen	2.541	11	-11	0	-11	0
Totaal	22.330	100	3.222	100	3.222	100

Bron: Blake, 2005 (bewerkt)

Naast Blake (2005), verwachten de geïnterviewde experts dat het Olympische werkgelegenheidseffect op lokaal schaalniveau sterke overeenkomsten zal vertonen met het Olympische bedrijvigheidseffect aldaar. Dit betekent dat een effect op korte termijn verwacht wordt (Interview Forman; Interview Watson; Interview Williams; Kornblatt, 2006; Price Waterhouse Coopers, 2005). In de periode voor aanvang van de Spelen zal deze het grootste zijn voor de bouw- en logistieksector en in het Olympische jaar voor de toeristische sectoren (voornamelijk de dienstensector) (Newham, 2009; Newham, 2009a; Interview Forman). Toch moet het Olympische werkgelegenheidseffect op lokaal schaalniveau op korte termijn niet overschat worden. De voor de lokale inwoners potentiële Olympische banen gaan voor hen verloren, doordat die bemachtigd worden door mensen van buitenaf (Poynter, 2009; Kornblatt, 2009; Interview Watson). Zoals reeds vastgesteld, is de voornaamste reden

hiervoor het gebrekkige opleidingsniveau van de mensen op lokaal schaalniveau. Daardoor is er sprake van een mismatch (zie 7.2). Alleen indien de inwoners van de gemeenten rondom het Olympische Park beter opgeleid worden (door participatie in onderwijsprogramma's), zullen de Spelen mogelijk een omvangrijk positief effect hebben op de lokale werkgelegenheid op korte termijn (Kornblatt, 2006; Poynter, 2009). Maar door uitblijvende resultaten, wordt dit steeds vaker als een onhaalbare missie beschouwd (Poynter, 2009). Bovendien zal het werkgelegenheidseffect op lokaal schaalniveau op korte termijn tegenvallen, doordat voornamelijk slechts tijdelijke banen zullen ontstaan. Van langdurige Olympische werkgelegenheid zal weinig sprake zijn (UBS Investment Research, 2006; Poynter, 2009; Interview Poynter).

Ook het Olympische werkgelegenheidseffect op lokaal schaalniveau op lange termijn is afhankelijk van het opleidingsniveau van de lokale bevolking (DCMS, 2007; UBS Investment Research, 2006; Newham, 2009; Interview Poynter; Interview Watson). Hoewel de Olympische organisatie, samen met Westfield, geld begroot heeft voor opleidingscentra en trainingsprogramma's, zijn er tot nu toe nog maar weinig en vooral teleurstellende resultaten geboekt (zie 7.2) (Kornblatt, 2006; Gold, 2008; Poynter, 2009). Daarom zal het op lange termijn, net als op korte termijn, een zware opgave zijn om het opleidingsniveau zo te verbeteren, dat beduidend meer lokale inwoners een Olympische baan zullen kunnen bemachtigen (Gold, 2008; Poynter, 2009; Interview Poynter; Interview Forman). Voorts beweert Poynter dat een Olympisch werkgelegenheidseffect op lange termijn ook mogelijk is, als voldoende (buitenlandse) bedrijven zich zullen vestigen op lokaal schaalniveau. Maar volgens Harrison is dit niet realistisch vanwege het onaantrekkelijke vestigingsklimaat aldaar. Verder zal het Olympische werkgelegenheidseffect op lokaal schaalniveau op lange termijn afhankelijk zijn van de erfenissen van de Olympische (sport)faciliteiten. Als deze (sport)faciliteiten na de Spelen veel belovende functies zullen krijgen, wordt verwacht dat de Spelen een omvangrijk werkgelegenheidseffect op lokaal schaalniveau op lange termijn zullen hebben (UBS Investment Research, 2006; Newham, 2009; Interview Forman; Interview Watson). Dit kan zeker geconcludeerd worden voor de gemeente Hackney, als het International Broadcast Centre daar ook na de Spelen zal bestaan en getransformeerd zal worden tot een groot bedrijfsverzamelgebouw voor de creatieve industrie. Dan zal het effect op lange termijn naar verwachting zelfs groter zijn dan op korte termijn (Interview Forman). Overigens is Forman wel realistisch dat niet alle hierdoor gecreëerde banen zullen toekomen aan de lokale bevolking. Wanneer het International Broadcast Centre geen duidelijke erfenis toebedeeld zal krijgen van het URC, zal het Olympische werkgelegenheidseffect voor Hackney op lange termijn gering zijn.

Ex-ante: Stratford City

Watson verwacht dat het Olympische werkgelegenheidseffect voor Stratford City op korte termijn te vergelijken is met het Olympische bedrijvigheidseffect in die periode (zie 8.2.1), omdat de meeste banen in Stratford City zullen ontstaan als gevolg van de bedrijven die zich besluiten te vestigen in het winkelcentrum en bijbehorende kantoorruimten. Dit betekent dat de Spelen naar verwachting tot een gering aantal banen op korte termijn zullen leiden. Overigens lijkt ook de werkgelegenheid die ontstaat door de bouw van Stratford City op korte termijn als een gevolg van de Spelen beschouwd te moeten worden, omdat de organisatie van de Spelen er toe geleid heeft dat Stratford City nu al gerealiseerd wordt. Voor de lange termijn geldt volgens Watson dat het effect van de Spelen op de werkgelegenheid, net als voor de bedrijvigheid (zie 8.2.1), sterk afhankelijk is van de functie van het

Olympische Park na afloop van de Spelen. Wanneer besloten wordt het te transformeren in een groot stedelijk park zullen de Spelen ook op lange termijn kunnen bijdragen aan de werkgelegenheid in Stratford City. Wel zal de lokale bevolking dan beter opgeleid moeten zijn, om te voorkomen dat veel banen bemachtigd worden door mensen van buitenaf (Interview Watson).

8.4.3 Verwacht indirect effect op het toerisme op lokaal schaalniveau

Howell, Forman, Williams en UBS Investment Research (2006) wijzen allen op de verwachting dat het Olympische effect op het toerisme op lokaal schaalniveau het grootste zal zijn gedurende de Spelen. Toch benadrukt Forman dat dit eigenlijk alleen vanzelfsprekend geacht mag worden voor het Olympische Park. Alleen daar zal het toerisme tijdens de Spelen zeer groot zijn. Voor de omliggende gemeenten, zoals Hackney, is dit minder natuurlijk. Het gevaar bestaat namelijk dat de Olympische toeristen zich alleen zullen ophouden in het Olympische Park en het werkelijke centrum van Londen en dat zij daardoor niet te vinden zullen zijn in de gemeenten rondom het Olympische Park. Daarom acht Forman het noodzakelijk dat voldoende promotie gemaakt wordt voor de lokale gemeenten. Ook is het van belang dat deze gemeenten goed ontsloten zullen zijn met het openbaar vervoer. Dat Williams voor de gemeente Newham wel een duidelijk effect van de Spelen op het toerisme verwacht, lijkt logisch, aangezien het in Newham gelegen Stratford City de belangrijkste toegangspoort zal zijn naar het Olympische Park. Olympische toeristen zullen daardoor ook in de gemeente Newham consumeren. In de periode voor aanvang van de Spelen wordt logischerwijs een geringer Olympisch effect op het toerisme op lokaal schaalniveau verwacht, dan tijdens het Olympische jaar (Interview Howell; Interview Forman; UBS Investment Research, 2006). Het toerisme zal in deze periode vooral bestaan uit zakelijke toeristen. Dit zullen vooral delegaties van aan de Spelen deelnemende landen zijn, die in de gemeenten nabij het Olympische Park zoeken naar een geschikte uitvalsbasis (UBS Investment Research, 2006; Interview Howell).

Welke impact de Spelen op het toerisme op het lokale schaalniveau op lange termijn zullen hebben, is zeer twijfelachtig. *“That is probably the biggest question for London at the moment”* (Interview Howell). Ook dit effect is namelijk sterk afhankelijk van de erfenissen van de (sport)faciliteiten in het Olympische Park (UBS Investment Research, 2006; Kornblatt, 2006; Interview Howell; Interview Forman). Als de (sport)faciliteiten en het Olympische Park na afloop van de Spelen duidelijke erfenissen zullen hebben, zal het toerisme op lokaal schaalniveau op lange termijn waarschijnlijk omvangrijk zijn en groter dan op korte termijn (Interview Howell; Interview Forman). Het toerisme zal het meest bevorderd worden indien het Olympische Park transformeert in een groot stedelijk park met enkele sportstadions waar sportwedstrijden en andere (culturele) evenementen georganiseerd kunnen worden (Interview Howell). Howell voorziet dat speciaal het Olympische stadion, het zwembad en de wielervedstrijden op die wijze veel toeristen zullen kunnen trekken. Bovendien kan het toerisme op lange termijn gestimuleerd worden doordat een rugby- of voetbalclub het Olympische stadion tot thuisbasis maakt. Voorts verwacht UBS Investment Research (2006) dat, afhankelijk van de functionaliteit van de Olympische (sport)faciliteiten, het zakelijke toerisme op lokaal schaalniveau op lange termijn zal toenemen, doordat in de verschillende Olympische faciliteiten bedrijfsbijeenkomsten georganiseerd zouden kunnen worden. Zo bestaat bijvoorbeeld het idee om in het Olympische stadion kantoorruimten te ontwikkelen (UBS Investment Research, 2006).

Ex-ante: Stratford City

De Olympische impact op het toerisme in Stratford City lijkt ook het grootste te zijn gedurende het Olympische jaar en specifiek tijdens de Spelen. De voornaamste reden hiervoor is dat Stratford City de belangrijkste toegangspoort naar het Olympische Park zal zijn (Interview Watson; Interview Williams). Dit effect zal waarschijnlijk maar enkele weken duren. Daarnaast zal de Olympische impact op het toerisme in de periode voor aanvang van de Spelen zeer gering zijn, omdat Stratford City pas kort voor het begin van de Spelen (eind 2011) zal worden opgeleverd (Interview Watson). Het Olympische toeristische effect op Stratford City op lange termijn is, volgens Watson, net als het Olympische toeristische effect op het overige lokale schaalniveau, sterk afhankelijk van de erfenissen van de Olympische (sport)faciliteiten. Maar ook als deze omvangrijk blijken te zijn, zal het effect volgens hem gering blijven. Namelijk omdat de groep Olympische toeristen dan slechts zeer klein zal zijn, vergeleken met het totale aantal winkelende bezoekers in Stratford City.

8.5 De Olympische Spelen de ‘motor’ voor economische ontwikkeling?

Ex-ante

Blake (2005) heeft, op basis van het CGE model, de impact van de Spelen op het BBP van Londen in de periode 2005-2016 geschat (zie figuur 8.5). De verwachte procentuele groei staat voor de extra groei van het BBP als gevolg van de Spelen. Deze zou dus niet ontstaan, als de Spelen niet zouden worden georganiseerd. Blake (2005) heeft uitsluitend de invloed van de Spelen op het BBP berekend. De invloed van andere (economische) processen is uitgesloten. Blake (2005) verwacht dat de Spelen de economische groei het meest zullen beïnvloeden in het Olympische jaar (circa 0,3%). Uit figuur 8.5 blijkt mede dat Blake (2005) zowel voor, als na de Spelen een positieve Olympische bijdrage aan het BBP verwacht. De figuur toont ook de verwachting dat deze voor de Spelen groter zal zijn dan na de Spelen. Voor het lokale schaalniveau heeft Blake (2005) de verwachte Olympische impact op de economische ontwikkeling niet berekend. Maar op basis van de verwachte Olympische effecten op de bedrijvigheid, de werkgelegenheid en het toerisme (zie 8.4) mag verwacht worden dat de economie op lokaal schaalniveau eveneens op korte termijn, vooral tijdens de Spelen, het sterkste beïnvloed zal worden. De impact op de economische ontwikkeling op lange termijn is sterk afhankelijk van de erfenissen van de Olympische (sport)faciliteiten. Voor Stratford City geldt hetzelfde, hoewel het Olympische effect waarschijnlijk wel kleiner zal zijn dan op geheel lokaal schaalniveau, omdat Stratford City ook zonder de Spelen naar verwachting zal floreren.

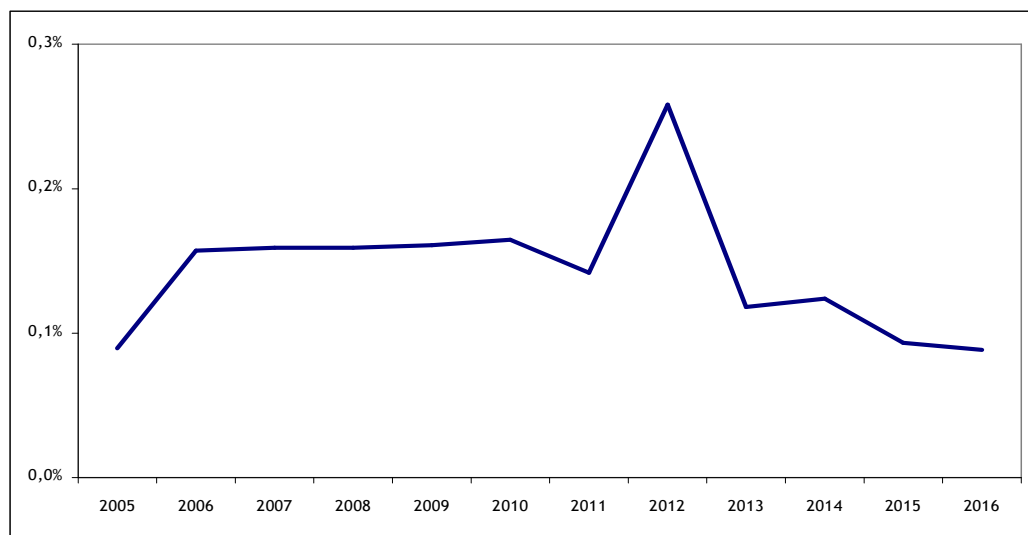
Vergelijking referentiesteden

Uit de in dit onderzoek uitgevoerde casestudies is voor Barcelona, Atlanta en Sydney gebleken dat de Spelen de economische ontwikkeling vooral in het Olympische jaar bevorderd hebben en, hoewel in mindere mate, in de periode voor aanvang van het sportevenement (zie tabel 4.9). Waar de Spelen in Atlanta en Sydney daadwerkelijk tot economische groei geleid hebben, was dit vanwege de economische crisis voor de Spelen in Barcelona anders. Daar hebben de Spelen de economische crisis vertraagd en verzacht. In alle referentiesteden is de economische ontwikkeling dus positief beïnvloed door de Spelen. Daarom lijkt ook voor Londen een positieve impact van de Spelen in 2012 op de economische ontwikkeling op korte termijn verwacht te mogen worden. Wel moet bedacht worden dat de groei waarschijnlijk kleiner zal zijn dan in de referentiesteden, omdat de economie (het BBP)

van Londen al veel omvangrijker is, dan die in de referentiesteden ten tijde van de Spelen aldaar. De bijdrage van de Spelen in 2012 aan de totale economie van Londen zal dus relatief klein zijn.

Voorts is voor Barcelona, Atlanta en Sydney gebleken dat de Spelen op lange termijn, zeker in de eerste jaren na de Spelen, een gering effect op de economische ontwikkeling hebben (zie tabel 4.9). In de jaren daarna is de economische ontwikkeling erg wisselvallig. Dit duidt op een conjunctuurbeweging, waar de Spelen geen invloed meer op hebben. Op basis van deze eenduidige constatering, moet ook voor Londen een gering Olympisch effect op lange termijn verwacht worden. Zeker aangezien momenteel nog niet duidelijk is of de Olympische (sport)faciliteiten duidelijke erfenissen zullen hebben na de Spelen. De Olympische impact zal op korte termijn, vooral in het Olympische jaar, dus waarschijnlijk groter zijn dan op lange termijn.

Figuur 8.5: Verwachte groei van het BBP van Londen als gevolg van de Olympische Spelen in 2012 in de periode 2005-2016 (in procenten)

Bron: Blake, 2005 (bewerkt)

Organisatie van de Olympische Spelen in 2012 verantwoord?

De huidige verwachting dat de Spelen wel een impact zullen hebben op de economische ontwikkeling op korte termijn, maar niet zozeer op lange termijn, roept vragen op over de effectiviteit van de organisatie van de Spelen in 2012. Toch is het lastig te bepalen of de Olympische investeringen beter in andere herstructureringsprojecten gestoken hadden kunnen worden. Wellicht zou een investering in een nieuw bedrijvencentrum, gelijk aan Canary Wharf, effectiever en rendementvoller zijn. Toch zullen de Spelen waarschijnlijk wel dienen als katalysator van de herstructurering van de Lower Lea Valley en Oost-Londen. Als gevolg van de Spelen wordt Stratford City versneld gerealiseerd. Bovendien zal het Olympische Park na de Spelen waarschijnlijk transformeren in een aantrekkelijk woongebied (Interview Poynter; Interview Harrison). Maar omdat de impact van de Spelen op lange termijn niet zeker is, en de uitgaven aan de organisatie van het sportevenement zelf geen erfenissen zullen hebben, zullen critici beweren dat de Spelen niet rendementvol zijn en dat beter in andere herstructureringsprojecten geïnvesteerd had kunnen worden. Daar zou eventueel met minder dan 15 miljard Amerikaanse Dollar dezelfde of meer impact gerealiseerd kunnen worden (Interview Watson; Interview Harrison). Het is nu echter nog te vroeg om de Spelen te veroordelen.

9. Conclusie

Aan het eind van dit onderzoek dient geconcludeerd te worden dat de Spelen van 2012, net als de Spelen van 1992 (Barcelona), 1996 (Atlanta) en 2000 (Sydney), voornamelijk in het Olympische jaar de 'motor' voor economische groei zullen zijn. Wel zal deze impact op Londen, vergeleken met de drie referentiesteden, gering zijn, omdat het al een beduidend omvangrijkere economie heeft. In de periode voor en na de Spelen zal het Olympische effect op de economische groei aanzienlijk minder zijn. Als de Olympische (sport)faciliteiten na de Spelen echter gebruikt kunnen worden voor andere doeleinden en dus duidelijke erfenissen hebben, kan het lange termijn effect wel groter zijn dan nu verwacht wordt. Dit geldt helemaal voor de economische ontwikkeling op lokaal schaalniveau, aangezien deze op lange termijn zeer afhankelijk is van de erfenissen van de Olympische (sport)faciliteiten.

Vervolgens mag verwacht worden dat de Spelen van 2012 op korte en lange termijn een positief effect op de bedrijvigheid in Londen zullen hebben. Waarschijnlijk op korte termijn meer dan op lange termijn, net als voor Atlanta en Sydney geconstateerd is, en vooral in de bouw-, transport- en dienstensector. Voornamelijk zullen grote bedrijven de Olympische contracten bemachtigen. Voor middelgrote en kleine bedrijven zullen beduidend minder Olympische werkzaamheden te verrichten zijn. Op lange termijn zal er alleen een kenmerkend Olympische bedrijvigheidseffect voor Londen zijn, indien de Olympische (sport)faciliteiten ook na de Spelen functioneel zullen zijn. Toch moet een ieder zich realiseren dat het Olympische bedrijvigheidseffect voor Londen, vergeleken met Barcelona, Atlanta en Sydney, gering zal zijn, omdat de bedrijvigheid in Londen beduidend groter is dan die in de drie referentiesteden ten tijde van de Spelen was. Voorts zal specifiek voor lokaal schaalniveau het Olympische bedrijvigheidseffect ook op korte termijn het grootst zijn. Wel zullen in de periode voor de Spelen veel (bouw)contracten verworven worden door bedrijven van buitenaf. Tijdens de Spelen zal de impact voor lokale bedrijven groter zijn, maar deze impact zal vooral beperkt blijven tot het Olympische Park. De omliggende gemeenten zullen beduidend minder profiteren. Op lange termijn is het bedrijvigheidseffect op lokaal schaalniveau, meer dan op stedelijk schaalniveau, afhankelijk van de erfenissen van de Olympische (sport)faciliteiten. Overigens acht men de gemeenten op lokaal schaalniveau geschikter om in te wonen, dan in te werken.

De Spelen van 2012 zullen eveneens een impact op de werkgelegenheid in Londen hebben. Wel is het opleidingsniveau van de Londenaren bepalend voor de omvang hiervan. Op korte termijn mag vooral een effect in de periode voor de Spelen verwacht worden, omdat veel Olympische (sport)faciliteiten gebouwd dienen te worden. De bouwsector zal dus het meeste profiteren. Wel zullen door de Spelen veelal tijdelijke banen ontstaan. Op lange termijn is het Olympische werkgelegenheidseffect voor Londen afhankelijk van de erfenissen van de Olympische (sport)faciliteiten. Omdat deze nu nog onduidelijk zijn, moet op dit moment verwacht worden dat de impact op korte termijn het grootst zal zijn, net als geconstateerd voor Barcelona, Atlanta en Sydney. Immers kan nu nog niet voorspeld worden wat de erfenissen van de Spelen in Londen zullen zijn. Daarnaast zullen de Spelen de werkgelegenheid op lokaal schaalniveau ook positief beïnvloeden. Wel zullen de inwoners van de gemeenten rondom het Olympische park, vergeleken met de inwoners van heel Londen, veelal het vereiste opleidingsniveau voor een Olympische baan ontberen. Daarnaast is het lange termijn effect

op lokaal schaalniveau ook sterk afhankelijk van de erfenissen van de Olympische (sport)faciliteiten. Als deze omvangrijk zullen zijn, zal de impact op lange termijn misschien wel groter zijn dan op korte termijn. Zo zou middels het International Broadcast Centre veel werkgelegenheid gecreëerd kunnen worden.

Naast de bedrijvigheid en werkgelegenheid, zal het toerisme in Londen door de Spelen van 2012 evenzo bevorderd worden. Net als in Barcelona, Atlanta en Sydney, zal deze impact vanzelfsprekend het grootste zijn tijdens de Spelen. In de periode voor de Spelen mag een geringer effect verwacht worden. Vooral het zakelijk toerisme zal dan toenemen, omdat meer bedrijfsbijeenkomsten georganiseerd zullen worden en Olympische delegaties van deelnemende landen Londen zullen bezoeken. Op lange termijn mag voor Londen een omvangrijker toeristisch effect verwacht worden, dan voor Atlanta en Sydney is geconstateerd. In tegenstelling tot deze twee Olympische referentiesteden is Londen voor de meeste buitenlandse toeristen wel goed bereikbaar en beschikt het over voldoende toeristische attracties. Bovendien zal Londen in de komende jaren nog meer toeristische aspecten van de stad belichten. Het lange termijn effect zal naar verhouding echter waarschijnlijk niet zo groot zijn als de die van de Spelen in 1992 voor Barcelona. Het toerisme in Londen op dit moment is namelijk vele malen groter dan dat in Barcelona begin jaren negentig. Voorts zal het toerisme op lokaal schaalniveau ook tijdens de Spelen het omvangrijkste zijn. Maar verwacht wordt dat het toerisme zich zal concentreren in het Olympische Park en niet in de omliggende gemeenten. Op lange termijn zal de Olympische impact op het toerisme op lokaal schaalniveau afhankelijk zijn van de erfenissen van de Olympische (sport)faciliteiten, dan op stedelijk schaalniveau.

De Spelen van 2012 zullen voor Londen dus een overduidelijk effect hebben op korte termijn. Dit is anders voor de impact op lange termijn. Pas als het URC de functies van de Olympische (sport)faciliteiten nauwkeuriger vastgesteld heeft, kan meer inzicht worden verkregen in het Olympische effect op lange termijn. Maar aangezien deze nu nog onduidelijk zijn, is de impact van de Spelen van 2012 op lange termijn op dit moment lastig voorspelbaar. Nader onderzoek naar de functies van de Olympische (sport)faciliteiten na de Spelen is dus van essentieel belang om een inschatting van de Olympische effecten op lange termijn te kunnen maken.

Vanwege de onduidelijke Olympische impact op lange termijn, wordt veelal betwijfeld of de keuze van Londen om de Spelen van 2012 te organiseren juist is. Zijn de hoge kosten wel verantwoord, zelfs indien het Olympische Park na de Spelen getransformeerd wordt in het beoogde stedelijke park, inclusief hoogwaardige sportfaciliteiten? Zal extra vraag naar het gebruik van deze faciliteiten ontstaan of zal de vraag zich uitsluitend verplaatsen? Met andere woorden, is het aannemelijk dat de Spelen voornamelijk slechts een distributief effect zullen hebben? Door hier meer onderzoek naar te doen, kan beredeneerd worden of de keuze voor de Spelen een juiste is. Voorlopig zullen critici beweren dat de omvangrijke totale Olympische kosten (circa 15 miljard Amerikaanse Dollar) in andere herstructureringsprojecten geïnvesteerd zouden moeten worden. Toch zullen de Spelen van 2012, zeker op korte termijn, onomstotelijk een katalysator van stedelijke transformatie in Oost-Londen zijn. Hierdoor lijken de omvangrijke totale Olympische kosten verantwoord, maar in Londen moet men niet raar opkijken als de kosten van de Spelen uiteindelijk nog hoger blijken te zijn dan nu verwacht wordt.

Geraadpleegde literatuur

- ACOG (1996), *The Official Report of the Centennial Olympic Games - Volume 1*. Atlanta: Peachtree Publishers.
- Arbes, T.P. (1996), Economic impact of the State of Georgia of hosting the 1996 Olympic Games. In: *Government Finance Review*, 1996, 6.
- ARUP (2002), *London Olympics 2012 Costs and Benefits*. Londen: ARUP.
- Atkinson, G., S. Mourato, S. Szymanski & E. Ozdemirogly (2008), Are We Willing to Pay Enough to 'Back the Bid?': Valuing the Intangible Impacts of London's Bid to Host the 2012 Summer Olympic Games. In: *Urban Studies*, 45, 2, pp. 419-444.
- Australian Bureau of Statistics (2009), Australian Bureau of Statistics National & Regional Statistics [online]. Geciteerd op 17 oktober 2009. Beschikbaar op het World Wide Web: <<http://www.abs.gov.au/>>.
- Baade, R. A. (1995), Stadiums, Professional Sports, and City Economics: An Analysis of the United States Experience. In: John Bale and Olaf Moen (1995), *The Stadium and the City*. Keele: Keele University Press.
- BCN (2009), The website of Barcelona City - Departament Estadística [online]. Geciteerd op 21 september 2009. Beschikbaar op het World Wide Web: <<http://www.bcn.es/estadistica/angles/index.htm>>.
- Beth, M. (1989), Barcelona Olympics will open doors for U.S. business - also includes a related article on Barcelona Olympic contacts [online]. Geciteerd op 28 september 2008. Beschikbaar op het World Wide Web: <http://findarticles.com/p/articles/mi_m1052/is_n17_v110/ai_7887299/?tag=content;col1>.
- Blake, A. (2005), The Economic Impact of the London 2012 Olympics [online]. Geciteerd op 14 september 2009. Beschikbaar op het World Wide Web: <http://www.nottingham.ac.uk/ttri/pdf/2005_5.pdf>.
- Botella, M. (1995), *The Keys to the success of the Barcelona Games*. Barcelona: CEO UAB.
- Brown, A. & J. Massey (2002), Literature Review: The impact of Major Sporting Events [online]. Geciteerd op 28 mei 2009. Beschikbaar op het World Wide Web: <<http://128.101.119.3/Courses/pa8202/Impact%20of%20Major%20Sportng%20Events.pdf>>.
- Brunet, F. (1995), *An economic analysis of the Barcelona '92 Olympic Games: resources, financing and impacts*. Barcelona: CEO UAB.
- Brunet, F. (2005), *The economic impact of the Barcelona Olympic Games, 1986-2004 - Barcelona: the legacy of the Games 1992-2002*. Barcelona: CEO UAB.
- Bureau of Economic Analysis (2009), Access National & Regional Economic Accounts Data [online]. Geciteerd op 18 oktober 2009. Beschikbaar op het World Wide Web: <<http://www.bea.gov/>>.
- Carbonell, J. (2002), *The Olympic Village, ten years on - Barcelona: the legacy of the Games 1992-2002*. Barcelona: CEO UAB.
- Cahyadi, G. & S. TenBrink (2004), *Barcelona Metropolitan Economic Strategy*. Praag: Global Urban Development.
- City of Sydney (2009), City Commerce - Sydney Media [online]. Geciteerd op 9 oktober 2009. Beschikbaar op het World Wide Web: <<http://www.sydneymedia.com.au/html/2290-city-commerce.asp>>.
- CLES (2006), London 2012: the story so far. In: *CLES Bulletin*, 43.

- COOB '92 (1992), Official Report of the Games of the XXV Olympiad Barcelona 1992 - Volume 1. Barcelona: COOB '92 S.A.
- COOB '92 (1992a), Official Report of the Games of the XXV Olympiad Barcelona 1992 - Volume 2. Barcelona: COOB '92 S.A.
- DCMS (2006), London 2012 Olympic and Paralympic Games: funding and legacy - Second Report of Session 2006-07 - Volume 1. Londen: House of Commons London.
- DCMS (2006a), Winning: a tourism strategy for 2012 and beyond. Londen: Department for Culture, Media and Sport.
- DCMS (2007), London 2012 Legacy Research: final report. Londen: Department for Culture, Media and Sport.
- DCMS (2008), Before, during and after: making the most of the London 2012 Games. Londen: Department for Culture, Media and Sport.
- De Guevara, M.L., X. Còller & D. Romani (1992), The image of Barcelona '92 in the International Press. Barcelona: CEO UAB.
- Economy Watch (2009), World Economy, Global Economy, International Economics [online]. Geciteerd op 2 oktober 2009. Beschikbaar op het World Wide Web: <http://www.economywatch.com/world_economy/>.
- Engle, S.M. (1999), The Olympic Legacy in Atlanta. In: Univ. of New South Wales Law Journal, 22, 3.
- Experian (2006), Employment and skills: for the 2012 Games: research and evidence [online]. Geciteerd op 7 september 2009. Beschikbaar op het World Wide Web: <http://www.eukn.org/binaries/greatbritain/bulk/research/2007/8/employment_skills_2012_games.pdf>.
- French, S.P. & M.E. Disher (1997), Atlanta and the Olympics - A One-Year Retrospective. In: APA Journal 1997, pp. 379-392.
- GAO (2001), Olympic Games - Costs to Plan and Stage the Games in the United States. Washington: General Accounting Office.
- Giesecke, J. & J. Madden (2007), The Sydney Olympics, Seven Years On: An Ex-Post Dynamic CGE Assessment. Melbourne: The Centre of Policy Studies Monash University.
- Gold, J. R. (2008), Olympic Cities: Regeneration, City Rebranding and Changing Urban Agendas. In: Geography Compass, 2, 1, pp. 300-318.
- Hackney (2009), Hackney Council 2012 Olympic Games [online]. Geciteerd op 5 september 2009. Beschikbaar op het World Wide Web: <<http://www.hackney.gov.uk/2012-games.htm>>.
- Haynes, J. (2001), Socio-Economic Impact of the Sydney 2000 Olympic Games. Barcelona: CEO UAB.
- Hiller, H. H. (1998), Assessing the Impact of Mega-Events: A Linkage Model. In: Current Issue in Tourism, 1, 1, pp. 47-57.
- Hotchkiss, J.L., R. E. Moore & S.M. Zobay (2003), Impact of the 1996 Summer Olympics on Employment and Wages in Georgia. In: Southern Economic Journal, 69, 3, pp. 691-704.
- Humphreys, J.M. & M.K. Plummer (2002), Studies and Forecasts - The Economic Impact of Hosting the 1996 Summer Olympics [online]. Geciteerd op 17 juli 2009. Beschikbaar op het World Wide Web: <<http://www.terry.uga.edu/selig/olympics/>>.
- Jones Lange LaSalle (2001), Reaching Beyond the Gold - The Impact of the Olympic Games on Real Estate Markets [online]. Geciteerd op 20 augustus 2009. Beschikbaar op het World Wide Web: <<http://iocc.ca/documents/OlympicImpactOnRealEstate.pdf>>.
- Kasimati, E. (2003), Economic Aspects and the Summer Olympics: a Review of Related Research. In: International Journal of Tourism Research, 5, 443-444.

- Kornblatt, T. (2006), Setting the bar: preparing for London's Olympic Legacy [online]. Geciteerd op 10 augustus 2009. Beschikbaar op het World Wide Web: <<http://www.ippr.org.uk/publicationsandreports/publication.asp?id=514>>.
- Lawson, T. (1996), After it's all over. In: *Geographical*, 68, 7, pp. 20-24.
- LDA (2007), Towards 2012 - London's Tourism Business Support Programma. Londen: London Development Agency.
- LDA (2008), Employment and Skills Report for 2012. Londen: London Development Agency.
- LDA (2009), Olympic Legacy: London Development Agency [online]. Geciteerd op 23 september 2009. Beschikbaar op het World Wide Web: <<http://www.lda.gov.uk/server.php?show=ConWebDoc.621>>.
- Legacy Now (2009), Relocated Businesses from Olympic Park site. Londen: Legacy Now.
- Legacy Now (2009a), Legacy Park 2040 - Vision for a vibrant new look east London - the lasting legacy of the Olympic Park. Londen: Legacy Now.
- LEST (2006), London Employment and Skills Taskforce for 2012. Londen: London Development Agency.
- Locate in Kent (2009), Economic Impacts of the Olympic Games [online]. Geciteerd op 1 oktober 2009. Beschikbaar op het World Wide Web: <<http://www.locateinkent.com/images/assets/Economic%20Impacts%20of%20Olympic%20Games%20-%202009.07.09.pdf>>.
- London East Research Institute (2007), A Lasting Legacy for London? Assessing the legacy of the Olympic Games and Paralympic Games. Londen: Greater London Authority.
- London First (2009), Olympics legacy update - February 2009. Londen: London First.
- London Thames Gateway Development Corporation (2009), London Thames Gateway area [online]. Geciteerd op 12 september 2009. Beschikbaar op het World Wide Web: <http://www.ltgdcc.org.uk/about_our_area/london_thames_gateway_area.aspx>.
- London 2012 (2008), UK business winning London 2012 'economic gold' [online]. Geciteerd op 16 september 2009. Beschikbaar op het World Wide Web: <<http://www.london2012.com/news/media-releases/2008-11/uk-business-winning-london-2012-economic-gold-.php>>.
- Madden, J.R. (2002), The Economic Consequences of the Sydney Olympics: The CREA/Arthur Andersen Study. In: *Current Issues in Tourism*, 5, 1, pp. 7-21.
- Madden, J.R. & M. Crowe (1997), The Economic Impact of the Sydney Olympic Games. Hobart: New South Wales Treasury & Centre for Regional Economic Analysis University of Tasmania.
- Madden, J.R. & M. Crowe (1998), Estimating the Economic Impact of the Sydney Olympic Games. Hobart: Centre for Regional Economic Analysis University of Tasmania.
- Marshall, T. (1996), Barcelona - fast forward? City entrepreneurialism in the 1980s and 1990s. In: *European Planning Studies*, 4, 2, pp. 147-166.
- Mayor of London (2007), Lower Lea Valley - Opportunity Area Planning Framework. Londen: Greater London Authority.
- Mayor of London (2007a), Lower Lea Valley - Opportunity Area Planning Framework - Summary. Londen: Greater London Authority.
- Mayor of London (2009), Mayor of London, the London Assembly and the Greater London Authority [online]. Geciteerd op 9 september 2009. Beschikbaar op het World Wide Web: <<http://www.london.gov.uk/>>.
- Miguélez, F. & P. Carrasquer (1995), The repercussion of the Olympic Games on Labour. Barcelona: CEO UAB.
- Nel-lo, O. (1997), The Olympic Games as a tool for urban renewal: the experience of Barcelona '92 Olympic Village. Barcelona: CEO UAB.

- Newham (2009), *About the 2012 Games*. Londen: Council of Newham.
- Newham (2009a), *Be Inspired - Newham's guide to the 2012 Games*. Londen: Borough of Newham.
- Newham (2009b), *2012 Games* [online]. Geciteerd op 4 september 2009. Beschikbaar op het World Wide Web: <<http://www.newham.gov.uk/2012Games/>>.
- Newman, H.K. (1999), *Neighborhood impacts of Atlanta's Olympic Games*. In: *Oxford University Press Community Development Journal*, 34, 2, pp. 151-159.
- Nomis (2009), *Official labour market statistics* [online]. Geciteerd op 6 september 2009. Beschikbaar op het World Wide Web: <<https://www.nomisweb.co.uk/Default.asp>>.
- ODA (2007), *Demolish, Dig, Design - Update to the milestones to the Beijing 2008 Games*. Londen: Olympic Delivery Authority.
- Office for National Statistics (2009), *National Statistics Online* [online]. Geciteerd op 10 oktober 2009. Beschikbaar op het World Wide Web: <<http://www.statistics.gov.uk/CCI/nscl.asp?ID=8141&x=10&y=7>>.
- Office of Travel & Tourism Industries (2009). *TINET: Travel and Tourism Research* [online]. Geciteerd op 18 oktober 2009. Beschikbaar op het World Wide Web: <<http://tinet.ita.doc.gov/research/index.html>>.
- Owen, K.A. (2002), *The Sydney 2000 Olympics and Urban Entrepreneurialism: Local Variations in Urban Governance*. In: *Australian Geographical Studies*, 40, 3, pp. 323-336.
- Oxford Economics (2007), *The Value of the London 2012 Olympic and Paralympic Games to UK tourism*. Londen: Oxford Economics.
- Poynter, G. (2009), *Olympic Cities: 2012 and the Remaking of London - Chapter 11*. London: Ashgate.
- Preuss, H. (2002), *Economic dimension of the Olympic Games - University lectures on the Olympics*. Barcelona: CEO UAB.
- Price Waterhouse Coopers (2001), *Business and economic benefits of the Sydney 2000 Games - A collation of evidence* [online]. Geciteerd op 19 september 2009. Beschikbaar op het World Wide Web: <<http://pandora.nla.gov.au/pan/13323/20020919-0000/www.gamesinfo.com.au/pi/ARPCOE.html>>.
- Price Waterhouse Coopers (2004), *III - The economic impact of the Olympic Games* [online]. Geciteerd op 9 augustus 2009. Beschikbaar op het World Wide Web: <http://www.treasury.nsw.gov.au/__data/assets/pdf_file/0020/6644/TRP97-10_The_Economic_Impact_of_the_Sydney_Olympic_Games.pdf>.
- Price Waterhouse Coopers (2005), *Olympic Games Impact Study - Final report* [online]. Geciteerd op 15 september 2009. Beschikbaar op het World Wide Web: <<http://www.culture.gov.uk/images/publications/OlympicGamesImpactStudy.pdf>>.
- Salman, S. (2009), *After 2012* [online]. Geciteerd op 9 september 2009. Beschikbaar op het World Wide Web: <<http://www.building.co.uk/story.asp?storycode=3068796&encCode=2814903881BC220628808JTBS737226611#>>.
- Searle, G. (2002), *Uncertain Legacy: Sydney's Olympic Stadiums*. In: *European Planning Studies*, 10, 7, pp. 845-860.
- Shmukler, E. (1998), *Two years later, little consensus on Olympics* [online]. Geciteerd op 19 juli 2009. Beschikbaar op het World Wide Web: <<http://atlanta.bizjournals.com/atlanta/stories/1998/07/27/story8.html>>.
- Shoval, N. (2002), *A New Phase in the Competition for the Olympic Gold: the London and New York Bids for the 2012 Games*. In: *Journal for Urban Affairs*, 24, 5, pp. 583-599.
- Slavin, M. (2008), *How the 2012 Olympics is selling East London short, and a 10 point plan for a more positive legacy*. In: 'Fools Good', Economics Foundation, 4.
- SOCOG (2001), *Official Report of the XXVII Olympiad - Volume 1*. Sydney: Sydney Organising Committee for the Olympic Games.

- Sydney Olympic Park (2005), Sydney Olympic Park Authority - Annual Report 2004-2005. Sydney: Sydney Olympic Park Authority.
- Think London (2009), The Foreign Direct Investment Agency for London - A year in review 2008-09. Londen: Think London.
- Think London (2009a), London Focus. Londen: Think London.
- Tillier, A. (1994), Barcelona: An elegant, hardworking Euro-city. In: Europe, 341, pp. 32-35.
- Tower Hamlets (2007), London 2012 Olympic and Paralympic Games Legacy - Strategy and Programme. Londen: London Borough of Tower Hamlets.
- UBS Investment Research (2006), Winning by taking part: East London's economy and the Olympics [online]. Geciteerd op 10 september 2009. Beschikbaar op het World Wide Web: <http://www.ubs.com/1/e/media_overview/media_emea/search1/search10?newsId=90920>.
- University of East London (2009), Gavin Poynter - UEL HSS [online]. Geciteerd op 5 september 2009. Beschikbaar op het World Wide Web: <http://www.uel.ac.uk/hss/staff/gavin_poynter/index.htm>.
- U.S. Census Bureau (2009), Census Bureau [online]. Geciteerd op 14 september 2009. Beschikbaar op het World Wide Web: <<http://www.census.gov/>>.
- Van de Vooren, F.W.C.J. (2001), Regionale Effectanalyse van Infrastructuurprojecten. Antwerpen: Ministerie van Verkeer en Waterstaat & Universiteit Antwerpen.
- Visit London (2009), Visit London Facts & Figures & London 2012 [online]. Geciteerd op 17 september 2009. Beschikbaar op het World Wide Web: <<http://www.visitlondonmediacentre.com/home/>>.
- Weed, M. (2006), Olympic Tourism? The Tourism Potential of London 2012. In: e-Review of Tourism Research, 4, 2, pp. 51-57.
- Westfield (2009), Stratford City [online]. Geciteerd op 6 september 2009. Beschikbaar op het World Wide Web: <<http://uk.westfield.com/stratfordcity/>>.
- World Travel & Tourism Council (2009), Tourism Research [online]. Geciteerd op 18 oktober 2009. Beschikbaar op het World Wide Web: <http://www.wttc.org/eng/Tourism_Research/>.